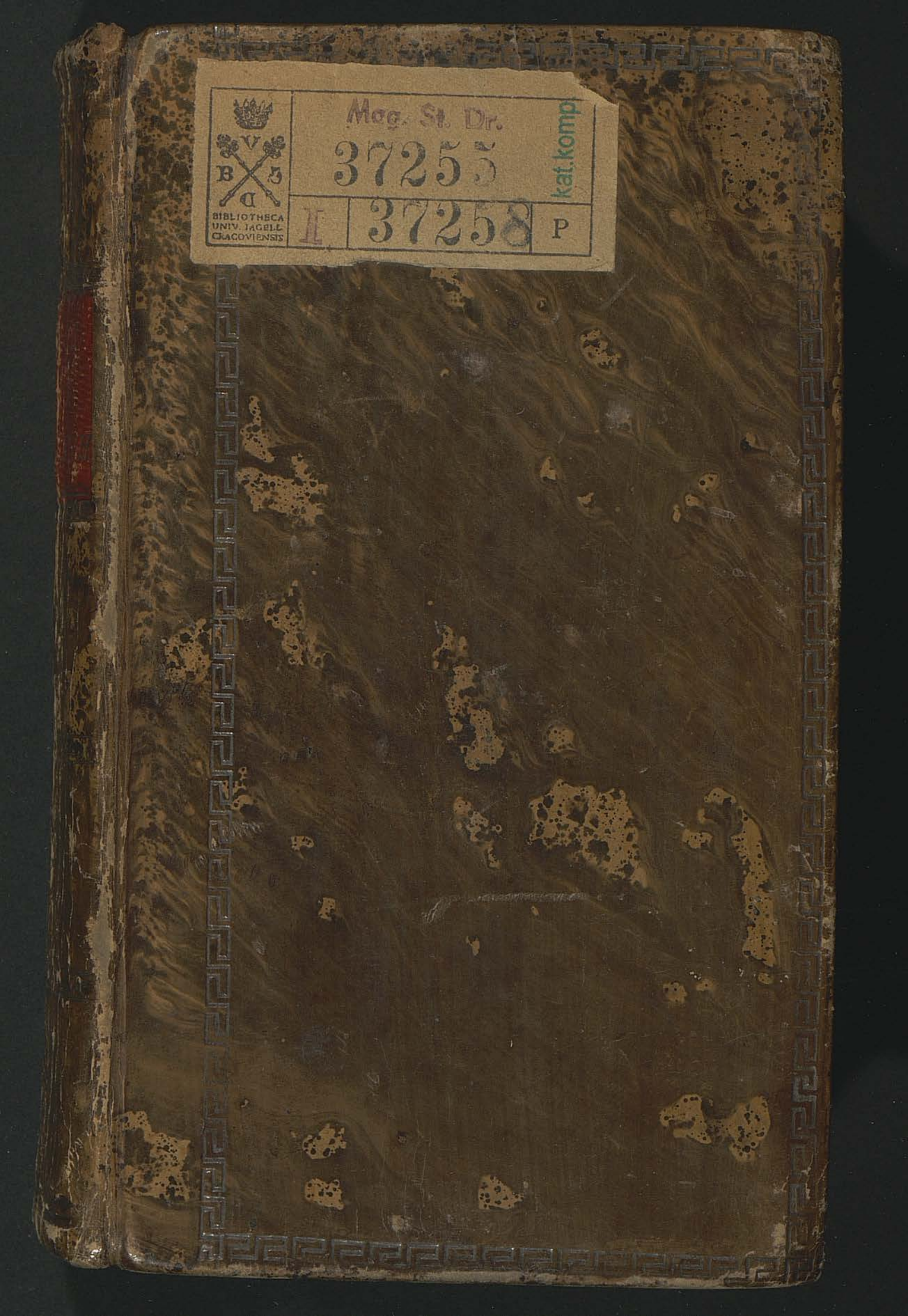

BIBLIOTHECA UNIV. JAGELL. CRACOVIENSIS
Mag. St. Dr.
37255
kat.komp
II
37258
P

PRINCIPES
SUR L'ESSENCE, LA DISTINCTION, ET LES LIMITES DES DEUX PUISSANCES, SPIRITUELLE ET TEMPORELLE.

Ouvrage posthume du Pere

DE LA BORDE,

de l' Oratorie.

****

M. DCC. LIII.

NAUKI
O ISTOCIE ROŻNICY I GRANICACH
DWOCH WŁADZ
To ieſt
DUCHOWNEY
I
SWIECKIEY

Napiſane przez Oyca de-la-Borde Oratorii JESU, po ſmierci Jego wydane,

A teraz po Polſku z Francuſkiego dla wygody wſzytkich przetłomaczone.

****

M. DCC. LIII.

Do Czytelnyka.

Praca ktorą podiąłem w wytłomaczeniu tey Xiązki z ięzyka Francuſkiego na Polſki miła mi była zawſze, ile razy na myſl to przywiodłem Sobie. iż wielką przyſługę uczynię Jchmć Duchownym, kiedy wyſtawię Im przed oczy broń, ktorą Stan Swiecki Im zaſławia śię, a ktora każda nayniebeſpiecznieyſza ieſt zawſze kiedy ieſt ukryta.

Ani mowić kto może, że na heretyckich Wiklefa (coż dopiero Janſeniuſza) błędach, Nauki w Xiązce tey wyrazone funduią śię; Materya cała w ktorey Xiązka ta ieſt napiſana, nie ieſt *dogmatis* ale *diſciplinæ*, to ieſt, nie tyka śię Wiary Artykułow, ale Uſtaw Ludźkich, a Kroleſtwo Francuſkie, Kroleſtwo w naywyſzym ſtopniu Chrzeſcianſkie *Regnum Chriſtianiſſimum* (*a*) nie heretyckie zadne, Naukami wniey wyrazonymi, rządzi śię zawże. Więc ieżeli ſmiałby to kto twierdźic, to, albo tak wiadomym muśiałby bydź błędow Wiklefa y Jan-

a Krolow y Kroleſtwa Francuſkiego Tytuł to ieſt, nadany Im od S. Stolicy Apoſtolſkiey, iako y drugi Krolowi Francuſkiemu nadany *Filius Eccleſiæ primogenitus.*

Jansleniusza, iak ow wiadomym był błędow Jansenizmu y Scepticizmu, co spytany z czegoby pewną krytykował Filozofią? odpowiedział z błędow Scepticizmu, a spytany daley z kądby to wnośił, rzekł z tąd ze Jansenizmem nie co trąci, (b) albo z rozumu chciałby podobno Innych wyprowadźić; Lecz trudno to dziśiay oczy tym mamić komu, ze wszystko co we Francii w Materii tey piszą podlega błędom Jansenizmu, a co w Niemczech, błędom Wiklefa; są teraz y w Polszcze u nas co Historyą znaią Kośćielną, a tak dobrze wiedzą czego nauczali Janseniusza Sektatorowie, (c) y za co Wiklef był potępiony od Kośćioła, iak samisz IchMć Duchowni. Na ostatek gdyby y tak było że Heretyk to napisał iaki tę Xiązkę, zdanie iest Augustyna S. o Xięgach co Heretycy wydaią, że, *Si quæ fortè Vera dixerunt. non solùm formidanda non sunt, verùm etiam ab eis tanquam ab injustis possessoribus*

b *Ant. Genuensis* w drugiey Częśći Metaphysiki Swoiey w przemowie do Filozofa swoiego *fol.* 2.

c Zdanie to iest Kardynała Gottego, że Janseniusz Biskup poddawszy w Xięgach swoih zdanie swe kośćiołowi Smu, nie był sam heretykiem, ale Jego Sektatorowie Uporczywi *in Vita Jans. fol.* 3tio & 4to.

bus in noſtrum uſum vendicanda. (*d*) Jeżeli pono prawdźiwego co powiedźieli, nie tylko bać śię tego nie trzeba, ale też od Nich iako od Nieſprawiedliwych Poſſeſſorow brać to trzeba do zażywania naſzego. Beſpiecznie możemy tedy przyiąć Nauki te, y onych śię trzymać przykładem Monarchiy Francuſkiey, Przykładem mowię Monarchiy Francuſkiey, bo y ta niegdyś, w wieku oſobliwie oſmym po Narodzeniu Pańſkim, (*e*) tak iak Polſka dźiś ieſt naſza, albo cięzey ieſzcze obarczona była od Duchownych, a przecię wybiła śię z tego. Przywłaſzczać poczęli tam Duchowni Sobie nie tylko Jurysdykcyą w rzeczach doczesnych oſob prywatnych, ale Jurysdykcyą względem ſamych Monarchow, ktorych kiedy Im podobało śię z Tronu ſkładali, y do Klaſztoru wtrącali na pokutę, (*f*) Prawa ſtanowili ſami ſobie

d S. Auguſtyn *lib. 2. de doctr. Chriſtiana Cap. 40.*

e Oſmſetnego roku po Smierći Karola Wielkigo Ceſarza Duchowienſtwo we Francyi naybardziey gorę brać poczęło za Ludwika Pierwſzego, Ceſarza y Krola Frankuſkigo. *X. Daniel Soc. JEſu* w życiu Ludwika pierwſzego na wielu mieyſcach.

f Tak Ludwika Pierwſzego z Tronu złozyli, y pokutę publiczną w Kośćiele muśiał czynić, potym do Klaſztoru go wtrącili, opiſuie to pięknie Theganus. *Cap. 44. Fleuri*

ſobie iakie chcieli, (*g*) Interdykta y Exkommuniki na Krolow (*h*) y Prowincye całe za

a 3 nay-

Hiſt. Eccl L. 47. n. 40. & *X. Daniel Soc. Jeſu Tom. 1. pag. 628. in folio.* Paryſkiey edycyi roku 1713. gdźie tez potym X. Daniel tak kończy te deſkrypcyą "Zart Sobie Uczynili (to „ieſt Biſkupi z Maieſtatu Krolewſkiego pod pretextem gorli„wośći y zachowywania uſtaw kośćielnych y zbawienia nie„ſzczęśliwego tego Monarchy, ktory bynaymniey nie był go„dźien tego, aby śię znim tak obchodźiły były oſoby tego „Charakteru, gdyz zaden Monarcha nie ſzanował więcey Go„dnośći y Oſob Biſkupow ani zaden Rad Ich nie zaciągał o„chotą większą y częſciey, ani zaden władzy Ich więcey nie „wazył, ale waząc łą on bardzo, nie miał ſtarania nalezytego „o Swoiey, a to było początkiem wſzyſtkich Jego nieſzczę„śliwośći.

Lotharyuſza takze potym R. 842. Biſkupi z Tronu z łozyli iak piſze de Fleury *Hiſt. Eccl. L. 48. n. 11.* y Władzą Boſką Braći Jego zlecili aby wzięli Kroleſtwo y rządźili według woli Boſkiey, to ieſt według kondycii ktore Im oni zaraz tam napiſali. A Karol nazwany Łyſy iak piſze tenze de Fleury *Lib. 49. n. 46.* wyznanie uczynił na Radźie Biſkupow że pewien Państwa Swego bydź nie może, tylko na ſłowie Biſkupa ktory go konſekrował. „Z przyrzeczeniem „(Mowi On) ze z godnośći krolewſkiey złożony niebędę „przynamniey bez Biſkupow, ktorzy mnie z nim konſekro„wali, ktorych Sądowi poddałem śię iako y teraz poddaię „muśię.

g Roku 858. Poſtanowili Biſkupi we Francii ze z dobr Ich nic nie mozna wziąc iako z poſwięconych Bogu bez ſwięto kradztwa, y że Oni nie mogą iak ſwieccy bydź poddanymi, albo przyśięgac, że ieżeli kiedy przyśięgi wyciągano od Biſkupow, to Ci ktorzy Ją wyciągali, y Ci ktorzy ią wykonali pokutę czynić powinni.

h Tak piſze Mezeray, że Roku 1129. Ludwika nazwanego grubego Arcy-Biſkup Paryſki exkommunikował S. Ludwik także Roku 1225. Exkommuniką był iuż ſtraſzony. Za to,

naymnieyſzą rzecz rzucali, (*i*) a dopiero Ludwik Swięty oparł śię Im, gdy Exkommuniki y Interdykta Ich uznawaniu podrzucił Sądu Swoiego, y nie dał śię Im iak Inni powodować, (*k*) a Filip nazwany piękny lepiey ie-

ſzcze

że Duchownego iednego na wygnanie oſądźił, piſze o tym La Chaiſe w Zyciu S. Ludwika *Lib. 4. pag. 209 & 210.* Tenże S. Ludwik Interdyktom podpadł za to, że dobra wziąc kazał doczeſne Biſkupa iednego, kiedy niechćiał do kontrybucyi przykładać śię, w ſpomina to La Chaiſe w Zyciu Swętego *ad annum 1233. v. 3. p. 172. edit. 2688*

i X. *Daniel Soc. Jeſu* w Hiſt. Franc. *ad annum 1233.* w Zyciu S. Ludwika wyraznie to napiſał, że za naymnieyſzą rzecz Exkommuniki tam wypadały y Interdykta.

k X. *Daniel* tenże, na tenże Rok w Hiſt. Francuſkiey piſze, że Swięty Ludwik Milonowi Biſkupowi de Bovais y Mauricemu Arcy-Biſkupowi de Rouen za Interdykt wydany dobra ſekweſtrować kazał, y tak mowi ten Autor: „Ze ten „Pan tak Swięty iak był miał potym zawſze tę maxymę nie „uwodźić śię zupełnie ſlepym reſpektem w rozkazach Ludźi „Duchownych, gdyż wiedźiał że namietnoſciom tak ſą pod- „legli iak y inni Ludźie. A Poinville w Hiſtoryi S. Ludwika w pierwſzcy Częśći piſze, iż gdy Biſkupi raz przyśli do niego mowiąc, że niedba nikt iuż więcey na Exkommunikę a Całe Chrzeſcianſtwo przez to upada, iż nikt o Abſolucyą nie ſtara śię, S. Ludwik odpowiedźiał; żeby to było przećiw Bogu y rozumowi tych przymuſzać aby śię ſtarali o Abſolucyą, ktorymby Xięża krzywdę uczynili y zeby Prawo Ich dobre zwazane nie było, ſam więc obiecał examinować pierwey, za co ktora exkommunika, y czy ſprawiedliwie ieſt rzucona, na co gdy Mu Biſkupi odpowiedźieli, że uznawanie to nie należy do niego; Odpowiedźiał że inaczey to bydź niemoże żadną miarą, y przykład przytoczył nieſprawiedliwey iedney exkommuniki, ktorey gdyby nie examinowano

ſzcze potym Ich ukrocił, (*l*) y tak rozumne dopiero umiarkowanie naſtąpiło włady Duchowney.

A Jeżli kto powie, że niepodobna nam Francyi w tym naſladować, gdyż abſolutne tam ſą rządy, u nas ieſt Wolność, proſzę Ja go niech Wolnośći naſzey krzywdy tey nie czyni, iakoby kondycya lepſza abſolutnych miała bydź rządow, niż rządow wolney Rzpltey naſzey, a dla Wolnośći tey co mamy, ſzczęśćia y pomyſlnośći tych nie moglibyſmy mieć, co abſolutne maią Pańſtwa. Idźie oto; to Wenecką wolną Rzplta za przykład ſobie weźmy, niechże obieraią IchMć Duchowni co śię Im bardźiey podoba, Ja z moiey ſtrony zyczę Im dobrego wſzytkiego od Pana Boga, a naybardźiey Ducha owego Apoſtolſkiego wiekow pierwſzych z ſerca Im zyczę.

było Nieſprawiedliwość byłaby tryumfowała. Poſtanowił więc S. Ludwik Roku 1235. na zieźdźie Baronow Kroleſtwa. że żaden z poddannych Jego niebędźie powinien odpowiedać w rzezach doczeſnych w Trybunale Duchownym, a ieżli go za to Duchowni exkommunikować będą, to zdiąc będą muśieli exkommunikę za ſekweſtrem, co naſtąpi zaraz Dobr Ich.

l Widźieć to mozno w Hiſtoryi pomienionego X Daniela tam gdźie Zycie opiſuie Filipa pięknego, y kontrowerſye Jego z Dworem Rzymſkim.

AVERTISSEMENT.

Il a paru en 1730. un Mémoire ſigné de quarante Avocats, pour deux Curés & un Chanoine du dioceſe d'Orléans, ſur l'effet des Arrêts rendus ſur les Appels comme d'abus des cenſures Eccléſiaſtiques.

On y ſouténoit: *Que le pouvoir des Clefs eſt purement ſpirituel, & qu'il a été accordé par Jeſus-Chriſt à ſon Egliſe, ſans qu'il ait voulu tranſmettre à ceux qui en ont l'exercice, aucune voie de contrainte, ni aucun droit de l'exercer avec l'appareil extérieur de la domination & de la force; mais ſeulement par la voie de la perſuaſion, & par la ſeule crainte de la perte de l'ame, & des peines éternelles.*

Cette propoſition & quelques autres déplûrent à M. de Vintimille, Archevêque de Paris; qui par une Ordonnance du 10. Janvier 1731. condamna ce Mémoire comme contenant des propoſitions erronnées, & même hérétiques, & défendit le lire, ſous peine d'excommunication.

Un Arrêt du 5. Mars 1731. reçut le Procurateur-Général appellant comme d'abus de cette Ordonnance, & défendit de la débiter, juſqu'à ce qu'autrement en eût été ordonné.

M. Gil-

PRZESTROGA.

Roku 1730. wyſzedł Memoryał podpiſany od czterdźieſtu Patronow za Dwoma Plebanami y Kanonikiem iednym Dyecezyi Aurelianſkiey o ſkutku Sentencyi ferowanych przeciw appellacyom od Cenſur Kośćielnych iako od złego iakiego zwyczaiu.

Utrzymywano w tym Memoryale: „że władza kluczy ieſt to władza ſzczegulnie Duchowna, y że Chryſtus Pan dawszy ią kośćiołowi „ſwoiemu, żadnego przez to maiącym władzy „tey ſprawowanie ſpoſobu podać niechćiał do „przymuſzania, ani żadnego dać Im Prawa do „tego, żeby ią ſprawowali z apparencyą po„wierzchowną panowania, y gwałtu, ale tylko „ſpoſobem upominania, y ſamym wzbudza„niem boiaźni utraty Duszy, oraz kar wiecz„nych.

Ta propozycya y kilka innych niepodobały śię Imći X. de Vintimilles ArcyBiſkupowi Paryſkiemu, ktory przez Edykt ſwoy wydany 10 Stycznia 1731. potępił Memoryał rzeczony, iako zawieraiący w ſobie propozycye falszywe, owszem heretyckie y zakazał go czytać pod Exkommuniką.

Prokurator Generalny appellacyą uczyniwſzy od tego Edyktu, iako od błędu, otrzymał Dekret Parlamentn 5. Marca Roku 1731. y zakazał go ogłaszać puty, pukiby inſzy względem tego roſkaz nie zaſzedł.

AVERTISSEMENT.

M. Gilbert de Voiſins, dans le Requiſitoire ſur lequel étoit intervenu cet Arrêt, fit ſentir combien la doctrine que l'Archevêque de Paris avoit qualifiée ſi durement, étoit certaine. *Sera-t-on expoſé à des reproches d'excommunication & d'héréſie,* dit ce Magiſtrat, *lorſque dans le ſens naturel des termes, tel que nos Prédéceſſeurs nous l'ont enſeigné, on dira que l'Egliſe n'a d'elle même, ni pouvoir vraiment coactif, ni juriſdiction extérieure & proprement dite?*

M. de Vintimille ſe plaignit au Roi de cet Arrêt, par un Mémoire, où ayant ramaſſé un grand nombre de vieux Auteurs, qui en parlant du pouvoir de l'Egliſe, ont employé les termes de *Juriſdiction* & de *coaction;* il ſoutenoit que l'Egliſe avoit un pouvoir coactif.

Sur ce Mémoire, il obtint un Arrêt le 30 Juillet 1731, par lequel le Roi évoque à ſa perſonne la connoiſſance de l'Appel comme d'abus de ſon Ordonnance, & levant les défenſes portées par l'Arrêt du Parlement, permet de la diſtribuer.

Le Parlement a fait ſur cet Arrêt du Conſeil, des Remontrances qui n'ont produit aucun effet.

L'Archevêque d'Embrun & l'Evêque de Laon ont établi les mêmes principes, que M.

de

Imć Pan Gilbert de Woisins w Rekwizycyi na ktorą wypadł ten Dekret, dał znać wyraźnie, iak prawdźiwa to bardzo nauka ieſt, ktorą tak oſtro określił Arcy Biſkup Paryſki; „Będźie„mysż tedy podlegać Zarzutom Exkommuni„ki y hereſyi (mowi urzędnik ten) kiedy w „Senśie naturalnym Terminow, ktorych nas „Przodkowie naśi nauczyli mowić będźiemy, „że kośćioł ſam przez ſię niema prawdźiwie a„ni władzy przymuśić, ani Jurysdykcyi po„wierzchowney, y właśnie tak rzeczoney;

ImćX. de Vintimilles memoryał podał Krolowi, w ktorym żalił ſię o ten Dekret, y w ktorym zebrawszy wielką Liczbę authorow ſtarych, co mowiąc o władzy Kośćielney zażywali Terminow Jurysdykcyi y przymuszania, utrzymywał, że Kośćioł ma moc przymuſu.

Za Memoriałem tym otrzymał Dekret 30 Lipca 1731 przez ktory Krol do śiebie ewokował uznanie appellacyi od Edyktu, iako od błędu, y znoſząc wydane zakazy przez Dekret Parlamentu zakazał go rozdawać.

Na ten Dekret Rady Krolewſkiey Parlament uczynił remonſtracye, lecz żadnego nie przynioſły ſkutku.

ArcyBiſkup Edobruneńſki, y Biſkup Lauduneńſki też ugrontowali nauki, co y Imć X. do

de Vintimille, ſur la juriſdiction & le pouvoir coactif de l'Egliſe: le premier, dans un Mandement portant condamnation du Mémoire des Avocats; le ſecond, dans une inſtruction Paſtorale qu'il publia alors. Ces deux écrits ont été ſupprimés par le Parlement.

On a beaucoup agité dans ce tems-là cette queſtion du pouvoir coactif. Un habile Théologien compoſa à ce ſujet un Ecrit, qui étoit reſté jusqu'à préſent dans l'obſcurité. Pour combatre les maximes fauſſes, qui ont été débitées ſur ce point, il ne s'eſt pas amuſé à faire un recueil de paſſages d'Auteurs, qui euſſent enſeigné, que l'Egliſe n'a ni juriſdiction proprement dite, ni pouvoir coactif. Il a pris une route plus sûre pour découvrir le vrai. Il a examiné les deux Puiſſances en elles mêmes, dans ce qui forme leur eſſence. Il a poſé ſur ce point des principes, dont la vérité ne peut pas être raiſonnablement conteſtée. Son ouvrage eſt une démonſtration géométrique, où par un enchaînement de principes & de conſéquences on démontre que l'Egliſe n'a aucune autorité vraiement & proprement coactive.

Cet Ouvrage nous étant tombé entre les mains, nous avons cru que le Public le liroit avec plaiſir, dans un tems où l'on diſpute tant ſur les bornes des deux Puiſſances; & où

de Vintimilles. O Jurysdykcyi Kośćielney, y władzy przymusu; Pierwszy w Edykćie swym potępiaiącym Memoryał Patronow: Drugi w Nauce swey Pasterskiey na ten czas wydaney, oba ktore skrypta są przytłumione od Parlamentu.

Kwestya ta o władzy przymusu bardzo rostrząsana była na ten czas, a doskonały pewny Theolog skrypt w niey ieden napisał do tych czas utajony. Na Zbićie zaś fałszywych maxym co, względem tego Punktu rozsiane były, niebawił śię Zbieraniem Swiadecw Authorow, ktorzyby nauczali, że Kośćioł niema ani żadney Jurysdykcyi właśnie tak rzeczoney, ani Władzy przymusu, pewnieyszą lecz wźiął przedsię Drogę do odkryćia prawdy; rostrząsnął bowiem dwie władze Duchowną y Swiecką same w sobie, to iest w tym co istność Ich składa, a na tym fundamenćie położył nauki, ktorych pewność żadney sprzecce podlegać niemoże. Skrypt ten Jego iest geometryczną demonstracyą, w ktorey przez konnexyą Nauk, y tego, co z nauk tych wynika, pokazuie śię, że Kośćioł niema władzy żadney prawdźiwego, y formalnego przymusu.

W czaśie teraźnieyszym, wktorym wiele bywa sprzeczek około ucalenia oboiey władzy Duchowney y Swieckiey, y ktorego czasu noszący Charakter władzy Kośćielney uśiłuią zamie-

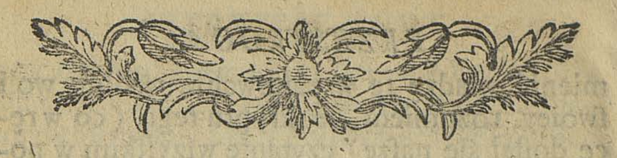
ceux qui ſont revêtus du pouvoir Eccléſiaſtique cherchent à le convertir en une domination arbitraire. On y puiſſera des idées juſtes ſur le pouvoir que J. C. a confié à ſes Miniſtres. On y trouvera des raiſons priſes dans la nature même des choſes, qui aſſurent aux Princes & aux Magiſtrats le droit d'examiner la conduite des Eccléſiaſtiques, dans les fonctions de leur miniſtère : & ceux qui le liront avec attention, ne pourront pas avoir le moindre doute ſur la compétence des Juges ſéculiers par rapport au refus des Sacremens.

PRIN-

mienić władzę tę w panowanie według woli swoiey, rozumiem, że skryptu tego (co w ręcę dostał śię nasze) czytanie wszystkim w pospolitośći miłe będźie. Wyczerpnie śię z niego doskonałe poięćie Władzy, ktorey Chrystus Pan powierzył Namiestnikom swym, Naydą śię wnim dowody wźięte z samey istnośći rzeczy, ktore utwierdzaią Prawo Monarchow, y urzędow Swieckich do rostrząsania tego, iak sobie postępuią Duchowni w Sprawach urzędu swego, a ći ktorzy go z pilnośćił czytać będą, niebędą powątpiwać bynaymniey o przyzwoitośći Władzy sądu Swieckiego względem odmawiania Sakramentow.

PRINCIPES.

SUR L'ESSENCE LA DISTINCTION ET LES LIMITES DES DEUX PUISSANCES, SPIRITUELLE ET TEMPORELLE.

On a jetté tant de confusion dans les disputes exercitées sur la distinction & les droits des deux Puissances, qu'il est nécessaire, pour démêler ces questions, de laisser d'abord à l'écart les expressions qui font le principal objet de la dispute. Peut-être ne sera-t-il pas difficile d'en convenir, quand sur le fond des choses on se sera réduit à certains articles, qu'on ne sçauroit ébranler de part ni d'autre.

I. PROPOSITION.

Les hommes ne sçauroient ni se réunir, ni se conserver en corps de société sans le secours d'une autorité, qui les gouverne.

Telle qu'on la suppose cette société, & quelque objet qu'on lui donne, comme aussi telle que puisse être l'autorité dont il s'agit, qu'elle soit entre les mains de plusieurs, ou d'un seul, qu'elle soit établie par droit de succession, d'élection

NAUKI
O ISTOCIE, ROZNICY, Y GRANICACH DWOCH WŁADZ DUCHOWNEY Y SWIECKIEY.

Tak wiele wrzucono zawiłych kweſtyi w dyſputy wszczęte o rożnośći y granicach dwoiakiey władzy Duchowney y Swieckiey, że potrzeba nayprzod do rozolwowania Kweſtyi tych na ſtronę odłożyć expreſſye wſzyſtkie, ktore ſą pryncypalnym dyſputy celem. Mniemam, że łatwiey potym około expreſſyi tych zgod źiemy śię, kiedy tylko pierwey na fundamenćie rzeczy do Punktow przyſtaniemy niektorych, ktorychby ani z tey, ani z drugiey ſtrony wzruszyć niemożna.

I. *PROPOZYCYA.*

Niemogliby Ludźie ani przywiedzieni bydź do ſpołeczności zupełney, ani w niey utrzymywać śię bez pomocy powagi Zwierzchności, ktoraby niemi rządźiła.

Niech iak chcąc imaginuie ſobie kto tę ſpołeczność, iaki chcąc koniec niech Jey naznacza, oraz iakakolwiek Zwierzchność ta niech będźie, o ktorey rzecz naſza, czy ią wielu ma czy ieden, czy Prawem ſukceſſyi ieſt ugrontowana, czy Prawem Elekcyi, czy orężem,

lection, ou de conquête, tout cela peut être indifférent en général.

Car qui dit une société, dit conséquement une autorité, qui la gouverne, & sans laquelle il est impossible, que la société ne devienne bientôt le jouet des travers, des caprices, des illusions, & des passions dont l'esprit & le cœur humain ne sont par malheur que trop susceptibles.

C'est par-là que se fait sentir le défaut le plus essentiel de la prétendue réforme. Ayant tout réduit en matière de Religion à l'esprit particulier, & par-là coupé les nerfs de toute subordination, il ne lui a pas été possible de se faire une idée précise d'une société, qui dans l'ordre de la Religion réunisse les hommes. Les plus habiles Protestans n'ont encore pû, ni dans leurs Confessions de Foi, ni dans leurs Traités les plus médités, convenir entre eux de ce que c'est que l'Eglise, á laquelle ils font profession de croire par la récitation du symbole, desorte que disant tous les jours, non-seulement avec nous, mais avec tous les Chrétiens du monde: Je crois une sainte Eglise, *Credo unam sanctam Ecclesiam*; ils ne savent en effet, & ne sauroient dire ce qu'ils croient: tant il est vrai, que ce qui détruit l'autorité, détruit conséquemment toute idée de société, & qu'il est absolument impossible de supposer l'une sans l'autre.

wſzyſtko to może bydź mnieyſza mowiąc ogułem.

Kto bowiem ſpołeczność mianuie namienia tym ſamym o Zwierzchności, ktora nią rządźi, y bez ktorey ani podobna, żeby ona w krotce ſtać śię niemiała poćiſkiem przewrotności, do ktorych Umyſł y Serce Ludzkie ułomnośćią natury aż nader ieſt ſkłonne.

Z tąd ći to daie śię widźieć błąd nayiſtotnieyſzy Ludźi reformowaney (iak oni pretenduią) Religii, że wſzytko, co do wiary należy pod wolne każdego zdanie poddawſzy, a przez to zepſuwſzy moc wſzytkę Subordynacyi, niepodobna Im było nigdy poiąć doſtatecznie Społeczności ktoraby wiary uſtawą Ludźi łączyła. Do tych czas naybiegleyśi Proteſtanći ani w ſwych wiary wyznaniach, ani w ſwych Xięgach dość pracowićie napiſanych zgodźić ſię nie mogą około tego, co to ieſt Kośćioł, w ktory oświadczaią śię wierzyć przez ſkładu Apoſtolſkiego mowienie, tak dalece, że mowiąc codźiennie nietylko z nami, ale ze wſzyſtkiemi Swiata całego Chrześćiany *Credo unam ſanctam Eccleſiam*, „Wierzę w ieden Kośćioł ſwięty, nie wiedzą w ſamey rzeczy, ani powiedźieć by potrafili w co wierzą. Tak to ieſt prawda wielka, że co powagę znośi Zwierzchności, znośi tym ſamym kształt ſpołeczności wſzyſtek, a że poiąć iedno bez drugiego nigdy niepodobna.

II.

II. PROPOSITION.

Les hommes ne s'uniſſent en ſociété, que pour ſe procurer & ſe conſerver quelques avantages; & ces avantages ſont de deux ſortes: ou les biens de la vie préſente, à laquelle nous ne tenons, que par nos corps: ou les biens de la vie future, à laquelle nous ne tenons que par nos eſprits.

Cette propoſition eſt évidente, pourvû qu' on ne l'entende pas d'une excluſion entiere, comme ſi les eſprits n'étoient pas, ou n'étoient d'aucun uſage par rapport à la vie préſente, & comme ſi nos corps n'avoient aucun rapport à la vie future. Nous ſommes & nous ſerons eſprit & corps dans l'une & dans l'autre vie; mais il eſt très vrai que nous ne tenons à la vie préſente, que par nos corps: elle a commencé par leur naiſſance, & elle finira par leur mort. Tout ce monde viſible ceſſera d'être pour nous, quand nos corps ceſſera d'être pour nous, quand nos corps ceſſeront d'être, & nous ne tenons à l'immortalité, que par nos eſprits, qui ſont immortels de leur nature.

III. PROPOSITION.

Delà naiſſent deux ſortes de ſociétés dans le monde, & par conſéquent deux ſortes d'autorités, dont chacune doit être renfermée dans l'ordre des biens par rapport auxquels chacune de ces ſociétés a été établie.

II. PROPOZYCYA.

Nie dla czego inszego Ludźie w ſpołeczność wchodzą tylko dla otrzymania ztąd pożytkow iakich, y utrzymania onychże. Te zaś pożytki dwoiakiego ſą Rodzaiu, albo Dobra żyćia teraźnieyſzego, do ktorego ćiałem tylko należymy, albo dobra żyćia przyſzłego, do ktorego duſzą należymy naſzą.

Ta propozycya ieſt oczywiſta, rozumiana ma bydź tylko bez exkluzyi zupełney, to ieſt nie tak iakoby albo niebyły Dusze, albo niebyły wcale potrzebne co do teraźnieyſzego Zyćia, a ćiała nienależały wcale do Zyćia przyſzłego. Tak w tym iak w przyſzłym Zyćiu nieczym innym ieſteśmy y będźiemy tylko maiącemi Ciało y Duszę, atoli rzecz nader prawdźiwa, że do Zyćia teraźnieyſiego ćiałem tylko należymy, bo Zyćie to początek wźięło z ćiała narodzeniem, ze ſmierćią onego koniec weźmie, a cały ten Swiat, ktory teraz widźimy, Swiatem dla nas bydź przeſtanie, iak ćiała naſze bydź przeſtaną, ſamą zaś duſzą naſzą, ktora z natury ſwey ieſt nieśmiertelna do Zyćia nie śmiertelnego należymy.

III. PROPOZYCYA.

Ztąd pochodzą na Swiećie ſpołeczności rodzaie, a zatym dwa rodzaie Zwierzchności, z ktorych każda zoſtawać powinna w porządku dobr tych, względem ktorych ieſt poſtanowiona.

La premiere de ces autorités est la Temporelle, *primum quod animale:* son objet est, sans exception tout ce qui appartient à la vie présente; & les sujets de cette autorité sont les hommes, en tant que par leurs corps ils jouissent de cette vie & des biens qu'elle renferme.

La seconde de ces autorités est l'autorité spirituelle, *deinde quod spiritale*, dont l objet est, sans exception, tout ce qui dans la vie présente appartient à la vie future, & dont les sujets sont les hommes, en tant qu'ils y tiennent dès-à-présent par leur esprit, & qu'ils se préparent à la mériter & à s'en rendre dignes.

Tout ce qui concerne donc la vie présente, l'établissement & le maintien de la paix, du bon ordre & de la tranquilité publique, la conservation du droit de chacun à cet égard, est du ressort de la puissance temporelle. Les corps, les biens des hommes, toutes leurs actions & prétentions, tant à l'égard de l'un qu'a, l'égard de l'autre, l'homme en un mot tout entier, & dans tout ce qu'il est par rapport à la vie présente, lui est assujetti pour être maintenu dans la paix & la tranquilité, *ut quietam & tranquillam vitam agamus.* Cette autorité n'a que cela.

Tout ce qui est de la vie nouvelle, par laquelle nous tenons & nous avons droit à l'immor-

Ztych Zwierzchnośći pierwſza ieſt doczesna, *primum quid animale* Ta cała ieſt około tego wſzyſtkiego bez excepcyi, co do Zyćia teraźnieyſzego należy, a pod Zwierzchność tę podpadaią Ludźie tyle, ile ćiała ich żyćiem ćieſzą się doczeſnym, y dobrami teśmi, ktore w żyćiu tym nayduią śię.

Druga z Zwierzchnośći tych Zwierzchność ieſt Duchowna *deinde quod ſpirituale.* Ta cała ieſt około tego wſzyſtkiego bez braku, co w Zyćiu teraźnieyſzym należy do Zyćia przyſzłego, a pod Zwierzchność tę podpadaią Ludźie tyle, ile Duſza ich do Zyćia należy teraźnieyſzego, y ile ſpoſobią ſię do tego, aby godni byli Zyćia przyszłego.

Wszyſtko tedy co do Zyćia teraźnieyſzego śię śćiąga, iako to poſtanowienie, y utrzymywanie pokoiu, dobrego porządku, y ſpokoynośći publiczney, utrzymywanie Prawa każdego, wszyſtko to mowię władzy ieſt Zwierzchnośći Swieckiey, Ciało y Dobra Ludzkie wſzyſtkie Ich ſprawy y pretenſye wzaiemne, ſłowem człowiek cały, y w całey iſtoćie, ktorą do Zyćia teraźnieyſzego należy Zwierzchnośći tey podlega, aby był w pokoiu y ſpokoynośći zachowany, *ut quietam & tranquillam vitam agamus.* Zwierzchność ta niema nic więcey iak to tylko.

Wſzyſtko zaś to, co ieſt Zyćia przyſzłego, przez ktore do nieśmiertelnośći należymy y

mortalité, eſt du reſſort de la puiſſance ſpirituelle.

L'homme tout entier, & dans tout ce qu'il eſt par rapport au ſalut, lui eſt aſſujetti pour la conſommation des Saints & pour l'édification du Corps de Jeſus-Chriſt, dit l'Apôtre; *ad conſummationem Sanctorum, in ædificationem Corporis Chriſti.* La puiſſance Spirituelle n'a que cela: car ce n'eſt point par la naiſſance que nous avons reçue de nos peres ſelon la chair, que nous ſommes entrés dans la ſociété des Saints. Ce qui eſt né de la chair, eſt chair, & ce qui eſt né de l'eſprit, eſt eſprit. Nous n'avons reçu de nos peres que l'homme extérieur qui doit mourir, & non l'homme intérieur qui ſe renouvelle de jour en jour; & comment ſommes-nous devenus cet homme intérieur, ſi non par cette naiſſance dont il eſt écrit, que le pouvoir d'être les enfans de Dieu, a été donné à ceux qui ne ſont ni de la chair, ni du ſang, ni de la volonté de l'homme, mais qui ſont nés de Dieu, *qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt?* L'unique objet de la puiſſance Eccléſiaſtique dont nous ne ſommes devenus les ſujets que par-là, eſt de donner cette vie ſi précieuſe à ceux qui la deſirent, de la conſerver à ceux qui l'ont reçue, & de la rétablir dans ceux qui ont eu le malheur de la perdre; & tout cela afin qu'étant les enfans de Dieu, nous ayons part à ſon héritage éternel, *ſi filii, & hæredes.*

IV.

Prawo do niey mamy, władzy ieſt Zwierzchności Duchowney.

Cały człowiek y w całey iſtoćie, ktorą należy do zbawienia wiecznego władzy tey podlega ,dla doſkonałego zakończenia Swiętych „Pańſkich, y na zbudowanie ćiała Chryſtuſo-„wego, iako mowi Apoſtoł, *ad conſummationem Sanctorum in ædificationem Corporis Chriſti.* Władza Duchowna niema nic więcey tylko to: albowiem nie przez narodzenie wźiętego od Rodźicow ćiała w ſpołeczność weſzliśmy Swiętych. Co śię z ćiała rodźi ćiałem ieſt, co z Ducha. ieſt Duchem. Od Rodźicow naſzych naturę wźięliśmy tylko człowieka powierzchownego y ſmiertelnego, a niewewnętrznego odnawiaiącego śię codźiennie, y inaczey ſtaliśmy śię człowiekiem tym wewnętrznym, tylko przez narodzenie, o ktorym napiſano; że „dana ieſt moc ſtać śię Synami Bo-„żemi tym, ktorzy nie zekrwi, ani z woli mę-„ża, ale z Boga ſą narodzeni. *Qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate viri, ſed ex DEO nati ſunt.* A to ieſt iedynie cała, około czego ma bydź władza Duchowna, to ieſt ſzczegulnie dla czego ſtaliśmy śię Jey podległemi. Powinna ona drogie to Zyćie pragnącym go dawać, utrzymywać w nim tych, ktorzy go doſtąpili, przywracać go tym, co do nieſzczęśliwey onego przyſzli utraty, wſzyſtko to zaś dla tego, aby będąc Synami Bożemi mieliśmy część w Dźiedźictwie Jego wiekuiſtym, *ſi filii & hæredes.*

IV. PROPOSITION.

L'une & l'autre de ces deux autorités viennent de Dieu, & les abus ou les excès de l'une ou de l'autre, ne sçauroient rendre ces autorités moins respectables, ni par conséquent notre soumission à leur égard moins inviolable.

Dieu dans sa miséricorde infinie a fait deux grands présens à l'homme par l'établissement du Sacerdoce & de l'Empire, dit l'Empereur Justinien. „*Maxima quidem in hominibus sunt „dona Dei supernâ collata clementiâ Sacerdoti„um & Imperium, & illud quidem divinis impe„riis, hoc autem humanis præsidens ac diligen„tiam exhibens, ex uno eodemque principio utra„que procedentia humanam exornant vitam.*

Et le grand Osius dans le même sens a dit: C'est à vous, César, que Dieu a confié l'Empire, & c'est à nous qu'il a confié son Eglise; *tibi Deus imperium commisit, nobis quæ sunt Ecclesiæ concredidit. Nam scriptum est: Quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. Neque*

igitur

IV. PROPOZYCYA.

Obiedwie władze te od Boga pochodzą a zbytnie, albo złe ktoreykolwiek z nich zażywanie niemoże bydź z uszczerbkiem powinnego Im respektu, a zatym ani obligacyi podlegania Im wzruszyć niemoże.

Bog z niskonczonego miłośierdźia swego przez postanowienie Kapłaństwa, y panowania Swieckiego dał człowiekowi wielkie dwa dary mowi Justynian Cesarz: *Maxima quidem in hominibus sunt dona DEI superna collata clementia, Sacerdotium, & Imperium, & illud quidem divinis Imperiis, hoc autem humanis præsidens, ac diligentiam exhibens, ex uno eodemque principio utraque procedentia humanam exornant vitam.* „Naywyższe zaiste w Ludźiach są dary z dobroći Boskiey im uczynione, Kapłaństwo y „Panowanie Swieckie, z ktorych pierwsze rządy Boskie, drugie rządy Ludzkie sprawuiąc, „y Ich pilnuiąc, a od iednego oboie pochodząc początku Ludzkie przyzdabiaią Zyćie.

Wtymże sensie Osyusz ow wielki powiedźiał, Cesarzu, Tobie Bog panowanie zlećił, nam sprawowania Kościoła swego powierzył; „albowiem napisano iest, co iest Cesarskiego „Cesarzowi, co iest Boskiego Bogu, ani się „tedy godźi nam panować na Ziemi, ani ty „władzy niemasz Cesarzu w rzeczach Swiętych, *Tibi DEUS Imperium commisit, nobis quæ sunt Ecclesiæ concredidit, nam scriptum est, quæ sunt Cæsaris Cæsari, quæ sunt DEI DEO, neque*

igitur fas est nobis in terris imperium tenere, neque tu sacrorum potestatem habes, Imperator.

L'Eglise & l'Empire sont donc l'un & l'autre établis de Dieu: & d'abord quant à l'autorité de l'Eglise, son institution divine ne sçauroit être douteuse, puisque nos Ecritures ne sont autre chose que l'histoire de son institution.

Nous sçavons que les Pasteurs de l'Eglise Catholique sont entrés par l'ordination dans la succession de ceux à qui J. C. a dit, *sicut misit me Pater, & ego mitto vos, ecce vobiscum sum usque ad consummationem seculi.* Cela nous suffit, la succession constante du ministère est pour nous un garant asuré de tout le reste. *Et hæc est plenissima ostensio*, dit saint Irenée, *eandem & vivificam fidem esse*: car si l'Apôtre a dit que la translation du Sacerdoce emporte la translation de la Loi, le Sacerdoce n'ayant point été transféré parmi nous, il est impossible que la loi de la foi & de la soumission l'ait été.

Quel est donc l'attentat de quiconque oseroit donner atteinte à ce lien sacré de l'unité chrétienne? *Præscindendæ unitatis nulla potest*

esse

igitur fas est nobis in terris Imperium tenere, neque tu Sacrorum potestatem habes Imperator.

Kośćioł tedy y panowanie Swieckie oboie są postanowione od Boga, a nayprzod co do władzy Kośćioła, że postanowiona iest od Boga powątpiwać niemożna, gdyż Pismo Swięte nieco iest innego, tylko historya postanowienia tego.

Wiemy, że Pasterze Kośćioła Bożego przez poświęcenie następcami są tych, ktorym Chrystus powiedźiał; *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos, ecce vobiscum sum usque ad consummationem sæculi.* „Jako posłał mię Oyciec, y „Ja posełam was, a oto z wami iestem aż do „skończenia Swiata. To dla nas dosyć, a statecżne, y nieprzerwane kapłańskie następowanie rekoymią dla nas iest pewną względem reszty. *Et hæc est plenissima ostensio* (mowi S. Jreneusz; *eandem & vivificam fidem esse.* „A „to iest zupełnym dowodem, że zawsze iest ie„dna y ożywiaiąca wiara. Jeżeli bowiem powiedźiał Apostoł że przenieśienie kapłaństwa, przenieśienie Prawa poćiąga za sobą, kapłaństwo niebędąc bynaymniey miedzy nami przenieśione, to iest przerwane, nie będąc następowanie kapłańskie, rzecz niepodobna, aby ustawa wiary, y winne Jey posłuszeństwo było przenieśione.

Cożby to była tedy za Zuchwałość, kto kolwiek by świętobliwy Związek ten iednośći Chrześćiańskiey rwać śię ważył, *præscinden-*

esse causa legitima. Nulle raison, nul excès ne sçauroit excuser cet attentat, & la ligne de la succession constante rend toute autre discussion inutile. Dieu qui seul a donné son pouvoir aux Ministres de son Eglise, pourroit seul le leur ôter, & le transporter à d'autres, s'il n'avoit promis d'être avec eux jusqu'à la consomnation des siécles.

Ce qui est sans difficulté par rapport à la puissance Ecclésiastique, n'est pas moins certain à l'égard de la temporelle.

Omnis anima, dit l'Ecriture, *potestatibus sublimioribus subdita sit.* Et quelles sont ces Puissances? Toute la suite du passage ne peut être entendue que de la puissance temporelle. Ces expressions mêmes de puissances supérieures; *potestates sublimiores*, *qui in sublimitate sunt*, ces titres de Princes, de Gouverneurs du monde, *Principes rectores mundi*, ces expressions, dis-je, ne convenoient guére à la modeste simplicité des Apôtres, pour exprimer le ministère Ecclésiastique.

Tons les Peres d'ailleurs & tous les Interprétes ont uniquement entendu cet endroit de la puissance temporelle, & si peu de la puissance spirituelle, qu'ils en ont conclu la nécessité de la soumission aux Princes de la part

-mê

dæ unitatis nulla poteſt eſſe cauſa legitima. Zadna racya, żadne niepomiarkowanie śię zbrodni tey niemogłoby exkuzować, Proſte y uſtawiczne kapłanow naſtępowanie czyni, że nie potrzebne ſą wſzyſtkie roſtrząſania inne. Bog ktory dał ſam władzą ſprawcom Kośćioła ſwego, ſam mogłby Im Ją tylko odebrać y przenieść do innych, gdyby aż do ſkończenia Swiata z niemi bydź nieprzyobiecał.

A co względem władzy Duchowney żadney niepodlegał trudnośći, niemniey ieſt rzecz pewna względem władzy Swieckiey.

Omnis anima (mowi Piſmo Swięte) *Poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit.* „Każda Duſza „Władzom Wyżſzym powinna bydź poddana. Coż to ſam ta władze? Wſzyſtko co za tym naſtępuie textem, niemoże śię rozumieć tylko o władzy Swieckiey. Same wyrażenia te władz wyżſzych, *poteſtates ſublimiores, qui in ſublimitate poſiti ſunt*. „Władze wyżſze, Ci- „ktorzy na ſtopniu wyſokiey poſtawieni ſą do- „ſtoynośći, Te tytuły Xiążąt, Rządcow Swia- „ta, *Principes, Rectores mundi*, Xiążęta, Rzą- „dcy Swiata, Te wyrażenia, mowię, nieprzyſtały w cale ſkromney Apoſtołow proſtoćie, na wyrażenie urzędu ſłużby Kośćielney.

Oprocz tego wſzyſcy Oycowie Swięći y Piſma tłumacze iedynie o władzy Swieckiey text ten zawſze explikowali, y tak dalecy byli od tego, żeby go o władzy Duchowney kiedy tłumaczyli, że wnośili z niego owſzem po-

win-

même des puiſſances ſpirituelles. *Ce précepte*, dit ſaint Chryſoſtôme, *ne s'adreſſe pas aux Sécuiiers, mais aux Evêques & aux Moines: que tout homme, ſoit Apôtre, ſoit Evangéliſte, ſoit Prophéte, ſoit enfin tout ce que l'on voudra, que tout homme ſans exception ſoit ſoumis aux épuiſſances tablies de Dieu.*

C'eſt donc de la puiſſance temporelle, que l'Apôtre nous dit, qu'elle vient de Dieu, *à Deo eſt*; que celui qui lui réſiſte, réſiſte à Dieu, & attire ſur ſoi la condamnation, que ſans exception la néceſſité de s'y ſoumettre eſt indiſpenſable: *Neceſſitate ſubditi eſtote.* Néceſſité qu'on expliqueroit très-mal de la loi du plus fort, ces patoles qui ſuivent donnant l'excluſion à ce ſens, *non ſolùm propter iram*, à oute l'Apôtre, *ſed etiam propter conſcientiam.* Et dans quel tems dit-il toutes ces choſes? lorſque la puiſſance temporelle employoit toute ſa force à pourſuivre avec le fer & le feu le Chriſtianiſme naiſſant. C'eſt préciſément dans ce tems-là que l'Apôtre enſeigne, que les puiſſances ne ſont point à craindre pour le bien,

winność ze ſtrony ſamey Zwierzchnośći Duchowney podlegania Monarchom. „Nie do „Swieckich śćiąga śię (mowi S. Chryzoſtom) „ale do Biſkupow śćiąga ſię y mnichow to „przykazanie, że Człowiek każdy bądź Apo„ſtoł, bądz Ewangeliſta, bądź Prorok, bądź „na oſtatek kto chcąc, że człowiek każdy bez „braku powinien podlegać władzom poſtano„wionym od Boga.

O Władzy to tedy Swieckiey mowi nam Apoſtoł, że pochodźi od Boga; *à DEO eſt*, "od „Boga ieſt. Ze kto śię Jey ſprzećiwia, ſprzećiwia śię ſamemu Bogu, y na potępienie ſobie zarabia, że nikt niemoże od powinnośći poddania śię Jm bydź wolnym, *neceſſitate ſubditi eſtote*, "koniecznie poddani bądźiećie. Tę zaś powinność zleby explikował, ktoby Ją brał za Prawo mocnieyſzego, to ieſt za przymus, ſłowa, co naſtępuią znoſzą Sens explikacyi takiey: *Non ſolùm propter iram*, przydaie Apoſtoł, *ſed etiam propter conſcientiam*, „nie tylko dla Kary, ale też dla Sumnienia. Kiedyż to on zaś mowił wſzyſtko? W ten czas kiedy Zwierzchność Swiecka całego uśiłowania ſwego dokładała na prześladowanie ogniem y mieczem poczynaiącey śię wiary Chrześćiańſkiey, w ten czas o to właśnie nauczał Apoſtoł, że władz żadnych bać śię nierzeba ſprawom dobrym, ale złym, *non ſunt timori boni operis ſed mali*, "Nieſą ſtraſzne ſprawie dobrey, ale złey, że monarchowie ſą Miniſtrami

bien, mais pour le mal, *non ſunt timori boni operis, ſed mali;* que les Princes ſont les Miniſtres de Dieu pour notre bien, *tibi in bonum;* qu'il n'y a qu'à faire le bien pour ne les pas craindre : *vis non timere poteſtatem? bonum fac;* & qu'en un mot qui lui réſiſte, réſiſte à Dieu même.

Il n'y a donc point de cas d'exception par rapport à la ſoumiſſion que nous devons aux puiſſances temporelles, puiſqu'il n'y en avoit point dans le tems & pour le tems dont parle ſaint Paul. Mais quelle eſt donc cette ſoumiſſion, & quelle eſt ſon étendue? C'eſt ce qu'il faut expliquer.

V. PROPOSITION.

Quoique la ſociété de l'Egliſe & ſon autorité ſoient toutes ſpirituelles, cette ſociété & cette autorité n'en ſont pas moins viſibles à raiſon des hommes qui les compoſent, & des actes extérieurs qui leur ſont néceſſaires pour ſe communiquer les différentes opérations de leur ame.

Si l'on demande en effet ce que c'eſt que la nature humaine, je réponds qu'elle n'eſt autre choſe qu'un aſſemblage d'êtres intelligens entre leſquels l'Auteur de la nature a voulu qu'il ne pût y avoir communication que par le miniſtère des corps. Il eſt donc im-

mi Boſkiemi poſtanowionymi dla Dobra naſzego *Tibi in bonum* "Tobie na dobre. Ze niemalz tylko ſprawować śię dobrze, a bać śię. Ich nietrzeba. *Vis non timere poteſtatem, bonum fac,* "niechceſz śię władzy obawiać, czyń dobrze. A iednym ſłowem, kto śię tey władzy ſprzećiwia, Bogu śię ſprzećiwia ſamemu.

Niemalz tedy przypadku żadnego do excepcyi względem winnego poſłuſzeńſtwa władzy Swieckiey, poniewaſz niebyło żadnego ani w ten czas, gdy mowił to, ani dla czaſu tego, o ktorym to mowił Paweł Swięty. Ale iakie to ma bydź poſłuſzeńſtwo, iaka ieſt Jego extenſya? to ieſt co trzeba wytłumaczyć.

V. PROPOZYCYA.

Lubo wcale ſą Duchowne, y Zgromadzenie Kośćioła, y Jego władza, bynaymniey iednak przez to Zmyſłu widzenia nieuchodzą, z racyi Ludźi, ktorzy oboie to ſkładaią, y powierzchownych akcyi tych, ktore im ſą potrzebne do rożnych Duſzy Spraw ſpolnego ſobie oświadczenia.

Zaiſte ieżeli śię kto pyta, co to ieſt rodzay Ludzki, to ieſt Ludźie wſzyſcy żyiący? odpowiadam nie co innego, tylko Zbior rozumnych Kreatur, miedzy ktoremi zwoli natury Stworcy niemoże bydź uczeſtnictwo, tylko z pomocą ćiała. Niepodobna tedy do ſpołeczności przywieść Ludźi przez żadną, ktora bydź może, konnexyą, bez Zażyćia do tego ćiał

impoſſible d'unir les hommes en ſociété, ſous quelque rapport que ce puiſſe être, ſans le moyen des corps qui leur ſont unis. La ſociété & l'autorité de l'Egliſe ſont toutes ſpirituelles. Toute leur actions ſe termine à former cet homme que l'Apôtre apelle *l'homme intérieur, l'homme caché du cœur, l'homme du dedans, & non l'homme du dehors, non qui in manifeſto, ſed qui in abſcondito.* Mais cet homme intérieur eſt tout enſemble extérieur: & non-ſeulement il l'eſt, mais il ne ſçauroit agir, traiter, ni vivre en ſociété avec ceux qui ſont unis à raiſon de l'homme intérieur, que par le miniſtère de l'homme ſenſible & extérieur.

Le lien le plus eſſentiel de la ſociété que forment dans l'ordre de la Religion ces etres intelligens que nous appellons hommes, eſt ſans doute la Foi; *mais la foi vient de l'ouïe,* dit l'Apôtre, *comment entendront-ils ſans prédicateur, ou qui les prêchera, ſi quel-qu'un n'en donne la commiſſion?*

Cet homme éclairé des lumiéres de la Foi aura des devoirs à remplir, tant par rapport à ſoi que par rapport aux autres. Les remplira-t-il ſans le miniſtère de ſon corps, quelque ſpirituels que ſoient ces devoirs dans leur fin & dans leur principe?

Enfin toute ſociété doit avoir des régles: elles ſont néceſſaires pour maintenir le bon

ordre

im przyłączonych. Społeczność y władza Kościelna są w cale Duchowne, wszystkie sprawy ich ściągaią się do uformowania człowieka, ktorego Apostoł nazywa; „Człowieka wewnętrznego, człowieka w Sercu ukrytego, człowieka ktory iest wewnątrz, a nie człowieka „ktory iest powierzchowny; *non qui in manifesto, sed qui in abscondito*, "nie ktory widomy „iest, ale ktory iest ukryty. Ten lecz wewnętrzny człowiek, iest też oraz zewnętrzny, y nietylko zewnętrzny iest, ale też nie mogłby ani mieć co do czynienia ani żyć w społeczności z temi, ktorzy co do człowieka wewnętrznego, znim są złączeni, tylko z pomocą człowieka widomego y powierzchownego.

Nayistotnieyszy Związek społeczności, ktorą w Stanie Religii stworzenia te rozumne, co my zowiemy Ludźmi, składaią, Wiara iest zapewne, "ale ta wiara pochodźi z słyszenia mowi Apostoł, iakże zaś maią słyszeć bez opowiadaiącego, albo kto będźie opowiadał, ieśli mu kto tego nierozkaże?

Potym człowiek ten Swiatłem wiary oświecony wiele powinności ma do wypełnienia, tak względem siebie, iak względem drugich, wypełnić możesz ie bez pomocy ćiała. acz kolwiek powinności te dla początku od ktorego pochodzą, y dla końca do ktorego dążą, Duchowne są?

Na ostatek każda społeczność powinna mieć ustawy, te potrzebne są do utrzymania po-

ordre, & le minifière eft néceffaire pour maintenir les régles, puniffant les contraventions, foit dans les particuliers, foit dans les miniftres mêmes, quand ils font en faute. Tout cela peut-il s'éxécuter autrement que par des actes extérieurs & fenfibles?

Obfervons feulement qu'il en eft de ces actes extérieurs, néceffaires à la puiffance fpirituelle, comme des actes intérieurs de l'efprit néceffaires à la puiffance temporelle. Celle-ci ne fçauroit exercer fes fonctions fans le concurs de l'efprit, c'eft-à-dire, fans le concours de connoiffances, de réfléxions & de jugemens, qui font toutes opérations de l'ame, comme celle-là, c'eft-à-dire la puiffance fpirituelle, ne fçauroit communiquer fes opérations fans le miniftère des corps.

Comme donc la néceffité du concours de l'efprit dans les fonctions de la puiffance temporelle, ne fçauroit faire qu'on l'appelle, ni qu'elle devienne une puiffance fpirituelle; de même la néceffité des actes extérieurs, par rapport aux fonctions de la puiffance fpirituelle, ne fçauroit jamais faire qu'elle ceffe d'être purement fpirituelle, ni qu'elle devienne une puiffance exterieure & temporelle.

La raifon intrinfeque en eft, que les chofes ne font que ce qu'elles font par elles-mêmes, & non ce qu'elles font par des raifons prifes hors d'elles, *quod funt per fe, non per accidens*, diroient les Philofophes. Or la puiffance fpiritu-

zrądku dobrego, a dozor urzędu potrzebny ieſt do utrzymania uſtaw, karząc przeſtępſtwa bądź prywatnych, bądź Rządcow ſamych kiedy pobłądzą. Możeſz to zaś wſzyſtko wykonano bydź inaczey, iak przez powierzchowne y Zmyſłom podlegaiące uczynki?

Uważmy tylko, że toż ieſt względem uczynkow zewnętrznych potrzebnych do władzy Duchowney co względem uczynkow wewnętrznych Ducha potrzebnych do władzy Swieckiey, iak bowiem ta urzędu ſwego ſprawiać niemoże bez pomocy Ducha, to ieſt bez pomocy poznawania, myſli, rozſądku, ktore wſzyſtkie Sprawy ſą duſzy, tak też tamta to ieſt władza Duchowna uczynkow Swych bez ciała uſługi oświadczyć niemogłaby.

Jako tedy ta potrzeba pomocy Duſzy w Sprawach urzędu władzy Swieckiey nieſprawia tego, żeby władza Swiecka zwała śię, albo ſtać śię miała władzą Duchowną, tak właśnie potrzeba uczynkow zewnętrznych względem ſpraw urzędu władzy Duchowney dokazać tego niemogłaby, żeby ona przeſtała bydź ſzczegulnie Duchowną, ani tego żeby ſtać śię miała władzą zewnętrzną y Swiecką.

Racya zaś tego iſtotna ieſt, że rzeczy wſzyſtkie tym ſą tylko czym ſą przez śię ſame, nie tym czym ſą względem rzeczy zkąd inąd zaciągnionych. *Quod ſunt per ſe & non per accidens*, "czym ſą przez śię nie przypadkowym „ſpoſobem, iak mowią Filozofowie, a tak wła-

rituelle eſt toute ſpirituelle en elle-même, & dans tout ce qui lui eſt propre, c'eſt-à-dire dans ſon objet, dans ſes ſujets, dans ſon action, dans ſa fin, dans ſon principe; & elle n'a beſoin des actes extérieurs de l'homme, qu'a raiſon de la nature humaine, qui ne comporte pas que ces êtres intelligens, que nous appellons hommes, ſe communiquent les différentes opérations de leurs ames, autrement que par le miniſtère des corps: de même la puiſſance temporelle eſt toute extérieure par elle-même, & n'a beſoin de la direction de l'eſprit, qu'à raiſon de la nature humaine, qui ne comporte pas, que par rapport aux choſes même extérieurs, l'homme puiſſe ſe conduire en homme ſans la direction & le concours de ſon eſprit; & la néceſſité de ſa direction dans les fonctions de la puiſſance temporelle ne donne à cette puiſſance aucune action que ſur les corps, & ne ſçauroit jamais la rendre une puiſſance ſpirituelle.

VI. PROPOSITION.

L'homme extérieur étant du reſſort de la puiſſance temporelle, il faut, dans tout ce qui regarde l'homme extérieur, reconnoître une ſoumiſſion que la puiſſance ſpirituelle doit à la puiſſance temporelle en toute hypothèſe.

Saint Chryſoſtôme nous a déja fait obſerver que, s'il n'y a point d'exception de cas, dans les paroles de l'Apotre, qui nous ordonne la ſou-

dza Duchowna ieſt ſama przez ſię cale Duchowna, y wewſzyſtkim tym co Jey przyzwoitego, to ieſt w tym cała ieſt, około czego w tym co Jey podlega w ſprawie ſwoiey względem końca ſwego, względem ſwego początku, a niepotrzebuie ſpraw powierzchownych, tylko z racyi iſtoty Ludzkiey, ktora niedozwala, żeby ſtworzenia te rozumne, co nazywamy Ludźmi, inaczey w uczeſtnictwie były rożnych Duſz Swych Spraw, tylko przez pomoc ciała, rownym Spoſobem, władza ſwiecka powierzchowna ieſt ſama przez ſię, a niepotrzebuie rządu Ducha, tylko z racyi iſtoty Ludzkiey, ktora niedozwala, żeby względem ſamych nawet powierzchownych rzeczy człek mogł ſprawować ſię iak człek rozumny bez rządu y pomocy duſzy ſwoiey, a potrzeba rządu duſzy w ſprawach urzędu władzy ſwieckiey niedaie tey władzy żadnego Prawa, tylko do ciała, y niemogła by nigdy władzą Duchowną uczynić Jey.

VI. PROPOZYCYA.

Ponieważ do Władzy Swieckiey człowiek zewnętrzny należy, przyznać trzeba iż władza Duchowna Władzy Swieckiey poſłuſzeńſtwo powinna, iak mniemać tylko można we wſzyſtkim tym, co do człowieka ściąga ſię zewnętrznego.

Pokazał nam to iuż S. Chryzoſtom, że ieśli niemaſz żadney excepcyi dla przypadku w Słowach Apoſtoła, ktory nam poſłuſznemi bydź

soumission aux Princes, il n'y a point aussi d'exception de personnes: *Omnibus imperantur ista. . . . Omnis anima, etiam Apostolus . . . sive quisquis tandem.* Et cette doctrine est incontestable quant aux devoirs qui sont purement de la vie civile, *cui tributum, tributum; cui vectigal vectigal; cui honorem, honorem.* Il ne peut y avoir de difficulté que par rapport à ces actes extérieurs qui entrent dans l'ordre de la Religion en tant qu'ils en sont ou les effets, ou des moyens nécessaires pour la former ou l'entretenir dans les ames; & c'est par rapport à ces actes mêmes qu'on ne sçauroit refuser à la puissance temporelle.

1. Le droit d'en connoître & de s'en faire rendre compte, non dans l'ordre de la Religion, c'est-à-dire à raison des rapports que ces actes peuvent avoir avec les opérations de l'ame; mais dans ce qu'ils ont de purement extérieur à raison de quoi ces actes peuvent intéresser l'ordre public. Or de ce droit du Prince, résulte de la part de la puissance spirituelle, l'obligation de les exposer au Prince avec toute la simplicité possible, pour obéir au droit qu'il a sur le corps de ces actes, & qu'on ne peut lui contester, au moins quant au pouvoir d'en connoître *quantùm ad cognoscendum.*

rozkazuie Monarchom, Zadney niemasz tęż excepcyi dla osob; *omnibus imperantur ista, omnis anima, etiam Apostolus, sive quiquis tandem.* „Wszystkim się to roskazuie, każda du„sza, nawet Apostoł, czy ktokolwiek bądź na „koniec. A ta nauka niepodległa iest żadną miarą sprzeczce, co do powinności, ktore są szczegulnie powinności Zyćia Obywatelow, *Cui tributum tributum, cui vectigal vectigal, cui honorem honorem.* „Komu podatek podatek, „komu cło cło, komu cześć cześć. Niemoże bydź około niey trudności tylko względem uczynkow tych powierzchownych, ktore należą do Stanu Religii, tyle, ile albo skutkami Jey są, albo srzodkami dusz do niey przywiedźienia, y utrzymania wniey onychże, a y względem samych tych spraw władzy Swieckiey przeczyć niemożna.

1. Prawo do uznawania powierzchonych tych Spraw, y badania się w nich nie co do wiary, to iest względem tego przez co należeć mogą Sprawy te do Spraw duszy, ale w tym co maią szczegulnie powierzchownego, a przez co do publicznego należą porządku. O toż dla tego Prawa Monarchy iest obowiązek ze strony władzy Duchowney przełożenia Spraw tych Monarsze ze szczerośćią, ktora bydź tylko może, dla dosyć uczynienia Prawu co ma do materyalności tych Spraw, y ktorey niemożna mu przeczyć przynaymniey co do władzy uznawania *quantum ad cognoscendum.*

2. Dans le cas d'un abus certain, & d'une atteinte constante que quelqu'un de ces actes donneroit à l'ordre public, le Prince a non-seulement le droit d'en connoître, mais encore de les empêcher, *quantùm ad impediendum.* Et ce droit emporte à l'égard de la puissance spirituelle, l'obligation de lui obéir dans ce cas, soit en réformant ces actes, soit en apportant les tempéramens nécessaires, pour que l'ordre public ne soit en rien intéressé.

3 Dans le cas d'une entreprise certaine de la puissance temporelle abusant de son droit à cet égard, & voulant sans raison, ou deffendre des actes que la Religion ordonne, ou en ordonner qu'elle défend, dans ce cas il est encore un droit de la puissance temporelle, qui consiste à n'être comptable qu'à Dieu seul de ses excès, droit qui, par rapport à la puissance spirituelle, emporte l'obligation de n'opposer à ces excès que la force qui vient de la Foi, & non celle des corps, où qui vient des choses extérieurs, parce que cette force ne sçauroit être de son ressort.

Nulle puissance, nulle autorité dans le monde, n'a le droit d'abuser de son pouvoir, il est vrai; mais comme l'autorité ne justifie point l'abus qui vient de l'homme, l'abus à son tour ne sçauroit jamais détruire l'autoritè qui vient de Dieu. Ne consentez dont point à l'abus, & ne vous y conformez pas, cela est juste :

2. W Przypadku ze Spraw tych, ktora zapewne miała by bydź zle zażywana, y zapewne by porządek naruszyła publiczny, Monarcha nietylko ma Prawo do oney uznawania, ale też do zabieżenia Jey *Quantum ad impediendum*, a to Prawo obowięzuie władzą Duchowną do posłuszeństwa w tym raźie Monarsze, że powinna albo odmienić sprawę tę, albo Srzodki obmyślić potrzebne, żeby niwczym porządku nienaruszyła publicznego.

3. W Przypadku, że władza Swiecka pewnie odważlyby śię miała zle Prawa swego zażyć w zględem tego, y chćiec bez racyi zabronić uczynkow, ktore od wiary są nakazane, te ktorych ona zabrania, wtym mowię przypadku, ma ieszcze Prawo iedno władza Swiecka, ktore iest, że samemu tylko Bogu sprawić śię, powinna z swych występkow, Prawo ktore co do władzy Duchowney obowięzuie ią występki tę hamować mocą tylko, ktora zwiary pochodźi, a nie mocą ćiała, albo mocą ktora pochodźi z rzeczy powierzchownych, takowa bowiem moc nie iest Jey właśćiwa.

Prawda że żadna władza, żadna Zwierzchność na Swiecie niema Prawa na złe zażywać mocy swey, ale iak powaga Zwierzchnośći niewymawia bynaymniey złego zażywania, ktore pochodźi z człowieka Zwierzchność maiącego, tak wzaiemnie złe zażywanie powagi Zwierzchnośći nie może zepsuć, ktora pocho-

 dźi

juſte: mais que rien ne vous faſſe perdre la ſoumiſſion à l'autorité à laquelle vous ne pouvez réſiſter, ſans réſiſter à Dieu même, & qui par conſéquent n'eſt comptable de ſes excès qu'a Dieu. *Si quis de nobis à juſtitiæ tramite excedere voluerit, à te corrigi poteſt,* diſoit ſaint Gregoire de Tours au Roi Chilperic: *ſi verò tu exceſſeris, quis te corriget, quis te condemnabit, niſi is qui ſe pronunciavit eſſe juſtitiam?* Et dans les Mémoires du Clergé de 1625. *Quis poteſt dicere Regi, Cur iſta facis?*

C'eſt dans ce droit que conſiſte ce que l'Eſprit de Dieu lui-même appelle le droit du Roi, *jus Regis,* & qu'il ordonne à Samuël d'écrire dans un livre particulier.

On eſt ſurpris de trouver dans le détail qu'en a fait le Prophête, des choſes très-injuſtes. Les Princes peuvent-ils donc les faire ſans crime? Non ſans doute; mais ils n'en ſont comptables qu'à Dieu ſeul: la force à leur égard n'eſt du reſſort de perſonne, & beaucoup moins encore de la puiſſance de l'Egliſe que te toute autre.

dźi od Boga. Niezezwalać tedy bynaymniey na złe zażywanie Zwierzchnośći, nieſtoſować śię do niego, to ieſt ſłuſzna; ale tak że było z uymą niebyło poſłuſzeńſtwa Zwierzchnośći, ktorey niemożna śię ſprzećiwić. bez ſprzećiwienia śię Bogu Samemu, y ktora, co idźie za tym Bogu tylko Samemu ſprawić śię powinna ze ſwych wyſtępkow. *Si quis de nobis à Justitiæ tramite excedere voluerit, à te corrigi poteſt*, mowi do Krola Chilperyka S. Grzegorz Biſkup Turonenſki; *Si verò tu exceſſeris, quis te corriget, quis te condemnabit, niſi is qui ſe pronunciavit eſſe Juſtitiam.* „Jeżeli kto z nas ze „śćieſzki ſprawiedliwośći będźie chćiał wykro„czyć, możeſz go poprawić, ieżeli zaś ty, ktoż „ćię ſtrofować będźie, kto ćię potępi, chyba „ten tylko co śię nazwał Sprawiedliwośćią. A w annotacyach Duchowieńſtwa Roku 1625. *Quis poteſt dicere Regi cur iſta facis?* „Kto mo„że mowić Krolowi, czemu to czyniſz?

Na tym Prawie zaſadza śię to, że ſam Duch Swięty nazywa Prawo Krola *Jus Regis*, y że rozkazuie Samuelowi w oſobney Xiędze napiſać go.

Podźiwienie też czyni, że rzeczy tak wiele bardzo nie ſprawiedliwych (w opiſaniu uczynionym przez tego Proroka w xięgach Krolewſkich znayduie śię) mogąſz to Monarchowie czynić bez grzechu? nie zapewne, ale ſamemu tylko Bogu rachunek z tego dać powinni, a moc nad nimi nikomu tym bardźiey władzy Duchowney nie ieſt dana. Zeby

Pour comprendre la vérité de tout ce qu'on dit ici du droit des Princes par rapport à l'Eglise, il ne faut que réfléchir sur la nature & les caractères de cette société que forment les Chrétiens.

Nous ne le sommes sans doute que par la Foi, & le premier acte de cette Foi consiste à reconnoître que nous sommes étrangers & voyageurs sur la terre: *Juxta fidem......... confidentes quia peregrini sunt & hospites super terram.*

Comme Chrétiens, nous ne sommes donc pas sur nos terres dans la vie présente; nous y sommes sur les terres d'autrui. *Non habemus hic civitatem permanentem.* Nous n'avons ici ni droits ni prétentions; notre patrie, nos droits sont ailleurs: *Qui autem ita loquuntur, significant se patriam inquirere.*

C'est dans ce sens qu'Optat de Miléve a dit que l'Eglise est dans l'Empire, *Ecclesia in Imperio.* Il ne dit pas qu'elle soit de l'Empire, ni dépendante de l'Empire, mais simplement qu'elle est dans l'Empire: & elle y est étrangere, n'y demandant pour toute grace que la liberté du passage.

Mais Dieu, ni sa Religion sainte ne violent les droits de personne: & de droit naturel chacun est le maître chez soi. Si par notre

con-

Zeby zaś poznaliśmy, iż to prawda ieſt wſzyſtko, co śię tu mowi o Prawie Monarchow względem Kośćioła, nietrzeba tylko uważyć iſtotę, y przymioty tey ſpołeczności od Chrześćian uformowaney.

To pewna, iż Chrześćianami nie ieſteśmy tylko przez wiarę, a pierwſzy akt tey wiary zawiſł na wyznaniu, że ieſteśmy obcemi, y podrożnemi na Ziemi, *juxta fidem confitentes, quia peregrini ſunt & hoſpites ſuper terram;* „według wiary wyznaiący, że pielgrzymami „ſą y podrożnemi na Ziemi.

Jak Chrześćianie tedy nie ieſteśmy w Zyćiu teraźnieyſzym w kraiach naſzych, w kraiach lecz cudzych. *Non habemus hic civitatem permanentem,* "niemamy tu miaſta przemieſzki„waiącego. Niemamy tu ani Prawa, ani pretenſyi; Oyczyzna naſza, naſze Prawa ſą gdźie indźiey. *Qui autem ita loquuntur, ſignificant ſe Patriam inquirere,* "co zaś tak mowią znać „daią, że Oyczyzny ſzukaią.

W tym to Senśie Optatus Milevius powiedźiał, że Kośćioł ieſt w Pańſtwie, *Eccleſia in Imperio*, nie mowi żeby był Pańſtwa Kośćioł, ani od Pańſtwa zawiſły, ale ſzczegulnie że ieſt w Pańſtwie, y że ieſt obcym w nim, nieſtaraiącym śię w nim tylko iedynie o wolność prześćia.

Aże Bog, y Jego Swięta Wiara niegwałći praw niczyich, y przez Prawo przyrodzone każdy ieſt Panem u śiebie, to ieżeli przez ſamo

conſtitution même nous ne pouvons demander dans ce monde que le paſſage libre & tranquille, n'eſt-il pas juſte que nous nous mettions en état de l'obtenir, en ſatisfaiſant de notre part à tout ce que l'équité naturelle exige de nous par rapport au Seigneur du pays ?

Celui à qui Dieu en a confié l'Empire, & qui par ſa charge doit y maintenir le bon ordre, en croira-t-il ces étrangers ſur leur parole, quand ils diront que dans leur paſſage ils ne cauſeront aucun trouble dans ſon Etat? Le doit-il même en rigueur? & ne doit il pas s'inſtruire exactement de toutes leurs façons d'agir, de leurs vûes, de leurs deſſeins, de l'ordre de leur marche? N'eſt-il pas en droit, non-ſeulement de s'en faire rendre un compte exact, mais même de les faire ſuivre, de les faire obſerver, & de veiller ſur eux ?

Le droit d'inſpection & de vigilance eſt donc certain, & ſuppoſe dans ces etrangers l'obligation d'expoſer avec ſimplicité leurs démarches au maître du pays, de ne point ſe dérober clandeſtinement à ſon attention, & de ne lui rien cacher de tout ce qui peut le mettre en état de juger en connoiſſance de cauſe de la droiture de leur procédé.

Mais

mo naſze poſtanowienie o nic innego ſtarać śię niemożemy na tym Swiećie tylko o wolne y ſpokoyne prześćie, czyliſz nieſłuſzna rzecz, abyśmy uśiłowali godnemyi ſtać śię przeyśćia tego przez doſyć uczynienie z naſzey ſtrony wſzyſtkiemu temu, czego wyćiąga po nas przyrodzona Sprawiedliwość względem tego, co Panem ieſt kraiu.

Ten ktoremu Bog Kroleſtwa powierzył, y ktory przez urząd ſwoy obowiązany ieſt w Kroleſtwie tym dobry porządek utrzymywać, duſać że będźie ſłowom obcych tych, kiedy powiedzą, że przechodząc żadnego zamięſzania w Pańſtwie iego nie uczynią; duſać, czy owſzem (mocno rzecz biorąc) powinien? a nie badać śię pilno o wſzyſtkich Ich obchodzenia śię ſpoſobach, do czego zmierzaią, co Ich ſą za zamyſły, co za roſporządzenie Ich podroży. Niemaſz on Prawa, nietylko wypytywać śię o tym doſkonale, ale też poſłać za niemi, uważać Ich, y oko mieć na nich?

Prawo tedy dozoru y pilnowania ze ſtrony Monarchy ieſt pewne, y wnośić każe obowiązek w obcych tych, że powinni temu co Panem ieſt kraiu ſzczerze przełozyć kroki ſwe, oczu y pilnośći Jego żadną nie unikać ſkrytośćią, ani nie nieukrywać przed nim z tego wſzyſtkiego, przez co mogłby w ſtanie bydź ſądzenia w uznawanie wchodząc, czy ſzczerze oni poſtępuią.

Ale

Mais le Prince dit-on, en abusera peut-être: il prendra mal-à propos de l'ombrage, il viendra sur nous à main armée, & peut-être voudra-t-il nous obliger à retourner sur nos pas. La réponse est facile.

Quel droit avez vous chez lui? que vous y a-t-on promis dans l'ordre de la Religion? des traverses, des persécutions, & la mort même. Ne soyez donc pas surpris si l'on vous y tient parole: & quand la persécution que vous craignez iroit jusqu'à la mort, gardez-vous bien de resister, puisqu'elle ne peut qu'abreger votre chemin, & vous faire arriver plus sûrement au terme de votre course.

Telle est la doctrine de la foi. Soyez soumis au Roi, dit saint Pierre, *Sive Regi quasi præcellenti, sive Ducibus tanquam ab eo missis*, parce que c'est la volonté de Dieu, *quia sic est voluntas Dei;* & soyez-le, non-seulement quand ils sont justes & équitables à votre egard, mais encore quand ils vous traitent avec injustice. Car c'est l'exemple que Jesus-Christ vous a donné, *Qui cùm malediceretur, non maledicebat; cùm pateretur, non comminabatur: tradebat autem judicanti se injustè.* Si

Ale mowią Monarcha zle może tego zażyć, w niesłuszne wpadnie podeyrzenie, y mocną uderzy na nas ręką, a może będźie chćiał przymuśić nas, abyśmy cofneli śię nazad. Łatwa na to odpowiedź.

Co za Prawo maćie w Pańſtwie Jego? co wam w Pańſtwie Jego obiecano względem Religii? Przećiwńośći, prześladowania, ſmierć nawet ſamą. Niedźiwuyćieſz śię tedy ieśli wam tego dotrzymuią; y choćby w prześladowaniu ktorego śię obawiaćie aż do ſmierći przyſzło, pilno ſtrzeżćie śię odpor dawać, ta bowiem niemoże tylko ſkroćić podroż waſzę y beſpieczniey was do kreſu biegu waſzego doprowadźić.

Taka ieſt Wiary Nauka: Bądźćie poddani Krolowi, (mowi Piotr Swięty) *Sive Regi quasi præcellenti, sive Ducibus, tanquam ab eo missis,* „Czy Krolowi iako przełożonemu, czyli Wo„dzom iako od niego poſłanym. Bo taka ieſt wola Boſka, *quia sic est voluntas DEI.* I bądźćie poddanemi, nie tylko w ten czas, kiedy Krolowie ſą dla was ſprawiedliwi, ale tez w ten czas kiedi śię nieſprawiedliwie z wami obchodzą Ten bowiem wam przykład Chryſtus Pan dał. *Qui cùm malediceretur, non maledicebat, cùm pateretur, non comminabatur, tradebat autem judicanti se injustè,* "ktory gdy mu złorzeczono niezłorzeczył, gdy ćierpiał nieodgrażał, a poddał śię temu, co ſądźił go nie„ſprawiedliwie.

Si dans le tems même du jugement le plus injuste, Jesus-Christ a reconnu dans Pilate une autorité qui lui avoit été donnée d'enhaut sur lui-même, est-il un cas dans lequel il soit permis à quelqu'un de la méconnoître? Et quelle est la conduite de Jesus-Christ à l'égard de cette autorité?

D'abord si Pierre frappe, il arrête ses coups, & il déclare coupable de la mort quiconque usera de l'épée. En a-t-il donc proscrit tout usage? Ce seroit une erreur de le dire: ses paroles doivent être entendues dans le cas dont il s'agissoit, c'est-à-dire, de l'usage de l'épéé contre l'aveu de la puissance à laquelle Dieu l'a donnée, & quand ce seroit pour la défense même de la personne sacrée de l'Homme-Dieu qu'on la prendroit.

Non content de cette leçon que le divin Maître nous donne dans la personne de saint Pierre, il satisfait ensuite à tout ce que Pilate pouvoit éxiger de lui, à raison de l'autorité que ce Magistrat avoit reçue d'enhaut. Il l'instruit de son pouvoir, de ses droits, de sa qualité, de ses fonctions, de son royaume. S'il se renferme après cela dans un silence aussi plein de majesté, que la sublime briéveté de ses réponses; il ne s'y renferme en effet que parce que les éclaircissemens qu'il lui avoit donnés, étoient plus que suffisans pour sa ju-

Jeżeli Chryſtus Pan pod czas ſamego naynieſprawiedliwſzego ſądu uznał w Piłaćie władzę daną mu znieba nad nim nawet ſamym, a co śię może naleść za przypadek w ktorymby godźiło śię Jey komu nieuznawać? iakże zaś poſtąpił ſobie Chryſtus Pan względem tey władzy?

Zaras co Piotr uderzyć chce, on zatrzymuie go od uderzenia, y winnym ogłaſza bydź ſmierći każdego, co miecza zażywa, Zakazałże tedy miecza zazywania Chryſtus? Błąd wielki był by to mowić; ſłowa Chryſtuſa rozumiane maią bydź o przypadku tym, w ktorym rzecz w tedy była, to ieſt o zażywaniu miecza przećiw woli wladzy tey, ktorey go Bog pozwolił, choćby też na obronę oſoby świętey, Boga Wćielonego dobył go kto?

Niedoſyć ma na tey nauce ktorą nam daie Nauczyćiel nayświętſzy w oſobie Piotra Swiętego, na wſzyſtkie pytania, co Piłat mogł mu tylko uczynić, odpowiada z racyi władzy, ktora ſędźiemu temu od naywyżſzego dana była, Oznaymuie mu o mocy ſwoiey, o ſwych Prawach o ſwey doſtoynośći, o ſprawach urzędu ſwego, o ſwym Kroleſtwie. Jeśli zaś potym milczeniem Zamknięte były uſta Jego, ktore pełne okazałośći było, tak iako też pełna okazałośći była krotkość odpowiedźi Jego, to nie dla czego zaiſte, tylko że te ktore dał już był informacye więcey iak doſtateczne były do uſprawiedliwienia śię Jego, y Piłat nieuſtan-

ſtification. Pilate ne pouvoit ſe laſſer de rendre témoignage à ſon innocence, & s'il prononce enſuite, par lâcheté, l'arrêt de ſa mort l'Auteur de toute puiſſance Eccléſiaſtique, & le Conſomnateur de notre Foi ne ſçait que s'abandonner à celui qui le jugeoit injuſtement: & ce qui mérite une attention particuliere, c'eſt qu'en cela, dit ſaint Pietre, il veut être le modéle de la ſoumiſſion que nous devons à nos maitres ; car c'eſt à ce ſujet que le premier des Apôtres fait cette réflexion.

Saint Paul l'avoit bien appris: on ne ſçauroit lire avec trop d'attention les 24. 25 & 26 Chapitres des Actes, ni trop méditer la conduite de ce ſaint Apôtre par rapport au Magiſtrat Romain: il s'agiſſoit abſolument de Religion entre les Juifs & lui: qu'on y voie donc avec quelle ſimplicité ce ſaint Apôtre rend compte au Proconſul de tout ce qui pouvoit, même à cet égard, intéreſſer l'ordre public, & comme au lieu de décliner la juriſdiction de Céſar, c'eſt à ſon tribunal qu'il ſe conſtitue pour y rendre compte de tout ce qui pouvoit avoir rapport à cet ordre: *Cæſarem appello, ibi me oportet judicari.*

C'eſt dans ce même eſprit que pendant plus de trois cens ans de la perſécution la plus vive, les chefs de la Religion n'ont jamais fait diffi-

nie Swiadectwo dawał o Jego niewinnośći, a ieśli potym Sentencyą Smierći Jego wydał z boiaźni Sprawca całey Władzy Kośćielney, y ten ktoremu wiary naſzey winniśmy dokonanie, nic nie czyni więcey, tylko podaie śię temu, co nieſprawiedliwie go ſądźił: Co zaś oſobliwey godno uwagi, to to: Ze tak czyniąc Chryſtus, mowi Piotr Swięty, chce nam bydź przykładem winnego podania śię Panom naſzym, z tey bowiem okazyi Xiążę Apoſtołow czyni tę reflexyą.

Paweł Swięty nauczył śię tego dobrze, tak, że niemożna doſyć z attencyą naczytać śię Rozdźiałow 24. 25. y 26. Dźiejow Apoſtolſkich, ani nauważać śię doſyć, iak poſtępował ſobie Swięty ten Apoſtoł względem urzędu Rzymſkiego; Rzecz była tylko o wiarę w cale miedzy nim, y miedzy Zydami, a przypatrzmy śię ieno iak ſzczerze Swięty ten Apoſtoł ſprawia śię Starośćie z tego wſzyſtkiego, co mogłoby (nawet z tey Sprzeczki) do porządku należeć publicznego, y iako zamiaſt unikania Zwierzchnośći Ceſarſkiey, w Trybunale Jego śię ſtawia, do ſprawienia śię tamże wſzyſtkiego tego, co do porządku publicznego może należeć, *Cæſarem appello, ibi me oportet judicari.* „Do Ceſarza appelluię, tam ydź „ſądzonym powinienem.

Wtymże to ſamym umyſle byli więcey iak przez trzyſta lat naywyżſzego prześladowania Biſkupi wiary naſzey, że żadney nie mieli

 Tru-

difficulté d'en rendre compte aux Princes, même infidéles.

On eſt ſurpris de voir dans une des plus belles Apologies du Chriſtianiſme, adréſſée aux Empereurs Antonin & Marc Aurele, le détail qu'y fait ſaint Juſtin Martyr, de la doctrine, des uſages, des mœurs, du miniſtère, des aſſemblées, & des priéres de l'Egliſe. Mais ce qui ſurprend infiniment davantage, les Myſtères ſi redoutables que l'on cachoit avec tant de ſoin aux Catéchumenes, dont on ne les inſtruiſoit qu'à la veille de leur baptême, & qu'après les avoir préparés de longue main aux profondeurs de la Religion, la doctrine de l'Euchariſtie s'y trouve auſſi clairement expoſée qu'on le pourroit faire aujourd'hui.

La raiſon de cette conduite eſt toute naturelle. Ménager la foi des Catéchumènes, & ne leur expoſer les divins Myſtères, qu'après avoir comme eſſayé les forces de leur foi, & s'être aſſuré qu'elle en pouvoit ſoutenir le poids, c'étoit prudence: mais les expoſer nuement à la connoiſſance de l'autorité publique, non pour la rendre juge des vérités qu'ils renferment, mais pour la mettre en état de connoître

Trudnośći Sprawić śię z wiary tey, y niewiernym nawet Monarchom.

Podźiwienie ſprawia, że widźimy wſkrypćie iednym; a iednym z naypięknieyſzych na obronę Wiary Chrześćiańſkiey wydanym przypiſanym Antoninowi, y Aureliuſzowi Ceſarzom, opiſanie, ktore czyni w nim S. Juſtyn Męczennik Zwyczaiow, obrządku, urzędow, obyczaiow, Paćierzy Kośćielnych; ale co większe ſprawia ieſzcze podźiwienie, że wielkie taiemnice, ktore ze wſzelką ukrywano pilnośćią przed gotuiącemi śię do Chrztu, y o ktorych oni informowani nie bywali, tylko dniem przed ſwoim ochrzczeniem, y kiedy iuż od dawnego czaſu przygotowani byli do głębokich Wiary Taiemnic, tudźieſz nauka o Sakramenćie Ciała y Krwi Pańſkiey w Skrypćie tym, tak iaſne ſą wyrażone, iak by dźiś można ie było tylko wyraźić.

Racya poſtępku tego bardzo naturalna: oſtrożnie ſobie poczynać w ugruntowaniu wiary tych, co śię gotuią do Chrztu, y nieprzekładać Im Taiemnic Boſkich, aż pierwey wyprobowawſzy nieiako śiły wiary ich, y pewność maiąc, że znieść będą mogli rzecz tak wielkiey wagi, była to roztropność; Podać zaś ſzczerze też Taiemnice do wiadomośći tych, co powſzechney władzę maią Zwierzchnośći, nie dla tego, żeby ſądzili o prawdźie Taiemnic, ale dla tego, żeby uznać mogli, że wiara wewſzyſtkim tym, co zawiera w ſobie porząd-

noître que la Religion, dans tout ce qu'elle eſt, n'intéreſſe en rien l'ordre de la Société, c'étoit devoir. Le droit d'inſpection & de vigilance par rapport à tout ce qui veut toucher à l'ordre public, eſt de ſon reſſort; il eſt devenu bien plus ſacré & bien plus étendu, depuis que l'Egliſe a été reçue dans l'Empire, & ſous la protection de l'Empire. On pourra dans la ſuite examiner quels ſont les droits du Prince en conſéquence de cet engagement: mais pour ne rien confondre, il eſt à propos de ſe renfermer ici dans les rapports eſſentiels des deux puiſſances, indépendamment de leurs engagemens réciproques.

Que les Princes abuſent du droit qu'ils ont de connoître de ce qui eſt extérieur dans l'Egliſe, & qu'ils en abuſent, ou par la dériſion comme Hérode, ou par la perſécution, comme ont fait les Empereurs Romains, l'abus ne détruit pas le droit. Après avoir rempli la premiére partie du devoir, le Chrétien n'aura plus que la ſeconde à remplir; & la loi de Jeſus Chriſt en à découvert le ſecret, en nous apprenant que la ſoumiſſion à cet égard doit aller jusqu'à la mort; qu'il ne fut jamais permis d'oppoſer à l'autorité publique la force extérieure, mais la ſeule force de la foi, qui nous a été donnée pour vaincre le monde, *& hæc eſt victoria quæ vincit mundum,*

fides

rządku ſpołeczności mięſzać nie może, to było powinność; Prawo dozoru y pilności względem wſzyſtkiego tego, co się ściąga do porządku poſpolitego, do Zwierzchności tey należy. To Prawo daleko więkſzego ieſzcze ſtało się godne Reſpektu, daleko bardziey rozſzerzyło się potym, iak Kościoł do Państw, y pod Państw protekcyą zoſtał przyięty. Jakie zaś Prawo ſą Monarchy co naſtąpiły z obowiąſku przyięcia Kościoła? daley zechcemy roſtrząſnąć, teraz, żeby niemięſzać rzeczy, wychodzić nie trzeba z materyi konnexyi iſtotnych, ktore maią te dwie władze, Duchowna, y Swiecka, biorąc ie ogułem bez obowiąſkow wzaiemnych.

Choćiażby źle zażywali Monarchowie Prawa co maią do uznawania tego, co ieſt powierzchownego w Kościele, y choćiażby źle zażywali go, czy naśmiewaiąc się iak Herod, czy prześladuiąc, iak czynili Ceſarze Rzymſcy; Złe zażywanie Prawa, Prawa nie znośi. Pierwſzą powinności część wypełniwſzy Chrześćianin, drugą tylko będzie powinien wypełnić, a Prawo Chryſtuſa Pana Sekret do wypełnienia tego odkryło, ucząc nas, że wtey Wierze poddanie się doſkonałe ma bydź, choćby przyſzło aż do Zyćia utraty, że nigdy nie wolno mocą powierzchowną władzy publiczney zaſtawiać się, ale tylko mocą wiary, ktora nam dana ieſt do Zwyćiężenia Swiata. *Et hæc eſt Victoria, quæ vincit mundum fides noſtra.* Że ciała naſze,

 dobra

fides noſtra; que nos corps, nos biens, nos vies, ſont à l'autorité publique; qu'elle peut donc nous les demander, même injuſtement, ſans que nous ayons jamais ni droit, ni raiſon de les faire ſervir à nous défendre contre elle; que la mort ſeule, en rompant le lien que notre naiſſance a formé, peut nous décharger de notre ſoumiſſion, en nous faiſant ceſſer d'être dans l'ordre des choſes viſibles, nous rendant, à notre véritable patrie, & nous remettant ſous l'autorité de notre unique maître le Pere des Eſprits.

Jamais on ne trouvera que pendant plus de trois cens ans de la perſécution la plus affreuſe, les chefs de la Religion ayent donné d'autres inſtructions aux peuples, ou que les peuples fidéles ayent agi ſur d'autres principes.

Nous ne manquons ni de monde ni de courage, diſoit Tertullien dans ses Apologies, adreſſant la parole aux payens de ſon tems. Vous le ſçavez, & vous ne pouvez en douter: les tourmens & la mort que vous nous faites ſouffrir ſi ſouvent, l'intrépidité de nos jeunes Vierges qui les affrontent ſans pâlir, vous répondent aſſez de nous, & vous diſent qui nous ſommes. Comme notre courage, notre nombre ne peut être affoibli; il croît tout les jours malgré vos fureurs; les Chrétiens naiſ-

ſent

dobra, Zyćie do publiczney należą władzy, więc że może nam odebrać ie władza ta nawet niesprawiedliwie, a przećię ani przez Prawo, ani przez słuszność, niemoglibyśmy zażyć wszystkiego tego na obronę naszę przećiw niey; Ze Smierć tylko sama zrywaiąc związek duszy z ćiałem przez narodzenie nasze uczyniony uwolnić nas może od tego poddaństwa, gdysz ta sprawia, że przestaniemy bydź miedzy rzeczami, co widźiane bydź mogą, przywiedźie nas do prawdźiwey Oyczyzny naszey, y pod władzą nas odda iedynego Pana naszego Oyca duszy każdey.

Nigdy nikt niepokaże, żeby przez trzysta lat y więcey pzześladowania strasznego Biskupi Wiary naszey inaksze dawali Ludowi Nauki, albo żeby Lud prawowierny na fundamenćie nauk inakszych postępował sobie.

Ani nam na Ludźiach ani na odwadze nieschodźi (mowi do Pogan czasow swych w skryptach swych w ktorych wiary bronił Tertulian) Wy wiećie to, y wątpić o tym nie możecie, męki y Smierć, co tak często od was ponośimy, nieustraszona stałość młodych Panien naszych, ktore bez naymnieyszego Znaku boiaźni na nie śię odważaią, ręczą wam za nami, y odpowiadaią wam, co zacz iesteśmy. Jako odwaga nasza, nasza mnogość nie może bydź zesłabiona, tak choćiaż zapalczywośći wasze są wielkie, co raz to więcey przybywa Jey. Ze krwi Męczennikow rodzą śię Chrześćianie,

wasze

ſent du ſang des Martyrs. Nous rempliſſons vos tribunaux, vos armées, vos palais, & votre ſenat même. Il n'y a que vos templet & vos ſpectacles, où l'on ne ſçauroit nous trouver: c'eſt là que vous commencez depuis long-tems à reſſentir votre petit nombre, & ſi vous laiſſant d'un côté, nous venions tous à nous mettre d'un autre, vous rougiriez vous-même de votre ſolitude. Toutefois depuis plus de deux cens ans d'une perſecution implacable, le nom d'un ſeul Chrétien s'eſt-il trouvé mêlé dans ce grand nombre de conjurations que vous avez découvertes? Ils ſçavent, ces hommes que vous pourſuivez avec tant de fureur, conſerver religieuſement ce qu'ils doivent à la premiére Majeſte, ſans manquer à ce qu'ils doivent à la ſeconde. Ils ne vivent que pour le ſervice, ou pour la défenſe de l'Empire, ſans lui demander aucune de ſes récompenſes: elles ſont trop au-deſſous de leur fidélité; & n'étant ſenſibles qu'au plaiſir de lui être utiles, il meurent avec courage, plutôt que de l'expoſer à quelque danger. Auſſi les éleve-t-on dans une Religion qui leur apprend à mourir, & qui leur défend de faire violence à perſonne. *Apud iſtam diſciplinam occidi licet, non occidere.*

Reconnoît-on à ce langage les maximes ſéditieuſes & ſanguinaires des Proteſtans & de

la

waſze ſądy , waſze woyſka , waſze Pałace, y waſz Sam Senat od nas napełniony, w Kośćiołach, tylko waſzych, na waſzych igrzyſkach niemogłby nas nikt znaleść, tam o toż od niemałego czaſu poczynaćie poznawać małą Liczbę waſzę, a gdybyśmy zoſtawiwſzy was z iedney ſtrony wſzyſcy na drugiey ſtronie ſtanęli, wſtydźilibyśćie śię puſtek, coby były miedzy wami, z tym wſzyſtkim więcey iak od dwoch ſet Lat nieubłaganego prześladowania, nalazłoż śię aby iednego Chrześćianina Imię w tey tak wielkiey Liczbie ſpiſkow, ktorycheśćie doćiekli? Umieią ći Ludźie, ktorych wy z taką prześladuiećie zapalczywośćią, świątobliwie dotrzymować tego, co powinni majeſtatowi pierwſzemu, bez uymy tego co powinni drugiemu. Na uſługę tylko, albo na obronę Pańſtwa oni żyią, nie domagaiąc od niego żadnych nadgrod, gdyſz te mniey daleko ważą, iak ich wierność, a niemaiąc upodobania niwczym większego, iak bydź pożytecznemi Pańſtwu Swemu, odważnie umieraią raczey, niż żeby to miało bydź na niebeſpieczeńſtwo iakie wyſtawione, Takie to ćwiczenie biorą w tey wierze, ktora uczy Ich umierać, y ktora pokazuie im gwałtu nie czynić nikomu. *Apud iſtam diſciplinam occidi licèt, non occidere.* „Ztey nauki zabitym bydź „godźi śię, ale nie zabiiać.

Maxymy Proteſtantow y Ligi (biorąc bowiem z gruntu wſzyſtko to ieſt iedno) maxymy,

la Ligue? car dans le fond elles font les mêmes. Combien cet héroïfme Chrétien, & les fentimens qu'il infpire, font-ils plus dignes de Dieu & de fa Religion, plus véritablement utiles à l'homme, plus conformes au bien de la Société? Les puiffances de la terre, il eft vrai, ont tout à craindre de la fuperftition, d'autant plus dangereufe, qu'elle fe donne pour la Religion véritable: mais la Religion véritable & fincere fera toujours les plus ferme appui du trône & de l'ordre public.

VII. PROPOSITION.

Le droit des puiffances temporelles qui les autorife à connoître de tout ce qui eft purement extérieur dans l'ordre de la Religion, ne leur donne aucun droit fur la Religion même, & laiffe à cet égard la puiffance fpirituelle dans toute fon indépendance.

Diftinguons en effet dans tous les actes de Religion, le corps & l'efprit, c'eft à-dire ce qu'il y a de purement extérieur dans ces actes, & fur quoi feul peut être fondé le rapport à l'ordre public, & ce qu'il y a de fprituel & d'interieur, à raifon des rapports que ces actes peuvent avoir avec les opérations de l'ame, en tant qu'ils en font, ou l'effet, ou peut-être des moyens propres à les produire, ou à les conferver.

my, bunty y krwi rozlania w zniecaiące, maiąż podobieństwa tyle do tey mowy, ażeby uznane zniey bydź mogły? o iakże wysoki ten Męstwa Chrześciańskiego stopień, y maxymy, ktore męstwo to podaie, daleko bardźiey przystoią Nauce Boskiey, y wierze Jego Swiętey, iak daleko zaiste pożytecznieysze są Człowiekowi, iak daleko bardźiey stosuią śię do dobra Społeczności. Potencye Swiata bardzo zaprawdę obawiać śię maią zabobonow, ktore tym szkodliwsze są, że śię wiarą mienią bydź prawdźiwą. Wiara lecz szczera y prawdźiwa zawsze będźie Tronu podporą, y publicznego porządku.

VII. PROPOZYCYA.

Prawo ktore Zwierzchnośći Swieckiey moc daie wchodzenia w uznawanie wszystkiego tego, co szczerze iest powierzchownego w Stanie wiary, niedaie Jey Prawa żadnego do wiary samey, y zostawia co do tego władzą Duchowną w zupełney swoiey independencyi.

Osobno zaiste brać trzeba ćiało y duszę wewszystkich Sprawach Wiary, to iest osobno brać trzeba to, co szczerze powierzchownego iest w tych Sprawach, y przez co iedynie należeć mogą do porządku publicznego, y to co iest Duchownego y wewnętrznego względem czego należeć mogą do Spraw duszy tyle, ile są, albo ich skutkiem albo przyzwoitemi może srzodkami do sprawienia onych lub zachowywania.

Wiara

La religion d'un Martyr que le Prince condamnoit à la mort, étoit-elle donc assujettie à ce Prince qui faisoit mourir son corps? Non sans doute. Ce corps lui servoit pourtant à manifester sa religion, il ne pouvoit même la manifester que par-là; mais ce n'est pas là qu'elle subsistoit: elle étoit toute entiere dans son ame, & c'est sur son ame que le Prince ne pouvoit étendre sa puissance.

Si du genre physique nous nous transportons au genre moral, c'est exactement la même chose. Le Prince juge du corps de ces actes par rapport à l'ordre public; mais ce n'est pas par là que ces actes appartiennent à la Religion, ni dans le corps de ces actes qu'elle subsiste; ils ne sont actes de Religion qu'à raison des opérations de l'ame auxquelles ils se rapportent comme leur effet naturel ou comme un moyen utile, ou peut-être nécessaire à les produire & à les conserver. Or le Prince ne sçauroit avoir d'action sur ces rapports: l'indépendance de la puissance Ecclésiastique subsiste donc toute entiére.

VIII. PROPOSITION.

La puissance Ecclésiastique est une émanation de la puissance de Dieu même, agissant sur nos ames dans la vie présente, pour les rendre dignes de l'immortalité par la sanctification, c'est-à dire, par la connoissance & par l'amour de la justice & de la vérité. Nous sommes les aides de Dieu, dit l'Apôtre parlant

aux

Wiara Męczennika od Monarchy na Smierć ſkazanego byłaż podległa Monarſze temu, że ćiało Jego zabić kazał? nie zaprawdę. Ciało to było mu potrzebne do oświadczenia ſwey wiary, niemogł owſzem inaczey oświadczyć Jey, ale ona nie w ćiele zoſtawała, w duſzy iego zoſtawała ona zupełnie, a to do duſzy iego, co Monarcha niemogł mieć władzy żadney.

Jeżeli od Materyalnych do Moralnych rzeczy poydźiemy, toż ſamo ieſt właśnie. Monarcha ſądźi o materyalnośći Spraw względem porządku publicznego, ale te nie przez to, że materyalne ſą, do wiary należą, ani wiara w materyalnośći Ich ma co czynić, Sprawami ſą tylko wiary względem Spraw duſzy, do ktorych należą, albo iak ſkutek ich przyrodzony, albo iak przodek pomocny, lub potrzebny wcale do Sprawienia onych, y zachowywania; Monarcha zaś do Konnexyi tey nic niemoże mieć, Independencya tedy władzy Duchowney w zupełney ſwoiey zoſtaie całośći.

VIII. PROPOZYCYA.

Władza Kośćielna pochodźi zwładzy ſamego Boga, y rządźi ſamemi duſzami naſzemi w Zyćiu doczeſnym, dla tego, aby ie uczyniła godnemi nieśmiertelnośći przez poświęcenie, to ieſt przez poznanie, oraz przez miłość ſprawiedliwośći y prawdy. Pomocnikami Boſkiemi ieſteśmy mowi Apoſtoł do wiernych, *Dei*

aux Fideles, *DEI adjutores ſumus*, comme vous êtes la maiſon qu'il bâtit, & le champ qu'il cultive, *DEI ædificatio eſtis; DEI agricultura eſtis.* Jeſus-Chriſt, dit-il dans un autre endroit, a établi cette hiérarchie ſacrée d'Apôtres, d'Evangéliſtes, de Paſteurs & de Docteurs, pour la conſommation des Saints. Voilà la fin dernière de la puiſſance Eccléſiaſtique, la fin la plus prochaine, & qui ſert comme de moyen pour arriver à celle-là. *Veritatem facientes in charitate, creſcamus in illo per omnia, qui eſt caput, Chriſtus.*

La puiſſance ſpirituelle a donc, autant que les hommes peuvent l'avoir, tout ce qui eſt néceſſaire dans l'ordre de la Religion, pour former les hommes à la connoiſſance & à l'amour de la juſtice & de la vérité: de là le pouvoir d'inſtruire & de prêcher, l'autorité de pourvoir à la conſervation de la regle de la foi & des mœurs, l'adminiſtration des Sacremens, le droit d'établir des miniſtres, & conſéquemment de dépoſer ceux qui des honoreroient le ſaint miniſtère: de-là le pouvoir d'employer tous les motifs les plus propres à faire impreſſion ſur les eſprits & ſur les cœurs, tant par l'eſpérance des promeſſes, que par la crainte des peines éternelles: pouvoir d'où dérive le droit de lier & de délier, en conſéquence duquel le Fidéle retranché de la ſociété de l'Egliſe par l'excommunication, ou réta-

adjutores sumus. Jako wy też domem od niego wybudowanym ieſteśćie, y rolą od niego ſprawioną, *Dei ædificatio eſtis*, *Dei agricultura eſtis*, Chryſtus Pan (mowi tenże Apoſtoł na drugim mieyſcu) poſtanowił Swiętą tę Hierarchią Apoſtołow, Ewangeliſtow, Paſterzow, Doktorow, dla doſkonałego zakończenia Swiętych Pańſkich. O toż to koniec oſtatni władzy Duchowney, koniec naybliżſzy, y ktory Srzodkiem ieſt, abyśmy przyſzli do doſkonałego tego zakończenia. *Veritatem facientes in charitate creſcamus in illo per omnia, qui eſt caput Chriſtus.*

Ma tedy Zwierzchność Duchowna tyle, ile Ludźie mieć mogą wſzyſtko to, co potrzebnego ieſt w ſtanie Wiary do Sprawienia w Ludźiech wiadomośći, oraz Kochania Sprawiedliwośći y prawdy. Ma ztąd uczenia y opowiadania władzy, dozoru około utrzymywania uſtawy wiary y obyczajow, Sprawowanie Sakramentow, prawo poświęcenia na urząd Kapłańſki, a co zatym idźie, ſkładania tych, ktorzyby chańbę czynili Swiętemu temu urzędowi. Ma ztąd moc iak naydoſkonalſzych wſzyſtkich zażywania Spoſobow do umyſłow y Serc Ludzkich wzruſzenia, tak przez nadźieię obietnic, iak przez boiaźń Kar wiecznych. Moc z ktorey pochodźi Prawo wiązania y rozwiązania, a idźie zatym, że wierny każdy oddźielony od Społeczeńſtwa Kośćioła przez Klątew, albo przyłączony do Społeczeńſtwa tego przez

 ro-

rétabli dans cette ſociété par l'abſolution, eſt, quand il a mérité l'excommunication, ou quand il mérité l'abſolution, très-rêellement lié ou délié dans le ciel : tout cela, ſans doute, eſt inconteſtable & n'eſt point conteſté.

Faire des volumes pour établir tous ces droits ; prouver fort au long que nulle puiſſance temporelle ne peut en dépouiller les Paſteurs de l'Egliſe, ce que perſonne aſſurément ne diſpute, & conclure enſuite bruſquement ſur les queſtions dont il s'agit, par ces interrogations qui très-certainement ne prouvent rien : *N'eſt-ce pas-là une vraie puiſſance extérieure, une vraie juriſdiction, un vrai pouvoir coactif?* crier à l'hérétique contre quiconque nie ſimplement l'induction, comme s'il nioit tout ce qu'on s'eſt donné fort inutilement la peine de prouver, parce qu'il n'eſt en effet conteſté de perſonne ; c'eſt, il faut l'avouer, une étrange maniére de raiſonner : & ſans doute il eſt fâcheux qu'elle ſoit devenue ſi commune dans notre ſiécle.

Obſervons ſeulement qu'en ne conteſtant à la puiſſance Eccléſiaſtique aucun de tous ſes pouvoirs, & reconnoiſſant qu'ils ſont non-ſeulement très-réels, mais de plus incommunicables à tout autre ; il en faut cependant revenir à dire, que les Paſteurs de l'Egliſe ne ſont en tout cela que les aides de Dieu. *DEI adjutores ſumus.*

Ajou-

rozgrzeſzenie, to ieſt kiedy zaſłużył na Klątew, albo godźien rozgrzeſzenia, arcyprawdźiwie ieſt związany, albo rozwiązany w niebie. Wſzyſtko to żadney niepodlega Sprzeczce, y nieprzeczy nikt bynaymniey temu.

Tomy piſać na ugruntowanie Praw tych, długie przywodźić dowody, że żadna władza ſwiecka niemoże z nich wyzuć Paſterzy Kośćioła, czemu nikt zapewne nieprzeczy, popędliwie potym w Kweſtyach, o ktorych rzecz ieſt przez te pytania, co zaiſte niczego niedowodzą, wnośić, "nie ieſtże to moc prawdźi„wa przymuſu. Heretykiem okrzyknąć, ktokolwiek przeczy ſzczegulnie illacyi, to ieſt wnieśieniu, iakoby wſzyſtkiemu przeczył temu, nad dowodzeniem czego tyle podeymuią pracy niepotrzebnie, ponieważ nikt zaiſte temu nieprzeczy, przyznać trzeba, że to niezwyczayny ieſt Spoſob rozmawiania, a rzecz bez wątpienia żałoſna, że Spoſob ten tak poſpolitym ſtał śię wieku naſzego.

Uważmy to tylko, że nieprzecząc Zwierzchności Kośćielney żadney mocy złych, ktore ona ma, y uznaiąc, że ſą nietylko bardzo prawdźiwe, ale co więcey uczeſtnictwa onych, nikt inny mieć niemoże, powtorzyć iednak potrzeba, że Paſterze Kośćioła wewſzyſtkim tym nie ſą tylko pomocnikami Boſkiemi, *Dei adjutores ſumus*, "Pomocnicy Boſcy.

Ajoutons, parce qu'il faut garder les proportions en toutes choſes, que les Paſteurs de l'Egliſe ne travaillant qu'en ſous-ordre par rapport à Dieu, il y a cette différence eſſentielle entre leur action & celle de Dieu, que les Paſteurs n'agiſſent pas immédiatement ſur les ames, au lieu que Dieu agit immédiatement ſur elles, tant par les lumiéres qu'il répand dans leur eſprit, que par les ſentimens de crainte, d'eſpérance & d'amour qu'il produit dans leurs cœurs. *Paul plante, Apollon arroſe, mais Dieu donne l'accroiſſement.*

IX. PROPOSITION.

Dieu voulant ſanctifier & ſauver l'homme par l'amour de la juſtice & de la vérité, a voulu que cet amour qui le ſanctifie, fût en même tems l'ouvrage de ſa Grace, & l'ouvrage de l'homme, & que le ſalut qu'il y a attaché, fût la récompenſe de ſon mérite par un ſaint & libre uſage de ſa volonté.

Telle eſt en effet l'économie de la Religion de Jeſus-Chriſt, parce que l'homme ne peut être ſanctifié ni ſauvé qu'il ne le veuille, & qu'il ne le veuille librement. C'eſt dans cette vûe que le divin Legislateur a banni de l'établiſſement de ſa Religion tout ce qui peut reſſentir la violence & la force, & qu'il n'y a employé que les motifs capables de faire impreſſion ſur les eſprits & ſur les cœurs; l'inſtruction, les miracles comme preuves de ſa miſſion,

Przydaymy, trzeba bowiem pomiarkowanie wewſzyſtkich rzeczach zachowywać, że Paſterze Kośćioła niepracuiąc, tylko powtornie co do Boga, ta ieſt rożność iſtotna miedzy Ich Sprawą a Sprawą Boſką, że nic nieſprawuią w duſzach proſto ſami przez ſiebie, kiedy Bog proſto ſam przez śiebie ſprawia w nich co chce, tak przez Swiatła, ktoremi rozum Ich oſwieca, iako też przez uczućie boiaźni, nadźiei, y miłośći, ktore wzbudza w Ich Sercach. "Pa„weł zaſzczepia, Appoloniuſz ſkrapia, ale Bog „daie wzroſt.

IX PROPOZYCYA.

Chcąc Bog uſprawiedliwionym y zbawionym mieć człowieka przez miłość Sprawiedliwośći y prawdy, chćiał aby miłość ta, ktora uſprawiedliwia, była oraz dźiełem łaſki Jego, y dźiełem człowieka, żeby zbawienie, ktore do tego przywiązał nadgrodą było zaſługi Jego przez Swięte y wolne woli zażywanie.

Takie ieſt zaiſte roſporządzenie Wiary Chryſtuſa Pana, ponieważ człowiek niemoże bydź uſprawiedliwiony, y zbawiony, ieżeli tego ſamego niebędzie chćiał dobrowolnie. Tym to było końcem, że Nayświętſzy Prawodawca ćierpieć nic niechćiał w uſtawie wiary ſwoiey, coby mogło gwałt y moc znaczyć, y że w niey zażyć niechćiał tylko pobudek, ktore mogą wzruſzyć rozum y Serce, to ieſt naukę, Cuda, iako dowod tego że był poſłany, obietnice nadgrod, y boiaźń Kar wiecznych;

miſſion, la promeſſe des récompenſes, & la crainte des peines éternelles. Mon royaume n'eſt pas de ce monde, dit-il à Pilate: comme il n'a rien de commun avec le monde qui périt, je n'ai que faire de ſa foible puiſſance pour l'établir. Je ſuis Roi, mais je ne le ſuis que pour la vérité, & je ſuis venu pour lui rendre témoignage: comme je ne regne que pour elle, ce n'eſt auſſi que par elle que je veux régner: quiconque eſt né d'elle, entend ma voix & reconnoît mon empire: je ne veux ni d'autres ſujets qui ceux qu'elle me donne, ni d'autre lien pour me les attacher, ni d' autres armes pour me les ſoumettre. Loin de moi toute autre force: non-ſeulement je veux régner ſans elle, mais ſans elle je ſoutiendrai les plus grands efforts, & j'en triompherai. Vous que je veux charger du ſoin de pourſuivre & de perpétuer ma victoire, je vous envoie, dit-il à ſes Diſciples, comme des brebis au milieu des loups: le ſerviteur n'eſt pas au-deſſus du maître: pour vaincre comme moi, n' employez que mes armes, & combattez comme j'ai combattu. Partez, enfans du tonnerre, que votre voix ſe faſſe entendre de l' un à l' autre bout du monde. La parole de vérité que j'ai miſe dans votre bouche, eſt la ſeule force que je vous permets d'employer: elle ſeule vous ſoumettra l'univers conjuré contre elle & contre vous.

Krolestwo moie nie iest z tego Swiata, mowi Piłatowi, iako nie ma nic przyzwoitego ze Swiatem, ktory niszczeie, tak nic mi po słabey władzy Jego do ustanowienia Krolestwa mego. Jam iest Krol, ale dla prawdy tylko nim iestem, y przyszedłem dla dania Jey Swiadectwa, Jako nie panuię, tylko dla niey, tak też panować nie chcę, tylko przez nię; ktokolwiek z prawdy narodzony iest, moiego słucha głosu, y moie uznaie panowanie, ani innych chcę mieć poddanych, tylko tych, ktorych mi ona daie, ani innego Sposobu obowiązania ich sobie, ani broni inney do podbićia mnie ich. Daleka niech będźie odemnie moc wszystka inna, nie tylko chcę bez niey panować, ale bez niey naywiększe wytrzymywam natarczywośći, y tryumfować znich będę. Wy, ktorym Ja mam zlećić staranie, abyśćie dokończali mego Zwyćięstwa, y wiekopomnym ie uczynili, posełam was, mowi, do uczniow swoich, iako owce w posrzod wilkow: Sługa nie iest nad Pana na Zwyćiężenie, iakom Ja zwyćiężył, moiey tylko zażywaycie broni, y walczćie, tak iak Ja walczyłem. Idźćie Synowie gromu, niech głos wasz słyszany będźie od końca, do końca Swiata. Słowo prawdy, ktorem w usta wasze włożył, ta iest moc tylko, ktorey wam zażywać pozwalam; tą samą świat podbiiećie cały sprzyśiężony przeciwko niey, y przećiwko wam.

Comme il l'a dit, il l'a fait ; & cette main a soumis le monde entier, dit saint Augustin, non par le fer, mais en succombant elle-même sous le fer de ses ennemis : *Vicit mundum manus hæc, non ferrô armata, sed ferrô transfixa.* Et combien est éclatante & magnifique cette preuve de la divinité de la Religion !

Aussi Jesus-Christ en a-t-il paru jaloux. Une ville imprudente ayant refusé de le recevoir, Voulez-vous, Maître, lui dirent ses Disciples, que nous fassions descendre le feu du ciel ? Jesus-Christ les en reprend avec sévérité. *Vous ne sçavez pas*, leur dit-il, *à quel esprit vous appartenez ; je ne suis pas venu perdre les ames, mais les sauver ; comme le Pere m'a envoyé, c'est ainsi que je vous envoie pour les sauver & non pour les perdre.* Il faudroit copier tout l'Evangile, si l'on vouloit tout rapporter. En un mot le Prince des Pasteurs n'est venu que pour donner sa vie pour ses brebis, & c'est ainsi que le Pere l'a envoyé. *Ut daret animam suam redemptionem pro multis.* C'est-là toute sa force ; & les saints Apôtres à qui les premiers Pasteurs de l'Eglise ont succédé, n'en ont point employé d'autre : ils n'ont employé que la force de Dieu, & le dé

un-

Jak powiedźiał, uczynił Chryſtus, a ta ręka świat podbiła cały, mowi S. Auguſtyn, nie żelazem, ale pod żelazo nieprzyiaćioł Swoich ſama śię poddaiąc. *Vicit mundum manus hæc, non ferrô armata, ſed ferrô transfixa.* „Swiat „Zwyćiężyła ta ręka, nie uzbroiona żelazem, „ale żelazem przebita. Jak wielce zaś iaſny to y piękny dowod wiary, co ieſt od Boga.

Tak żarliwym w utrzymaniu onego pozazał śię Chryſtus Pan bydź. Miaſto gdy iedno niebaczne przyiąć go niechćiało, chceſz nauczyćielu, rzekli uczniowie, żebyśmy ogniowi zſtąpić kazali? Chryſtus Pan ſurowo Ich ſtrofuie zaraz, „wy niewiećie (mowi im) do ktore„go Ducha należyćie, nie przyſzedłem Ja na „zgubę Duſz, ale na Ich zbawienie, iako Oy„ćiec poſłał mnie, tak też Ja was poſełam na „Zbawienie Duſz, nie na ich zgubę. Ewangelią całą trzebaby przepiſać, gdybyśmy wſzyſtko wtym przywieść chćieli z niey. Jednym ſłowem Paſterz naywyżſzy naświat nieprzyſzedł, tylko aby dał życie ſwe za owce ſwoie, y na to Oyciec go poſłał, *ut daret animam ſuam redemptionem pro multis.* „Aby dał du„ſzę ſwoię na odkupienie wielu. W tym to cała ieſt Jego moc, y Swięći Apoſtołowie, ktorych naſtępcami ſą pierwśi Kośćioła Paſterze, w cale nie zażywali inney, tylko mocy Boſkiey, a wyzućia śię ze wſzyſtkiey mocy Ludzkiey. *Tota Victoria Chriſti* (mowi S. Leo) *qua diabolum vicit & mundum, humilitatę concepta, perfecta*

nuement de toute force humaine : *Tota victoria Christi*, dit saint Léon, *quâ diabolum vicit & mundum, humilitate conceptâ, perfecta est.*

Que ces Religions insensées, que les Passions & la Politique ont enfantées, se soient donc établies par la force, & se soutiennent de même : cela n'est point étonnant ; mais la véritable Religion, la Religion du cœur, celle dont l'objet est de sanctifier & de sauver l'homme, celle dont l'Auteur n'a point d'autre nom que celui de Sauveur, ou dont tous les autres noms se rapportent à celui-là pour son établissement & sa conservation ; cette Religion, dis-je, n'a que faire de force, parce que ce n'est point par la force qu'on fait croire les hommes, & qu'on les fait aimer ; leur esprit & leur cœur ne pouvant être déterminés, l'esprit à croire, que par les motifs de raison ou d'autorité qu'on lui propose ; & le cœur à aimer, que par les motifs d'espérance, de crainte ou d'amour qui dans l'ordre de la Religion peuvent agir sur lui. Tel est donc l'objet de la puissance spirituelle, qui ne se peut proposer que la sanctification & le salut des hommes, & tout cela par un saint & libre usage de leur volonté.

X. PROPOSITION.

La liberté consiste en ce que le sujet libre a le domaine de son action, & qu'à raison de ce

fecta est. „Całe Zwyćięstwo Chrystusa, kto-
„rym szatana, y Swiat zwyćiężył, stało śię po-
„korą powźiętą.

Ze tedy nierozumne te wiary, ktorym passya, y polityka dała początek, mocą są ustanowione, y mocą śię utrzymuią, to nie czyni podźiwienia, ale prawdźiwa wiara, wiara serca, ta, ktora cała iest około usprawiedliwienia y zbawienia człowieka, ta, ktorey Sprawca innego nie ma Imięnia tylko Zbawićiela albo ktorego wszystkie Imiona inne śćiągaią śię na ugruntowanie, y utrzymanie onego, Ta mowię, wiara niepotrzebuie mocy, to iest gwałtu, albowiem nie mocą żadną Ludźie przywiedzeni bywaią do wierzenia y do Kochania, będąc, że rozum ich y serce niemogą bydź skłonione, tylko rozum do wierzenia skłoniony bydź może przez pobudki przyczyny y świadectwa, ktore śię mu przekładaią, a serce skłonione bydź może do kochania przez pobudki nadźiei, boiaźni, albo miłośći, ktora względem wiary może w nim sprawić swoy skutek.

Taki iest tedy cel władzy Duchowney, ktora nie może sobie nic innego zakładać, tylko usprawiedliwienie y zbawienie Ludźi, to zaś wszystko przez wolne y święte woli ich zażywanie.

X. PROPOZYCYA.

Wolność natym zawisła, że ten co ma wolność, ma moc rządźić sprawami swemi, a że

z racyi

ce domaine il en eſt le maître, *habet ſui actus dominium.*

Aprés bien des raiſonnemens il en faut toujours revenir là ; & le pouvoir de faire ou de ne pas faire, cette faculté de l'ame qui la rend maîtreſſe d'ellemême & de ſes actes, *ſuorum actuum domina*, ſera toujours l'idée la plus ſimple de la liberté, Mais des actes de l'ame ſont de deux ſortes. Il y en a qu'elle commande, & qu'elle n'exerce pas par elle-même, *actus exerciti* ; & il y en a qui ſubſiſtent en elle, & qui reſſortiſſent comme d'elle-même, *actus eliciti ;* je vas, je viens, je diſpoſe comme il me plaît de ce qui m'appartient. Ce ſont-là des actes de ma volonté ſans doute, mais des actes commandés, qu'elle exerce par le corps. Je veux ou je ne veux pas une telle choſe, je forme en moimême une telle réſolution, ce ſont des actes qui reſſortiſſent d'elle, & qui ne ſubſiſtent qu'en elle ; & je ne ſuis libre à l'égard de tous ces différens actes, ſoit commandés par ma volonté, ſoit intimes & propres à ma volonté, qu'autant que j'en ſuis le maître & que j'en ai le domaine.

Ici donc commence à ſe faire ſentir encore une différence eſſentielle entre la puiſſance temporelle dont l'action ſe termine au corps, & la puiſſance ſpirituelle dont l'action ne s'étend qu'aux ames, C'eſt en effet un principe d'évidence naturelle, que l'ame peut perdre le domane des actes qu'on appelle commandés.

zracyi mocy tey rządzenia niemi, ieſt ich Panem, *habet ſui actus dominium.*

Po długich rozmowach zawſze trzeba śię wrócić do tego, a moc czynienia, albo nieczynienia, władza ta duszy, co czyni ią anią ſamey śiebie y ſpraw ſwych, *ſuorum actuum dominam*, zawſze będźie wyobrażeniem nayſzczerſzym wolnośći. Sprawy lecz duſzy ią dwoiakiego Rodzaju, ſą ktore ona nakazuie, a ktorych nieſprawia ſama przez śię, *actus exerciti*, y ſą ktore w niey zoſtaią, a ktore z niey, iakoby ſamey pochodzą *actus eliciti*. Idę, wracam, roſporządzam, to co do mnie należy według mego upodobania, ſą to uczynki bez wątpienia moiey woli, ale uczynki od niey nakazane, a ſprawione przez ćiało; chcę albo nie chcę tey rzeczy, czynię ſam w ſobie poſtanowienie, uczynki to ſą ktore wynikaią z woli, y ktore nienayduię śię tylko w niey; a nie ieſtem wolen względem wſzyſtkich rożnych tych ſpraw czy nakazanych przez wolą moię, czy wewnętrznych a właśćiwych moiey woli, tylko tyle, ile Panem ich ieſtem, y ile rządy mam onych.

Tu tedy poczyna pokazować śię ieſzcze rożność iſtotna miedzy władzą Swiecką, ktorey moc śćiąga śię do ćiała, y miedzy władzą Duchowną, ktorey moc nie śćiąga śię tylko do duſzy, zdanie to ieſt oczywiſtośći naturalney, że Duſza może ſtraćić rządy ſpraw tych, ktore śię zowią nakazane; człowiek bowiem ten,

kto-

dés. Cet homme qu'on conduit en priſon, ira, qu'il le veuille ou qu'il ne le veuille pas; & parce qu'il a perdu le domaine de ces actes, il n'y a plus ni liberté, ni mérite qui tiennent à cet égard.

Mais il n'en eſt pas moins évident que la volonté ne peut jamais perdre le domaine des actes qui lui ſont propres, & que nulle puiſſance dans le monde ne peut l'en dépouiller; je ne veux que parce que je veux. Il eſt bien vrai que par des motifs puiſſans d'eſpérance ou de crainte, je me déterminerai quelquefois à vouloir le contraire de ce que je voudrois par une volonté générale & dominante qui me porte ailleurs; mais cela même que je veux actuellement, dans les circonſtances, où je me trouve, d'eſpérance ou de crainte; je le veux dans ces circonſtances à raiſon des motifs qui ſont actuellement le plus d'impreſſion ſur moi. Au reſte, il eſt ſi certain que cela ne détruit pas le domaine de l'ame ſur ſes propres actes, qu'en ſuppoſant ces deux volontés, dont l'une me détermine actuellement à faire ce que je ne voudrois pas faire à raiſon d'une inclination oppoſée & toute contraire; chacune de ces deux volontés demeure exactement dans l'état où ma détermination les met: la volonté dominante & contraire à la volonté actuelle ne détruiſant point cette volonté particuliére, comme cette volonté particuliére ne détruit pas la volonté générale & dominante.

ktorego wiodą do więźienia, będźie ſzedł chcąc niechcąc, aże ſtraćił moc rządzenia temi ſprawami, niema więcey ani wolnośći, ani zaſługi względem tego.

Ale niemniey y to ieſt oczywiſta, że wola niemoże nigdy utraćić mocy rządzenia temi ſprawami, ktore iey ſą właśćiwe, y że żadna władza na tym Swiećie wyzuć iey z tey mocy niemoże; niechcę naprzykład dla tego, że chcę, Prawda że przez mocne pobudki nadźiei, albo boiaźni poſtanowię czaſem chćieć przećiwną rzecz tey, ktorą bym chćiał za wolą idąc wźiętą w ogulnośći, y rządzącą mną, co mnie gdźie indźiey ćiągnie, ale to ſamo że chcę teraz wokolicznośćiach, w ktorych śię nayduię nadźiei albo boiaźni, chcę w tych okolicznośćiach z racyi pobudek, ktore teraz naywięcey mnie wzruſzaią; na oſtatek tak to ieſt pewna, że to nie znośi duſzy panowania nad własnemi ſwemi Sprawami, że położmy te dwie wole, z ktorych iedna mnie teraz przywodźi czynić to, czegobym czynić niechćiał zracyi ſkłonnośći do drugiey a wcale przećiwney, każda z nich wtym zupełnie zoſtaie ſtanie, ktory ſtan daie iey moia determinacya, bynaymniey nie niſzcząc woli tey oſobliwey, wola rządząca mną y przeciwna woli, ktorą teraz mam, iako też wola ta oſobliwa nieniſzczy woli w Ogulnośći wźiętey y rządzącey

nante. Il feroit inutile d'infifter là-deffus, parce qu'on ne fçauroit rien dire de plus certain & de plus évident.

Les Princes de la terre dont l'action fe termine au corps, font donc vèritablement, *domini*, & il eft exactement vrai qu'ils ont fur leurs fujets, *verum dominium*, parce que la volonté, propriétaire de fes actes extérieurs, ne l'eft pourtant pas de telle forte, qu'elle ne puiffe être à cet égard dépouillée de fon domaine, que le Prince lui enléve, confifcant les corps & les biens, comme chofes à lui appartenantes.

En eft-il de même de la puiffance fpirituelle ? Comme elle n'a d'action que fur les ames, il faudroit qu'elle pût les dépouiller du domaine de leurs actes pour fe l'approprier: & c'eft cela même que nulle puiffance ne fçauroir faire. Le caractère effentiel de la puiffance fpirituelle eft donc, non le domaine, *dominium*, mais l'exclufion formelle du domaine; fes fujets étant effentiellement les propriétaires de leurs actes, dont le domaine ne peut leur être enlevé; & delà vient:

1 Que l'obéiffance qu'ils lui rendent, & qu'ils lui doivent, ne peut-être qu'une obéiffance volontaire & libre.

2 Qu'à la différence des peines de la puiffan-

mną, niepotrzebna by rzecz była daley tego popierać, albowiem niemożna nic pewnieyszego y oczywistszego powiedźieć.

Monarchowie tedy Ziemscy, ktorych moc nieśćiąga śię tylko do ćiała, są prawdźiwie *Domini*, Panowie, a zupełna to iest prawda, że nad poddanemi Swemi "maią *verum Dominium*, "prawdźiwe panowanie, albowiem wola, ktora ma własność spraw tych powierzchownych, niema iednak tey własnośći tak, żeby niemożna iey było wyzuć z panowania co ma względem nich, ktore panowanie Monarcha iey odbiera przez ćiała y dobr iey znieśienie, iako rzeczy do niego należących.

Toż że to iest samo względem władzy Duchowney, iako ona niema mocy tylo nad duszami, trzebaby, żeby mogła wyzuć ie z mocy rządzenia sprawami swemi dla tego, aby ią sobie przywłaszczyła, a to iest właśnie to, czego żadna władza dokazać nie może Istotna tedy władzy Duchowney przyzwoitość iest, nie panowanie, *Dominium*, ale oddalenie prawdźiwe panowania, gdyż dusze, co iey podlegaią, istotnie własność maią spraw swych, a moc rządzenia niemi, nie może im bydź wydarta, y ztąd pochodźi.

1 Że posłuszeństwo, ktore władzy Duchowney oświadczaią, y ktore iey są winne, niemoże bydź tylko posłuszeństwo wolne.

2 Że dla rożnośći od kar władzy świeckiey,

ſance temporelle, celles de la puiſſance ſpirituelle ſuivent néceſſairement le mérite ou le démérite du ſujet, la peine demeurant ſans effet, ſuppoſé qu'elle n'ait pas été méritée.

Par-là l'on ſent l'exacte vérité de cette parole de Jeſus-Chriſt, *Reges Gentium dominantur earum, vos autem non ſic ;* de celles de ſaint Paul, *non dominamur fidei veſtræ*, & de celles de ſaint Pierre, *non dominantes in Cleris*. Ce qui fait dire à M. de Marca que, *verus dominatus eſt apud Principes, non autem penes ſacerdotium.*

On ne finiroit pas ſi l'on vouloit rapporter tout ce que les Peres ont dit à ce ſujet, & pour faire ſentir que Jeſus-Chriſt a poſé lui-même les bornes & la diſtinction des deux puiſſances, dans la domination d'une part, & de l'autre dans l'excluſion abſolue de toute domination.

Ces paroles de J. C. ſelon Origène, ont été dites, *nè fortè qui videntur habere aliquem in*

Ec-

kary władzy Duchowney koniecznie stosuią się do tego, czy ten, co im podpada, zasłużył, albo niezasłużył, gdysz daymy, żeby kto na karę nie zasłużył, kara by była bez skutku. Widźieć śię ztąd daie prawda na wybor słow tych Chrystusa Pana, *Reges Gentium dominantur earum, vos autem non sic*, "Krolowie Narodow panuią im, wy zaś nie tak. Słow tych S. Pawła: *Non dominamur fidei vestræ*, "nie panuiemy nad wiarą waszą, y tych Piotra Swiętego, *non dominantes in Cleris*, "niepanuiący nad Duchownemi. Pochop co dało mowić Panu de Marća, że; *verus dominatus est apud Principes, non autem penes Sacerdotium*, "Prawdźiwe panowanie iest przy Monarchach, a nie przy Kapłanach. Nieskończylibyśmy, gdybyśmy chćieli wszystko przywodźić, co Oycowie Swięći w tey Materyi mowili; na pokazanie, że Chrystus Pan sam ograniczył, y rożność uczynił obudwu tych Władz na panowaniu z iedney, a na zupełnym panowania tego odrzuceniu z drugiey strony.

Słowa te powiedźiał Chrystus Pan, iak mniema Origenes, *ne fortè qui videntur habere aliquem in Ecclesia Principatum dominentur Fratribus, vel potestatem in eos exerceant, quoniam sicut omnia carnalia in necessitate sunt posita non in voluntate, spiritualia verò in voluntate, non in*

Ecclesia principatum, dominentur fratribus, vel potestatem in eos exerceant; quoniam sicut omnia carnalia in necessitate sunt posita, non in voluntate, spiritualia autem in voluntate, non in necessitate, sic & Principes spirituales --- Principatus eorum in delectatione debet esse positus, non in timore carnali.

Vouloir, dit Synesius, unir la puissance civile au Sacerdoce, c'est vouloir accorder les contradictoires, *est sociare velle insociabilia;* & saint Bernard parlant au Pape même: *Nè dictum sola humilitate putes, non etiam veritate: vox Domini est: Reges gentium, &c. Planum est: Apostolis interdicitur dominatus. I ergo tu, & tibi usarpare aude, aut dominans Apostolatum, aut Apostolicus dominatum. Planè ab alterutro prohiberis; si utrumque simul habere voles, perdes utrumque - - - forma Apostolica hæc est: dominatio interdicitur; indicitur ministratio.*

Toute domination est donc formellement con-

in necessitate, sic & Principes spirituales, Principatus eorum in delectatione debet esse positus, non in timore carnali. „Aby pono, ktorzy zdaią się nieiako w Kośćiele Bożym panować, „nie panowali nad Braćią, albo władzy zażywali panuiących nad niemi, ponieważ iako „wszystkie rzeczy co do ćiała należą, na przymuśie załadzaią się nie na woli, wszystkie „zaś rzeczy Duchowne na woli nie na przymuśie, tak y maiący panowanie Duchowni, Panowanie ich na upodobaniu zasadzać się powinno, nie na boiaźni ćielesney.

Chćieć, mowi Sinesius, przyłączyć władzę Swiecką do kapłańskiey, iest to chćieć złączyć rzeczy dwie przećiwne, *est sociare velle insociabilia*, "iest to chćieć złączyć, co niemoże „bydź złączono. A Bernard S. do Papieża mowiąc samego, *nè dictum sola humilitate putes, non etiam veritate, vox Domini est Reges gentium &c. Planum est, Apostolis interdicitur dominatus. I ergo tu, & tibi usurpare aude, aut dominans Apostolatum, aut Apostolicus dominatum planè ab alterutro prohiberis, si utrumque simul habere voles, perdes utrumque, forma Apostolica hæc est, dominatio interdicitur, indicitur ministratio.* „Nie rozumiey że to z pokory samey powiedźiano, a nie dla tego też, „że to iest prawda, Głos Pański iest Krolowie „Narodow &c. Wyraźnie to iest; Apostołom „zakazuie się panowanie. Idźże ty tedy, a „odważ się sobie przywłaszczyć albo panuią-

 „cy

contraire à l'esprit & au caractère essentiel de la puissance spirituelle : & rien n'est peut-être plus invinciblement prouvé par l'Ecriture, par la tradition, & par l'évidence même des choses.

XI. PROPOSITION.

Vouloir donc attribuer à la puissance spirituelle un pouvoir de contrainte, de coaction, ou coactif proprement dit, c'est non-seulement un langage très-impropre, mais insoutenable & contradictoire en soi, matériellement hérétique, & qu'on ne peut excuser d'une hérésie formelle & la plus grossiére, que parce que ceux qui la tiennent, ne s'entendent point, & ne sçavent en effet ce qu'ils disent.

1. C'est une vérité d'évidence naturelle, que la volonté ne peut jamais être contrainte quant aux actes qui lui sont propres, mais seulement quant aux actes commandés. Ou soutenez donc, contre la parole expresse de Jesus Christ, contre toute la tradition, & contre les notions les plus communes, que vous avez une vraie domination, un vrai domaine, *verum dominium*, une vraie action sur le corps : ou si vous continuez à dire que votre puissance est purement spirituelle, & ne qu'elle n'a

„cy Apoſtolſką powinność, albo Apoſtolſki „panowanie, w cale iedno z tego ći ieſt zaka„zane, ieżeli razem oboie mieć będźieſz chćiał, „ſtraćiſz oboie, ta ieſt Reguła Apoſtolſka pa„nowanie zakazane, a nakazana urzędu Ka„płańſkiego uſługa.

Wſzyſtko tedy panowanie ieſt przećiwne iſtoćie, y iſtotney przyzwoitośći władzy Duchowney, a nic gruntowniey iak to, z Spiſma S., z tradycyi, y z ſamey oczyw iſtośći rzeczy dowieść śię może.

XI. PROPOZYCYA.

Chćieć tedy przyznawać Władzy Duchowney moc gwałtu przymuſzenia, albo przymuſu właśnie tak rzeczonego, ieſt to nietylko mowa nieprzyzwoita, ale też ktorey utrzymać niepodobna y przećiwna ſama ſobie, materyálnie heretycka, y ktorą niedlaczego innego exkuzować można od formalney herezyi, tylko że ći, co ją prowadzą nierozumieią śię bynaymniey, y w ſamey rzeczy niewiedzą co mowią.

1 Ieſt to prawda oczywiſtośći naturalney, że wola niemoże bydź przymuſzona, co do tych ſpraw, ktore ona nakazuie; albo utrzymuyćie tedy przećiw wyraźnym ſłowom Chryſtuſa Pana, przećiw wſzyſtkiey tradycyi, przećiw naypolpolitſzemu wſzyſtkiemu poięćiu, że macie panowanie prawdźiwe, *verum Dominium* moc prawdźiwą nad ćiałem, albo ieśli daley mowić będźiećie, że waſza władza ſzcze-

d'action que sur les ames, reconnoissez que la contradiction est ici formelle dans les termes. Vous voulez que cette puissance consiste dans un pouvoir de coaction sur des sujets qui par leur nature ne sçauroient être susceptibles de contrainte.

2. Dieu lui-même agissant sur les ames, non-seulement par les graces extérieurs, mais immédiatement par sa lumiére, par les inspirations de son amour, & par la frayeur de ses redoutables jugemens, ne veut pas avoir cependant de pouvoir coactif sur elles. Le dire, quelque puissantes que l'on suppose les impressions de sa grace, ce seroit une hérésie formelle, destructive de toute liberté; & les Pasteurs de son Eglise qui par rapport à lui n'agissent qu'en sous-ordre, & qui n'ont rien de son action immédiate, auront à quelque prix que ce soit, un pouvoir coactif sur ces mêmes ames; cela se conçoit-il, & croiroit-on qu'on eût porté l'éblouissement jusque-là.

3. La 3. proposition attribuée à Jansénius est, que *pour mériter ou démériter dans l'état présent, il suffit d'être exempt de contrainte, mais que l'exemption de la nécessité n'est pas requise.* On s'éleve avec force contre cette proposition, & l'on a raison; mais du moins reconnoît-elle, que pour mériter & démériter, l'éxemption de la contrainte est nécessaire.

C'est

rze ieſt Duchowa, a niema mocy tylko nad Duſzami, przyznaycie, że przećiwność tu ieſt prawdźiwa w Terminach, chcećie bowiem, żeby ta władza zaſadzała śię na mocy przymuſzania tych Kreatur, ktore z iſtności ſwey żadnemu niemogą podlegać przymuſzaniu.

2 Bog ſam ſprawuiąc w Duſzach to, co chce, nietylko przez łaſki zewnętrzne, ale też proſto zaraz przez oświecenie, przez natchnienie ſwoiey miłośći, y przez boiaźń ſtraſzliwych ſądow, nie bierze iednak ſobie mocy nad niemi przymuſzania. Mowić, że bierze (choćby też niewiem iak mocne kto położył bydź Łaſki Jego wzruſzenią) byłaby to iſtotna herezya znoſząca wſyſtką wolność, a Paſterze Kośćioła Jego, ktorzy względem Jego niemaią rządu tylko powtornie, y ktorzy nic niemaią z mocy Jego tey, ktorą on rządźi proſto zaraz ſam przez śię, będą mieć, bądź co chcąc moc przymuſu nad temiż ſamemi Duſzami, możnaſz to poiąć, y wierzyłżeby kto, że omamienie przywieść by miało tak daleko?

3 Propozycya trzećia Janſeniuſzowi przypiſana ieſt ta, "że do zaſłużenia na Zbawie„nie, albo do niezaſłużenia w ſtanie Zyćia te„raźnieyſzego doſyć ieſt bydź wolnym od przy„muſu, ale niewyćiąga śię wolnym bydź od „potrzeby czynienia. Wielu przećiwko propozycyi tey mocno powſtaie, ale przynaymniey przyznaie ona, że do zaſłużenia na zbawienie,

albo

C'eſt pourtant ceux qui s'élévent avec le plus de force contre cette propoſition, qui ſont aujourd'hui les plus ardens à ſoutenir que la puiſſance qu'ils ont ſur les ames en matiére de Religion, c'eſt-à-dire, en des choſes qui ſuppoſent le mérite & le démérite, eſt non-ſeulement néceſſitante, mais de plus rigoureuſement & proprement coactive. Si la propoſition qu'on vient de rapporter eſt hérétique, comme on n'en doute pas, pourroit-il ſe faire que cette prétention d'un pouvoir coactif ne le fût pas infiniment davantage?

La coaction n'eſt-elle pas en effet encore plus ennemie de la liberté, que la néceſſité même? Du moins celle-ci n'attaque-t-elle que le libre, & laiſſe ſubſiſter le volontaire, au lieu que la coaction ſappe tout par les fondemens, & détruit également le volontaire & le libre. Il eſt inutile de citer ſur ceci, l'évidence ayant ſur cette matiére réuni tous les eſprits.

Mais ceci n'eſt-il pas infiniment plus étrange? S'agit-il du pouvoir de Dieu ſur les hommes? On s'effraye de tout; les expreſſions les plus communes ne ſont pas à l'abri de la cenſure, tout eſt ſuſpect, tout fait ombrage, & bientôt à force de précautions, on ne ſçaura plus comment s'exprimer.

Dans une Bulle qu'on dit être devenue une loi de l'Egliſe & de l'Etat, cette propoſition ſe touve condamnée: „Quelque éloigné que „ſoit

albo do niezasłużenia wolnym bydź potrzeba od przymusu. Ci zaś, co naymocniey powstaią przećiw tey propozycyi naygorliwśi są w utrzymywaniu, że władza, co maią nad Duszami w materyi wiary, to iest w rzeczach, z ktorych pochodźi zasłużenie, albo niezasłużenie, iest nietylko Sprawuiąca potrzebę uczynienia, ale też śćiśle, y właśćiwie przymuszaiąca. Jeżeli propozycya wyżey przywiedźiona iest heretycka (iak bynaymniey o tym nie powątpiwa się) możeż bydź, żeby ta pretensya władzy przymusu heretycka niebyła bardźiey nierownie?

Niebardźiesz, zaiste, wolnośći sprzećiwia się przymuszenie, iak samo uczynienie wymagaiąca potrzeba? ta przynaymniey nie następuie tylko na wolność, a zostawia to, co iest dobrowolnego, nie trzeba na to Swiadectw zaćiągać, będąc że oczywistość wszystkich ziednoczyła w tym zdaniu.

Ale nie osobliwszasz to nierownie mowa iest o mocy Boskiey nad Ludźmi, lękamy śię wszystkiego, naypospolitsze wszystkie wyrażenia od nagany nie są bespieczne, niczemu niedowierzamy, wszystko czyni podeyrzenie, y w krotce przez tyle przezornośći nie będźie można wiedźieć, iak śię wyraźić.

W Bulli iedney, ktora powiadaią Prawem stała śię Kośćielnym y Swieckim, ta propozycya nayduie śię potępiona: choćiasz od zba-

wie-

„ſoit du ſalut un pécheur obſtiné, quand Je-„ſus ſe fait voir à lui par la lumiére intérieu-„re de ſa grace, il faut qu'il ſe rende, qu'il ac-„coure, qu'il s'humilie, & qu'il adore ſon Sau-„veur." *Il le faut*, dit-on, cela n'eſt pas exact. Mais quoi? *eſt-ce qu'il ne le faut pas?* attendez: cet *il faut*, dit-on, pourroit bien avoir trait à la grace néceſſitante; partant propoſition équivoque, & ſinon formellement, du moins relativement hérétique. Il ne reſte plus qu'à la condamner, & ſi l'on fait quelque difficulté là-deſſus, vous voilà ſans miſéricorde traité d'hérétique, de ſchiſmatique, déclaré rebelle à l'Egliſe & à l'Etat, & comme tel indigne de participer aux Sacremens, même à la mort, & tout cela pour un *il faut*, & parce qu'il ne s'agit-là que du pouvoir de Dieu ſur les ames.

Mais s'agit-il d'un pouvoir que l'eſprit de domination veut établir de la part des hommes ſur les mêmes ames? on eſt bien éloigné d'épiloguer ſur des *il faut*: les rapports dangereux avec le pouvoir néceſſitant n'inquiétent plus; ce pouvoir lui-même n'eſt pas ſuffiſant pour exprimer ce qu'on veut établir, il faut du coactif rigoureuſement & proprement dit, & l'on mettra l'Etat & l'Egliſe en combuſtion pour ſoutenir, comme appartenante à la Foi, une puiſſance ſpirituelle, & tout à la fois coactive, dont l'idée ſeule ne renver-

ſe

wienia dalekim ieſt grzeſznik zatwardźiały, kiedy mu śię Chryſtus Pan pokaże przez Swiatło wewnętrzne łaſki ſwoiey, potrzeba, żeby śię poddał, żeby przybiegł, żeby śię uniżył, żeby Zbawićiela ſwego adorował. Potrzeba mowią nie ieſt to doſkonale, ale jak? „alboż „niepotrzeba zaraz to „potrzeba, mowią, może dobrze mieć pozor łaſki wymagaiącey, potrzebę uczynienia, zaczym propozycya ieſt oboiętna, a ieżeli niewłaśnie, to przynaymniey przez konnexyą heretycka. Niezoſtaie tylko ią potępić, a ieżeli trudność czyni kto wtym iaką, zaraz oto bez miłośierdźia heretykiem, Schiſmatykiem nazwany, buntownikiem przećiw Kośćiołowi Bożemu, y Pańſtwu ogłoſzoſzony, a iako taki niegodźien zaraz używania Sakramentow nawet w godźinę śmierći; wſzyſtko to zaś za iedno "potrzeba, y że nie idźie tam tylko o moc Boga nad Duſzami.

Idźieli lecz o moc, ktorą chęć panowania ze ſtrony Ludzkiey nad temiż duſzami chce ufundować, bardzo śię unika od przyganienia temu ſłowu "potrzeba; konnexye ſzkodliwe y moc, ktora poćiąga za ſobą potrzebę uczynienia nie czyni więcey troſkliwośći, na ſamey owſzem mocy tey ieſzcze nie doſyć do wyrażenia tego, coby śię chćiało ugruntować, trzeba przymuſu śćiſle y właśnie tak rzeczonego, a gotowi w Kośćiele y Pańſtwie pożar niſzczący wſzyſtko wzniećić na utrzymanie iakby należącey do wiary władzy Duchowney, co oraz

wła-

ſe pas moins les notions les plus ſimples du ſens commun, que les droits les plus inviolables de l'Etat & de la Religion. A cela que dire?

Dumoins falloit-il reſpecter les propres expreſſions du premier des Vicaires de Jeſus-Chriſt: Paiſſez, dit-il, le troupeau, non par la coaction, *non coactè*, mais par une affection volontaire, *ſed ſpontaneè*, ou l'on voit que le ſaint Apôtre oppoſe formellement le volontaire au contraint, parce qu'ils ſe détruiſent en effet l'un l'autre; & il ajoute: Conduiſez vous de la ſorte pour agir ſelon Dieu, *ſecundùm Deum*, parce qu'en effet Dieu ne voulant point d'une volonté de cette eſpéce, c'eſt aller directement contre les vues de Dieu dans l'établiſſement de la puiſſance Eccléſiaſtique, que de la faire ſervir à conduire les hommes dans l'ordre de la Religion par la contrainte, & non par un ſaint & libre uſage de leur volonté, *providentes non coactè, ſed ſpontaneè, ſed voluntariè, ſecundùm DEUM.*

Ainſi l'a fait obſerver ſaint Grégoire de Naziance, Que l'Evêque ſçache, dit-il, qu'il ne lui ſuffit point d'être exemt de crime, s'il n'eſt encore éminent en vertu, & s'il n'y fait tous les jours de nouveaux progrès; & pourquoi? *Siquidem virtutis ſuæ præſtantiâ multitudi-*

władzą ieſt przymuſu, ktorey ſama imaginacya niemniey naypoſpolitſze rozumu Ludzkiego poięćie, iak Prawa te znośi Krolеſtw y wiary, ktore naybardźiey powinne bydź nienaruſzone; co na to mowić?

Przynaymniey że wzgląd trzeba mieć było na właſne pierwſzego z Namieśnikow Chryſtuſowych wyrażenia; Paśćie, mowi, on trzodę nie przez przymus, *non coactè*, ale przez dobrowolną ich rządzą, *ſed ſpontaneè*, zkąd widźieć śię daie; iż Apoſtoł właśnie ſtawia na przećiw przymuſowi dobrowolą, zaiſte bowiem iedno znośi drugie, y przydaie on; ſprawuyćie śię tak, abyśćie czynili według Boga *ſecundùm DEUM*; albowiem Bog niechcąc bynaymniey woli takowey "to ieſt przymuſzo„ney; było by to w brew iść przećiw Intencyom Jego, ktore miał w uſtawie władzy Duchowney, władzy tey zażywać na przyćiągnienie Ludźi do ſtanu wiary przez przymuſzanie, a nie przez Swięte, y wolne woli zażywanie, *providentes non coactè ſed ſpontaneè, ſed voluntariè ſecundùm DEUM*. „Przyſpoſabiaiący nie„przymuſem, ale z właſney każdego Chęći, a„le dobrowolnie według Boga.

Tak y Grzegorz Swięty Nazyazeńſki upominał, niech wie Biſkup, mowi on, że nie doſyć, aby był wolny od grzechu, ieżeli nie ieſt ieſzcze wyſokich cnot, y ieżeli codźień w nich nowego nie uczyni poſtępku, a to czemu? *Siquidem virtutis ſuæ præſtantiâ multitudinem tra-*

tudinem tracturus est, ac non per vim cohibiturus, sed persuasione allecturus; nam quod vi ac necessitate exprimitur, præterquam quod tyrannicum est, minimè laudandum, nè firmum quidem ac stabile est - - - quod autem à libera voluntate proficiscitur, æquissimum ac firmissimum esse solet, utpote benevolentiæ vinculis adscriptum atque conservatum, ac proinde id vel maximè lex nostra, & Legislator noster sanxit, ut grex, non coactè, sed spontaneè secundùm DEUM pascatur.

Saint Chrysostôme n'est pas moins fort. Nulle autorité, dit-il, n'est comparable à la nôtre : & pourquoi ? *Illic enim medicinæ ac curationis suscipiendæ facultas omnis, non in eo, qui medicinam adhibet, sed in eo, qui laborat,*

po-

ſturus eſt, ac non per vim cohibiturus eſt, ſed perſuaſione allecturus, nam quod vi ac neceſſitate exprimitur, præterquam quod tyrannicum eſt, minimè laudandum, nè firmum quidem ac ſtabile eſt, quod autem à libera voluntate proficiſcitur, æquiſſimum ac firmiſſimum eſſe ſolet, utpote benevolentiæ vinculis adſtrictum, atque conſervatum. ac proinde id vel maximè lex noſtra, & Legislator noſter ſanxit, ut grex non coactè, ſed ſpontaneè ſecundùm DEUM paſcatur. „Ponie„waż przez cnoty ſwoiey doſkonałość wielu „za ſobą ma pociągnąć, y nie mocą ma ich „wſtrzymać, ale namową ma ich przynęcać, „albowiem co gwałtem przymuſzone ieſt, o„procz że okrucieńſtwem ieſt, mniey ieſt chwa„lebne, ani też mocne ieſt y trwałe, co zaś, „od wolney woli pochodźi, nayſprawiedliwſze, „y naytrwalſze bywa, iako to, co dobrey wo„li więzami obowięzuie śię, y zachowuie, za„czym to naybardźiey Prawo naſze, y Prawo„dawca naſz poſtanowił, aby trzoda nie przy„muſem, ale dobrowolnie paśione była.„

Niemniey mocne Chryzoſtoma S. ſą ſłowa, żadna władza (mowi on) z naſzą niemoże bydź porownana, a to czemu. *Illic enim medicinæ, ac curationis ſuſcipiendæ facultas omnis, non in eo, qui medicinam adhibet, ſed in eo qui laborat, poſita eſt. Quod cùm admirandus iſte Paulus intelligeret, ſic Corinthios alloquitur, non quòd dominemur vobis nomine fidei, Chriſtianis enim Sacerdotibus minimè omnium licet peccan-*

 tium

posita est. Quod cùm admirandus iste Paulus intelligeret, sic Corinthios alloquitur: non quòd dominemur vobis nomine fidei; Christianis enim Sacerdotibus minimè omnium licet peccantium lapsus vi corrigere: hìc non vim afferre, sed suadere tantùm oportet. Neque enim nobis facultas tanta à legibus data est ad delinquentes coercendos, ac nè, si data fuisset, haberemus, ubi vim hujusmodi potentiámq; èxercere possemus, cùm Christus eos æternâ coronâ donet, non qui coacti, sed qui certô animi propositô à peccatis abstinent. Nam si qui vinctus ac ligatus est, contumaciter resisteret, id enim per se in se potest, malum certè; neque enim est hìc, qui vim afferat, aut qui curare invitum possit.

tium lapsus vi corrigere; hìc non vim afferre, sed suadere tantùm oportet. Neque enim nobis facultas tanta à legibus data est ad delinquentes coercendos, ac nec si data fuisset, haberemus, ubì vim hujusmodi potentiámque exercere possemus, cùm Christus eos æternâ coronâ donet, non qui coacti, sed qui certó animi proposito à peccatis abstinent, nam si qui vinctus, ac ligatus est, contumaciter resisteret, id enim per se in se potest, malum certè, neque enim est hìc, qui vim afferat, aut qui curare invitum possit. „Tu bowiem le„karſtwa y uzdrowienia cała moc, nie w tym, „ktory lekarſtwo daie, ale ktory choruie za„łożona ieſt, co gdy uważył przedźiwny ten „Paweł, tak mowi do Koryńczykow, nie żebyś„my panować wam mieli pod imieniem wiary, „Chrześćiańſkim bowiem kapłanom niegodźi „śię grzeſzących upadku mocą poprawiać. Tu „albowiem nie mocy zażywać, ale tylko nama„wiać potrzeba, ani bowiem moc taka dana „nam ieſt przez Prawa abyśmy grzeſzących „chamowali, ani też choćby dana była mieli„byśmy nad kim tę władzą y moc ſprawować, „gdyſz Chryſtus tym wieczną koronę daie, nie „ktorzy z przymuſzenia, ale ktorzy z pewnego „przedśięwźięćia od grzechu śię wſtrzymuią. „Jeżeliby bowiem kto związany był, zuchwa„le opierałby śię, gdyſz to ſam przez śię, y ſam „wſobie czynić może, co zle ieſt pewnie, ani „bowiem ieſt kto znas, coby gwałt komu czy„nił, albo nie chcącego mogł leczyć.

Saint Jérôme encore plus concis & plus ſerré réduit préciſément la diſtinction de l'Evêque & du Prince à ce que, *hic nolentibus præeſt, ille volentibus; hic terrore ſubjicit, ille ſervituti donatur; hic corpora cuſtodit ad mortem, ille animas ſervat ad vitam.*

Ces Peres l'ont-ils aſſez dit, que toute coaction eſt directement contraire à l'eſprit de la puiſſance Eccléſiaſtique? Et combien d'autres pourroit-on ajouter à ceux-ci?

Mais que deviennent donc ces textes, dit-on, ſi formels? *Tout ce que vous lierez ſur la Terre, ſera lié dans le Ciel. Si votre frere n'écoute pas l'Egliſe, qu'il ſoit pour vous comme un Publicain & comme un Payen.* Nous faiſons encore, dit-on, des déciſions, tant ſur la foi que ſur les mœurs; n'eſt-on pas obligé de s'y ſoumettre; nous frappons d'excommunication l'eſprit indocile qui s'éleve contre l'autorité de l'Egliſe. Qu'eſt-ce qu'un pouvoir coactif, ſi ce n'eſt pas cela?

A toutes ces queſtions la réponſe eſt naturelle. Cet homme que vous liez, le lies-vous autrement que Dieu ne le lie lui-même? Cet excommunié qui doit être comme mort à nos yeux, meurt-il en effet d'une autre mort que celle

Swięty Hieronim krośiey ieſzcze y zwięźley na tym ſzczegulnie tylko rożność Monarchy od Biſkupa ſtanowi, że; *hic nolentibus præeſt, ille volentibus, hic terrore ſubjicit, ille ſervituti donatur, hic corpora cuſtodit ad mortem, ille animas ſervat ad vitam.* „Ten przełożony ieſt „nad niechcącemi, tam ten nad chcącemi, ten „ſtrachem podbiia, tam ten niewolą, ten ćiał „pilnuie do Smierći, tam ten Duſze zacho„wuie, aby żyły.

Doſyć że powiedźieli ći Oycowie Swięći w tym, że każde przymuſzanie w brew przećiwi śię iſtnośći władzy Kośćielney, a wiele tu innych możnaby przydać do tych ieſzcze?

Ale w co śię tedy obrocą Texty te (mowią oni) tak wyraźne "Cokolwiek związećie na „Ziemi, związano będźie y w Niebie, Jeżeli „Brat twoy nieſłucha Kośćioła, niechay ći bę„dźie iako Poganin y Publikan; do tego, my kładźiemy (mowią) decyzye, tak w tym co do wiary, iako w tym co do obyczaiow należy, nie powinienże każdy im bydź poſłuſzny; My rzucamy klątwy na umyſły hardę, co powſtaią przećiw Zwierzchnośći Kośćioła; Coż to innego władza ieſt przymuſu, ieżeli nie to?

Na wſzyſtkie zarzuty te odpowiedź ieſt naturalna, ten człowiek, ktorego wy wiążećie, wiążećie wy go tak, żeby go ſam Bog niewiązał? Ten wyklęty, ktory powinien bydź iak umarłym w oczach waſzych, umieraſz on zaiſte inną Smierćią, iak tą, ktorą ſobie ſam zadał?

celle qu'il ſe donne? Si vous le livrez à Satan, lui eſt-il autrement livré que par ſa propre volonté? Comment donc le pouvoir que vous exercez à tous ces différens égards, ſeroit-il un pouvoir coactif?

C'eſt dans ce ſens que l'Apôtre ſaint Paul diſoit à Tite : *Evitez l'homme hérétique aprés une ou deux corrections, ſachant que cet homme eſt perdu & coupable, parce qu'il eſt condamné par ſon propre jugement; cùm ſit propriô judiciô condemnatus.* Comme s'il lui eût dit : Son jugement a précédé le vôtre, & le vôtre n'eſt proprement que l'éxécution du ſien. Bornez-vous donc à le reprendre une ou deux fois, après quoi fuyez le, & abandonnez-le à lui-même, puiſque c'eſt par lui même qu'il eſt condamné : tout ce que vous feriez contre lui, ſeroit fort inutile.

La réponſe à toutes ces fauſſes inductions, par leſquelles on s'efforce d'établir que le pouvoir de l'Egliſe eſt un pouvoir coactif, s'offre donc & ſe préſente comme-d'elle-même.

Cet excommunié, cet homme lié que vous dites l'être malgré lui, mérite-t-il, ou ne mérite-il pas quand il ſe ſoumet? Et ſuppoſé qu'il réſiſte, eſt-il ou n'eſt-il pas coupable? Je demande la même choſe de tous les différens exercices dc la puiſſance Eccléſiaſtique, tant par rapport aux déciſions de foi, que

dał? Jeżeli wy go ſzatanowi oddaiećie, oddanyż on mu inaczey iak przez właſną wolą? Jakże tedy moc, ktorą ſprawuiećie ze wſzyſtkich rożnych tych względow mocą przymuſu mogłaby bydź?

W tym to Senśie co Apoſtoł Paweł Swięty mowił do Tytuſa: "Srzeżćie śię człowieka „co ieſt w odſzczepieńſtwie po iednym, albo „dwuch napomnieniach, wiedząc, że ten ieſt „zgubiony y winny, gdyż właſnym ſądem ieſt „potępiony; *cùm ſit propriô judiciô condemnatus.* Jakoby powiedźiał, iego ſąd poprzedźił waſz, a ſąd waſz nie ieſt właśnie tylko wykonanie ſądu Jego, doſyć niechże wam będźie napomnieć go raz albo dwa, a potym unikayćie od niego, y zoſtawćie go Jemu ſamemu, albowiem przez śiebie to ſamego, co potępionym ieſt, wſzyſtko cobyśćie przećiw niemu uczynili, bardzoby było nie potrzebne.

Na wſzyſtkie tedy fałſzywe illacye, przez ktore uſiłuią to ugruntować, że władza Kośćioła, ieſt władza przymuſu, ſama śię nieiako podaie y ſtawia przed oczy odpowiedź.

Ten wyklęty, ten człowiek związany, ktory powiadaćie, że wyklętym y związanym ieſt przećiw woli ſwey maſz zaſługę albo nie, kiedy śię poddaie? a położmy, że śię ſprzećiwia, grzeſzyſz przez to albo nie? Pytanie toż ſamo czynię o wſzyſtkich innych rożnych władzy Duchowney Sprawach, tak względem decyzyi

 w wier-

que par rapport aux réglemens de diſcipline: anéantiſſent-ils ou n'anéantiſſent-ils pas e mérite? choiſiſſez. Si vous dites qu'ils anéantiſſent le mérite, vous détruiſez la Religion, & conſéquemment la puiſſance Eccléſiaſtique même, qui n'eſt établie que pour conduire les hommes au ſalut par leurs mérites unis par la grace à ceux du Médiateur: & ſi vous dites que ces différens exercices du pouvoir Eccléſiaſtique ne détruiſent pas le mérite, comment ce pouvoir ſeroit-il coactif, puiſque non ſeulement toute coaction, mais même toute néceſſité le détruit ſi parfaitement, que ce ſeroit une héréſie formelle, de ne le pas reconnoître?

XII. PROPOSITION.

La puiſſance de l'Egliſe n'eſt donc pas une puiſſance de juriſdiction: l'une en effet eſt une ſuite de l'autre. On l'a ſi bien ſenti qu'on ne s'eſt engagé à ſoutenir, contre toute raiſon, le prétendue pouvoir coactif, que pour ſoutenir, à quelque prix que ce pût être, les idées d'une juriſdiction indépendante de la conceſſion du Prince. Les mêmes raiſons qui démontrent donc la fauſſeté de l'une, démontrent en même-tems la fauſſeté de l'autre.

Ce qui caractériſe en effet la juriſdiction, ou la juſtice pleine & parfaite, ce n'eſt pas tant le pouvoir de juger ou d'ordonner, que le pouvoir de faire exécuter ſes jugemens & ſes

w wierze, iako też względem uſtaw karnośći Kośćielney, znoſząſz onę zaſługę albo nieznoſzą? "to ieſt zaſługę pochodzącą z poddania „im śię. Jeśli powiadaćie, że znoſzą zaſługę, ruynuiećie wiarę; a co zatym idźie, władzę ſamę Duchowną, ktora nie ieſt poſtanowiona tylko na przywiedźienie Ludźi do zbawienia przez zaſługi Ich złączone, przez Łaſkę z Zaſługami Poſrzednika naſzego, a ieżeli powiadaćie, że rożne te Sprawy władzy Kośćielney nieznoſzą zaſługi, iakże tedy władza ta może bydź władzą przymuſu, ponieważ nietylko przymuſzenie każde, ale też potrzeba uczynienia tak zupełnie znośi zaſługę, że byłoby to iſtne odſzczepieńſtwo, tego nieprzyznawać.

XII. PROPOZYCYA.

Władza tedy Kośćielna, nie ieſt władza Jurysdykcyą maiąca. Zaiſte iedno idźie za drugim, a tak to przećiwni nam widźieli dobrże, że nie dla czego pretendowaną władzę przymuſu przećiw wſzyſtkiemu rozumowi utrzymywać śię podięli, tylko aby utrzymali bądź cochcąc pozor Juryſdykcyi, ktoraby nie zawiſła od pozwolenia Monarchy. Też ſame racye tedy, ktoremi dowodźi śię pierwſzey pretenſyi nierzetelność, nierzetelność oraz dowodźi śię y drugiey.

Zaiſte to co, Juryſdykcyą znaczy, albo ſąd doſkonały y zupełny, nie tak ieſt moc ſądzenia, albo rozkazywania, iak moc dokazania tego, żeby wykonane były Sentencye y rozkazy.

ſes ordonnances. Juſqu'à cette exécution la juſtice eſt comme ſuſpendue : & ſi cette exécution dépend d'un ſujet libre, & non de l'autorité même qui donne ſes ordres, ou qui prononce le jugement; on ne dira jamais que cette autorité, quelque reſpectable & quelque ſainte qu'elle ſoit d'ailleurs, ſoit une autorité de juriſdiction.

Les Princes jouiſſent donc véritablement de cette autorité, parce qu'ils ont toute la force néceſſaire pour faire exécuter leurs jugemens & leurs ordres, étant véritablement, *domini*, c'eſt-à-dire, maîtres du corps & des biens, & par conſéquent en état de forcer toute réſiſtance. Mais par la même raiſon, comment les Evêques qui n'ont rien de pareil, à qui toute domination eſt interdite, qui ne ſçauroient commander qu'à des ſujets eſſentiellement libres, peuvent-ils avoir cette autorité de juriſdiction?

Le langage des loix, & des interprétes des loix qui la leur refuſent, eſt donc non ſeulement très-exact & très-juſte; mais de plus très-conforme aux idées de la Religion, & ſi ſolidement établi dans ce qu'elle nous apprend du caractére de l'une & de l'autre puiſſance, qu'il ſeroit dangereux de s'en écarter.

Quo-

zy. Aż do wykonania tego ſprawiedliwość ieſt iakoby zawieſzona, a ieżeli wykonanie to zawiſło od maiącego wolność wykonać, a nie od powagi ſądu, ktora wydaie ſwe rozkazy, y Sentencye ogłaſza, nikt nie powie nigdy, że władza ſądu, choćby zkąd inąd nie wiedźieć iakiego godna była poſzanowania, y niewiedźieć iak święta była, władzą była Juryſdykcyą maiącą.

Monarchowie tedy maią prawdźiwie tę władzę, maią albowiem moc, ktora potrzebna ieſt do dokazania tego, żeby to co oſądzą, y co rozkażą, było wykonane; będąc prawdźiwie *Domini* Panowie, to ieſt panowie ciała y dobr, a co zatym idźie, w ſtanie będąc przymuſzania opieraiących ćię. Z tey zaś racyi ſamey iak mogą mieć władzę tey Juryſdykcyi Biſkupi, ktorzy nie maią nic podobnego, ktorym panowanie wſzyſtko ieſt zakazane, y ktorzy nie maią do rozkazywania tylko Kreaturom iſtotnie wolnym, „to ieſt Duſzom.

Słowa tedy Praw, y tych co Prawa tłumaczyli, co Biſkupom władzy tey nie dozwalaią, ſą nietylko bardzo doſkonałe, y bardzo ſprawiedliwe, ale też bardzo zgadzaiące śię z wiary Sentymentami, y tak mocno ugruntowane w tym, czego nas uczą o właſnośći iedney y drugiey władzy, że niebeſpieczno byłoby od nich

Quoniam constat Episcopos & Presbyteros forum legibus non habere, nec aliis de causis præter Religionem posse agnoscere, dit la Novelle de Valentinien, *de Episcopali judicio.* Telle est encore la disposition de la loi, 5. *de officio Judicis. Jurisdictio sinè modica coercitione nulla est:* ce qui a fait dire à Cujas, *Episcopi jurisdictionem non habent, quia nec forum legibus habent.*

Loyseau dit encore la même chose: après avoir fait observer que la parfaite jurisdiction emporte une coercition & une contrainte formelle, il en conclut que les Ecclêsiastiques n'ont pas indépendament de la puissance temporelle, la justice parfaite que l'on appelle jurisdiction, & c'est à cette occasion qu'il fait observer, que dans le Droit, les titres concernans les Evêques sont intitulés, *de Episcopali audientia*, & non pas, *de Jurisdictione.*

Il seroit inutile d'en citer un plus grand nombre: le langage des plus savans jurisconsultes est unanime sur ce point.

nich oddalić śię. *Quoniam conſtat Epiſcopos & Presbyteros forum legibus non habere, nec aliis de cauſis præter Religionem poſſe agnoſcere.* "Po„nieważ wiadomo ieſt, iż Biſkupi y Kapłani „według Prawa niemaią ſądu, ani o innych „Sprawach, tylko o tych, co do wiary należą „mogą ſądźić. Mowi Prawo nowe Walentyniana *de Epiſcopali audientia.* O Sądźie Biſkupim. Oprocz tego ieſt ieſzcze takie Prawa rozporządzenie § *de Officio Judicis.* O Urzędźie Sędźiego. *Jurisdictio ſinè modica coercitione nulla eſt.* „Jurysdykcya bez mocy nay„mnieyſzey wſtrzymywania żadną nie ieſt Ju„rysdykcyą. Pochopem co było, że Cujas powiedźiał; *Epiſcopi Jurisdictionem non habent, quia nec forum legibus habent;* ‘Biſkupi Jurys„dykcyi nie maią, bo według Prawa nie maią, „ani Sądu.

Też ſamo mowi ieſzcze Loyſeau pokazawſzy on że zupełna Jurysdykcya pociąga za ſobą moc wſtrzymywania y przymuſzenie formalne, wnioſł ztąd, że Biſkupi niemaią Sądu doſkonałego, co śię zowie Jurysdykcyą tak, żeby to nie zawiſło od władzy ſwieckiey, y z tey to okazyi co on pokazuie, że we Prawie rozdźiały ściągaiące śię do Biſkupow nazwane ſą *de Epiſcopali audientia*, "o ſłuchaniu Biſkupow, a nie; *de Jurisdictione*, nie o Jurysdykcyi.

Nie potrzebnaby rzecz była, więcey przywodźić Authorow, głos iednoſtayny ieſt w tey materyi wſzyſtkich w Prawie biegłych Ludźi.

A la vérité depuis que, par la conceſſion des Princes, l'Egliſe a joui d'une eſpéce de juriſdiction, on ne diſconviendra pas que quelques-uns n'ayent emploié le terme de juriſdiction pour marquer l'exercice de la puiſſance Eccléſiaſtique, & cela n'a rien de ſurprenant. Il a été facile de confondre dans l'expreſſion deux droits qui, quoiqu'émanés de deux principes différens, ſe trouvent réunis dans les mêmes perſonnes, & ſouvent dans les mêmes actes. Mais quelle atteinte pourroit-on par-là donner au principe ? Tout ce qu'on en peut conclure, eſt au contraire que les Evêques abuſant aujourd'hui du terme de juriſdiction, pour s'approprier, comme faiſant partie de la Religion, une autorité qu'ils ne peuvent avoir que par la conceſſion du Prince, & que la Religion ne leur a point donnée ; on ne ſçauroit être trop attentif à leur retrancher l'uſage de cette expreſſion.

Mais, dit-on, ces témoins dont nous parlent ſaint Paul & l'Evangile, cet ordre ſi précis d'écouter l'Egliſe & de lui dénoncer notre frere quand il a péché contre nous, ces verges avec leſquelles ſaint Paul menace de viſiter les Corinthiens, cette accuſation qu'il défend à Timothée de recevoir contre un Prétre, ſi ce n'eſt ſur la dépoſition de deux ou de trois témoins, cet ordre qu'il lui donne de reprendre ſévérement & publiquement celui

Potym ći w prawdźie iak za pozwoleniem Monarchow Kośćioł powźiął pewną Jurysdykcyą, przeczyć nie będźiemy, żeby niektorzy nie zażywali Terminu Jurysdykcyi na wyrażenie Sprawowania władzy Kośćielney, a w tym niemasz nic podźiwienia. Łatwo było pomięszać w wyrażeniach dwa Prawa, ktore choć wynikaią ze dwoch początkow, złączone iednak znayduią śię w iednychże osobach, a częstokroć w iednychże Sprawach, Ale przez to iak możnaby wzruszyć nauki położoney fundament? przećiwnie owszem wszystko, co ztąd wnieść można iest, że Biskupi dźiś nie iak należy zażywaiąc Terminu Jurysdykcyi, dla tego, aby ią sobie przywłaszczyli, iako to mieniąc bydź należącą do wiary tę władzę, ktorey niemogą mieć tylko z pozwolenia Monarchy, y ktorey wiara bynaymniey im nie dała; Zaczym starania iak naywiększego przyłożyć trzeba na odięćie im zażywania tey Expressyi.

Ale mowią ći Swiadkowie, o ktorych nam namienia Paweł Swięty y Ewangelia; Ten tak wyraźny rozkaz, żebyśmy Kośćioła słuchali, y iemu donieśli Brata naszego, kiedy przećiwko nam zgrzeszy, Te rozgi ktoremi nawiedźić Korynczykow odgraża śię Apostoł, To Kapłana oskarzenie, ktorego zakazuie przyimować Tymoteuszowi, ieżeli na nie dwoch albo trzech Ludźi nie da Swiadectwa, Ten rozkaz dany temuż Tymoteuszowi, aby iawnie y o-

lui qui péche, afin d'inſpirer par-là, de la crainte aux autres, cet inceſtueux qu'il livre à Satan; qu'eſtce que tout cela, ſinon les actes d'une juriſdiction véritable & proprement dite?

Qu'il ſoit permis pour réponſe de demander à ſon tour, s'il n'eſt jamais permis de parler, ni de témoins, ni d'accuſation qu'en juſtice réglée; ſi l'on n'eſt jamais obligé d'écouter, ni de porter ſes plaintes à qui que ce ſoit, à moins qu'il ne ſoit revêtu d'une autorité de juriſdiction proprement dite; ſi l'on ne ſe ſert jamais de l'expreſſion de verges dans le ſtyle figuré, pour ſignifier les marques de reſſentiment qu'on eſt prêt de donner à ceux de qui l'on croit avoir ſujet d'être mécontent, & s'il n'eſt pas évident que c'eſt ainſi que l'Apôtre s'en eſt ſervi? Car ſi tout cela peut être, que prouvent ces allégations?

Un Pere de famille n'eſt-il pas en droit de commander à ſes enfans? N'eſt-il pas le juge le plus naturel de leurs différends? Et s'il mérite leur confiance & leur amour, la bienſéance même ne les oblige-t-elle pas à lui porter, plutôt qu'à tout autre, les plaintes qu'ils auroient à faire les uns des autres? Si la conduite de quelqu'un de ces enfans devient ſuſpecte à ce pere de famille, n'eſt il pas en droit de l'éxaminer & de l'approfondir? Si le

ſtro ſtroſował tego, co grzeſzy, żeby przez to boiaźń powźięli drudzy, ten Każirodca, ktoregojon oddał Szatanowi, co to ieſt wſzyſtko ieżeli nie ſprawy Jurysdykcyi prawdźiwey, y właśnie tak rzeczoney?

Abym odpowiedźiał na to, niech mi wolno będźie ſpytać śię tymże porządkiem; czy niewolnoż nigdy mowić o ſwiadkach ani o ſkarżeniu, tylko w Sądźie formalnym? czyliſz nikt nie powinien inny ſkarg ſłuchać, tylko kto władzę ma Jurysdykcyi właśnie tak rzeczoney, ani do kogo innego tylko do niego ſkargi ſwe zanieść można. Czy nie zażywa śię nigdy wyrażenia rozg w rozumieniu niewłaſnym, na oſwiadczenie nieukontentowania dowodow, ktore kto gotow dać tym, co iak mniema okazyą dali mu nieukontentowania? y czy nie oczywiſtſzaż to, że tak brał rozgi te Apoſtoł? Jeżeli bowiem wſzyſtko to bydź może, coż probuią przykłady przywiedźione?

Niemaż że Oyćiec Prawo rozkazywania Dźiećiom ſwoim? nieieſtże Sędźią naywłaśćiwſzym w ich niezgodach? a ieżeli miłośći y poufałośći ich godźien, nieobowięzuież ich przyſtoyność ſama przed nim raczey, niż przed kim innym ſkargi ſwe przełożyć, coby mieli ieden na drugiego? Jeżeli ſprawy ktorego z dźieći tych ſą podeyrzane Oycu pomienionemu, niemaż on prawa do weyrzenia wnie y o nich badania śię. Jeżeli przypadek ieſt wielki, przyiaćiel rozumny y przezorny, niebędźieſz

le cas eſt grave, un ami ſage & prudent ne lui dira-t il pas de ne rien précipiter, & de n'écouter les rapports & les accuſations qu'on lui fait, que ſur la dépoſition de deux ou trois témoins ſûrs & bien informés? Si le pere vient à ſe convaincre de l'irrégularité de la conduite de ſon fils, n'eſt-il pas en droit de l'en reprendre, de lui interdire certaines compagnies, de le menacer de ſa colére, s'il déſobéit? Ne peut-il pas même lui interdire ſa préſence & ſa table, défendre à ſes freres tout commerce avec lui; & ſans vouloir porter les choſes juſqu'à le frapper réellement, eſt-il ſi rare qu'un pere irrité écrive ou diſe à ſon fils, s'il veut donc l'obliger de venir à lui le bâton haut & les verges à la main? Qu'y a-t-il là qui ne ſoit du ſtyle le plus commun? Ce Pere de famille n'a cependant point une juriſdiction proprement dite. Sa puiſſance & ſon autorité n'en ſont pourtant pas moins certaines: en eſt-il même de plus ſacrée & de plus inviolable, que l'autorité paternelle conſacrée par la nature, & par la loi du Dècalogue?

Mais nous puniſſons les coupables, dit-on, & le refractaire eſt obligé de ſubir malgré lui la peine que nous lui impoſons. Quelle peine? & comment malgré lui? Car obſervons qu'il s'agit ici de la puiſſance Eccléſiaſtique priſe

dźieſz mu mowił, aby niwczym niebył ſkwapliwym, y nieſłuchał tego, cu mu donoſzą, nie ſłuchał ſkarg zanieśionych, aż za złożeniem Swiadećtw dwoch albo trzech Swiadkow pewnych, y dobrze wiadomych? Jeżeli Oyćiec potym do uznania przywiedźiony będźie, że zdrożne ſą ſprawy Syna Jego, niemaż prawa ſtrofować go, zakazać mu pewnych towarzyſtw, gniewem mu grożić ſwoim, ieżeli będźie nie poſłuſznym? Niemożeż owſzem od oblicza ſwego oddalić go y od ſtołu ſwego? zakazać z nim ſpołeczności Braći Jego? A nie chcąc, żeby aż do bićia właśnie przyſzło, czy rzadko śię trafia, że rozgniewany Oyćiec napiſze albo powie Synowi, czyby chćiał go tedy przymuśić do tego, żeby przyſzedł do niego, kiy porwawſzy, y rozgi maiąc w ręku? Co tu ieſt, coby niebyło według tego, iak poſpolićie bardzo śię dźieie? Ten Oyciec iednak niema bynaymniey Jurysdykcyi właśnie tak rzeczoney. Władza Jego, y władzy powaga żadnęgo przez to uſzczerbku, co do pewnośći ſwey, nie ponoſzą, owſzem ieſtże co świętſzego, y coby bardźiey nienaruſzone bydź powinno, iak powaga władzy Oycowſkiey prawem Natury, y prawem dźieśięćiorga Bożego przykazania uprzywilejowana?

Ale my winnych karzemy, mowią oni, y przeſtępca obowiązany ieſt, choćby nierad karę podiąć comy włożemy na niego. Co za karę, y iak to choćby nierad? uważaymy bowiem,

prise en ellè-même, dépouillée de tout ce qu'elle a reçu de la concession des Princes; & ce supposé, l'excommunication, qui sans doute est la plus rédoutable de ses peines, peut être considérée ou dans ses effets extérieurs, ou dans ses effets intérieurs.

Quant aux effets intérieurs, ou cet excommunié se soumet, ou il ne se soumet pas. S'il se soumet, ce n'st pas malgré lui qu'il les encourt; & s'il ne s'y soumet pas, il est encore plus évident qu'il ne les encourt en effet, que parce qu'il veut bien se charger des risques dont il ne s'embatrasse guère,

A l'égard des effets extérieurs de l'excommunication, qui se réduisent au retranchement des assemblées de l'Eglise: si cet excommunié se présente dans vos assemblées, pouvez-vous l'en chasser? On fera, dites-vous, cesser les Offices divins: à la bonne-heure; mais outre qu'en cela même il vous force plutôt que vous ne le forcez; tout depend encore ici de la volonté d'autrui, & non de la vôtre.

Quelque juste en effet qu'on suppose votre excommunication, si ce Clergé, si ce Peuple ne la croit pas juste, s'il y en a seulement une par-

wiem, że śię tu mowi o władzy Duchowney wźiętey tak, iak ieſt ſama w ſobie obnażoney ze wſzyſtkiego tego, co ma z pozwolenia Monarchow; a to położywſzy Exkommunika, ktora zapewne ieſt iedna z nayſtraſnieyſzych kar władzy Duchowney, uważać śię może albo w ſkutkach ſwych zewnętrznych, albo wewnętrznych.

Co do ſkutkow wewnętrznych, albo ten exkommunikowany poddaie śię albo nie; Jeżeli śię poddaie? to nie przećiw woli ſwey ſkutkom tym podpada. Jeżeli śię nie poddaie, to ieſzcze oczywiśćiey, że zaiſte nie dla czego innego podpada im, tylko dla tego, że ſam chce niebeſpieczeńſtwo to wźiąć na śię, o ktore wcale nie ieſt troſkliwy.

Względem zewnętrznych Exkommuniki ſkutkow, ktore zawiſły na oddaleniu od zgromadzenia Kośćioła; ieżeli ten wyklęty pokaże śię w waſzym zgromadzeniu, możećież go z niego wygnać. Wten czas mowićie obrządki Kośćielne przeſtaniemy ſprawować. Pozwalam; ale oprocz że w tym ſamym on was bardźiey przymuſza niż wy Jego wſzyſtko ieſzcze zawiſło od woli drugiego, nie od woli waſzey.

Zaprawdę położmy, niewiem iak ſprawiedliwą bydź waſzę exkommunikę. Jeżeli Duchowieńſtwo y poſpolſtwo nieſprawiedliwą ią bydź trzyma, ieżeli tylko ieſt część znaczna Ludu co rozumie, że czynićie to przez paſſyą, y przećiw uſtawom ten exkommunikowany

partie considérable qui croie les régles, cet excommunié ne divisera-t-il pas cette Eglise malgré vous, ou ne la soulevera-t-il pas toute entiére, sans qu'il vous reste d'autre ressource que celle que Jesus-Christ vous a marquée : *Excutite pulverem de pedibus vestris*; de sorte que toute cette autorité de jurisdiction consiste plutôt à refuser & à s'abstenir, qu'à quelque chose de positif & se termine enfin à mettre l'Evêque dans la nécessité de quitter sa place, & non en état de la faire quitter à personne.

De-la cette réflexion de M. Fleury, qui fait observer, tant par l'Histoire de l'Eglise que par le témoignage de saint Augustin, que dans les causes les plus importantes on toléroit les péchés de la multitude ; & qu'on n'employoit les peines Ecclésiastiques, que lorsqu'il étoit vraisemblable que celui qui méritoit l'anathême se soumettroit, ou que tous se souleveroient contre lui : mais quand le coupable étoit assez fort pour entraîner la multitude, il ne restoit qu'à exhorter & à gémir devant Dieu.

Mais la crainte d'une peine aussi redoutable que l'excommunication, l'opprobre extérieur qui y est attaché dans l'esprit des hommes, ce peuple qui fuit le coupable, ce Clergé qui cesse toutes fonctions aussi-tôt qu'il paroît ; tout cela, dit-on, n'est-il pas assez puissant pour

wany nierozdźieliź Kośćioła mimo woli waſzey? albo nie zbuntuież go całego? że nie zoſtanie wam ſpoſob inny, tylko ten, co Chryſtus Pan wyraźił, *excutite pulverem de pedibus veſtris.* "Otrząśnićie proch z nog waſzych. Tak dalece, że cała ta władza Jurysdykcyi bardźiey zaſadza śię na odmowieniu czego, y na wſtrzymaniu śię od czego, niżeli na rzeczy iakiey iſtney, y kończy śię potym, że Biſkup ieſt przywiedźiony do tego, iż mu potrzeba z mieyſca ſwego uſtąpić, a nie do tego, żeby on przywiodł kogo do uſtąpienia z mieyſca.

Uwaga ztąd ieſt JMći Pana de Fleury, ktory pokazuie tak z hiſtoryi Kośćielney, iako też ze ſwiadectw S. Auguſtyna, że w Sprawach iak naywiękſzey wagi ćierpiano grzechy poſpolſtwa wielkiego, y nie zażywano kar Kośćielnych, tylko w tedy, kiedy podobieńſtwo było, że ten co zaſłużył na przekleńſtwo podda śię albo wſzyſcy powſtaną przećiw niemu, ale kiedy winny był dość mocny do poćiągnienia za ſobą Ludu mnogośći, nie zoſtawało więcey, tylko napomnieć, y wzdychać do P. Boga.

Ale boiaźń kary tak ſtraſzney, iak ieſt exkommunika, obelga powierzchowna, ktora przywiązana ieſt do niey w Ludzkim rozumieniu, to poſpolſtwo, ktore ſtroni od winnego, to Duchowieńſtwo, ktore przeſtaie ſprawiać obrządkow Kośćioła zaraz, iak tylko winny śię pokaże, wſzyſtko to, mowię, nie ieſtże dość mocne do uczynienia impreſſyi w umyſłach?

pour faire impreſſion ſur les eſprits, & cette impreſſion n'eſt-elle pas une coaction véritable & qui ſuffit pour aſſurer à l'Egliſe une véritable juriſdiction?

Impreſſion tant qu'on voudra, reſte à ſçavoir ſi toute impreſſion opére la coaction; & c'eſt cela même qui n'eſt pas ſoutenable, quand il s'agit d'une impreſſion faite ſur les eſprits, & qui n'agit que ſur eux. Ces remords cuiſans, ces traits perçans de lumiére & de crainte dont il plaît quelquefois à Dieu de pénétrer nos ames, ne font-ils pas des impreſſions mille fois plus puiſſantes que la crainte d'une excommunication, & de cet appareil qu'on étale avec tant de pompe? Je dis plus: cette excommunication, & tout ce qui l'accompagne, fera-t-elle impreſſion ſur une ame que Dieu ne diſpoſera pas intérieurement à ſe ſoumettre? Si donc l'impreſſion même que Dieu fait ſur cette ame, toute immédiate qu'elle eſt, & quelque forte & puiſſante qu'on la ſuppoſe, n'opére pas la contrainte, comment la crainte de l'excommunication l'opéreroit-elle?

On ne ſe trompe ſur ceci que par la fauſſe idée qu'on s'eſt faite du pouvoir coactif, comme etant fondé ſur la crainte des peines. Mais c'eſt ſi peu ſur la crainte des peines qu'il eſt fondé, que l'application même des peines n'opére

a ta impressya nie iestże to prawdźiwy przymus, y ktory dostateczny iest do tego, aby Kośćiołowi przyznana była prawdźiwa Jurysdykcya?

Impressya iaka chcąc niech będźie; wiedźieć zostaie, czy każda Impressya sprawia przymuszenie, a to iest to właśnie, czego utrzymać nie podobna, kiedy mowa iest o impressyi w umysłach uczynioney, y ktora w nich tylko skutki swoie sprawia. Te zgryźliwośći sumnienia, strzały te przenikaiące oświecenia y boiaźni, ktoremi podoba śię czasem Panu Bogu duszę przeraźić naszę, nieczyniąż Impressyi tyśiąc razy mocnieyszych, niż boiaźń exkommuniki, y ceremonii tey, ktora z wielką pompą bywa przed oczy wystawiana? Więcey mowię; ta exkommunika, y wszystkie Jey okoliczności, uczyniąż one impressyą w Duszy, ktorey Bog wewnętrznie do tego niebędźie dysponował, żeby śię poddała? Jeżeli tedy impressya nawet, ktorą Bog czyni w tey duszy, choć iest prosto zaraz sama przez śię skutek sprawuiąca, a choćby nie wiem iak mocną y potężną bydź ią położyliśmy, nie sprawuie przymusu, iakże boiaźń exkommuniki miałaby go Sprawować?

Mylą śię na tym przez fałszywe mniemanie, co maią o władzy przymusu, iakoby ona zasadzała śię na boiaźni kary, ale nie tylko ona, nie na boiaźni kary zasadza śię, ale samo kary włożenie niesprawia przymusu tylko względem

opére la coaction qu'a l'égard des corps, & nullement à l'égard des ames. Ce Martyr étendu ſur les chevalets, ou couché ſur les braſiers ardens, éprouve ſans doute le pouvoir coactif du Prince qui le condamne à cette torture; mais ſur quoi tombe cette coaction, cette contrainte? Il n'eſt point ici queſtion de la crainte de la peine, mais de la peine même: & qui ne ſent que cette peine n'agit coactivement que ſur le corps, & qu'elle laiſſe à l'ame toute ſa liberté, ſans quoi le mérite du ſacrifice & du courage ſeroit anéanti? Rien n'eſt peut-être plus propre à faire ſentir qu'on a raiſonné ſur toutes ces matiéres ſans principes, comme ſans idées nettes & préciſes de ce qu'on avoit à traiter.

Du moins faut-il avouer, dit-on, que les déciſions de l'Egliſe, en matiére de foi, auſſi-bien que ſes réglemens en matiére de mœurs & de diſcipline, obligent les hommes à la ſoumiſſion, & les mettent dans la néceſſité de s'y ſoumettre ou de ſe perdre. N'eſt-ce pas là une véritable contrainte?

C'eſt ici le grand raiſonnement de M. l'Evêque de Laon, & de pluſieurs autres: l'objection n'en eſt pas moins frivole; car,

1 Dès que vous ne mettez les hommes que dans la néceſſité de ſe ſoumettre ou de ſe perdre, il eſt donc à leur choix de faire l'un ou l'autre: ils ſont laiſſés à cet égard dans la main de leur conſeil: *In manu conſilii ſui.* Ce ne

ſont

dem ćiała, a żadną miarą względem duszy. Ten naprzykład Męczennik wyćiągniony na kobylicy, albo położony na żarzących śię węglach doznaie zapewne władzy przymuszaiącey Monarchy, ktory go wskazał na tę katownią, ale do czego śćiąga śię to przymuszanie, y ten gwałt? nie pyta śię tu o boiaźni kary, ale o karze samey, a kto nie widźi, że ta kara niesprawuie przymuszenia, tylko co do ćiała, a zostawia duszy zupełną Jey wolność, bez czego zasługa odwagi y ofiary byłaby zniszczona. Nic niemoże bydź doskonalszego do pokazania, iż wewszystkich tych materyach bez funndamentu dotąd mowiono, iak bez iasnego, y właśćiwego poymowania rzeczy, o ktorey miano traktować,

Wyznać przynaymniey trzeba, że wyroki Kośćioła w materyi wiary, iako też ustawy w materyi obyczaiow y karnośći, obowięzuią człowieka do poddania im śię, y przywodzą go do tego, że mu trzeba albo poddać śię im, albo zginąć. Nie iestże to przymuszenie prawdźiwe?

A toż to ten wielki iest dyskurs rozumny Biskupa Laoduneńskiego y wielu innych, zarzut nie mniey iak inne błachy, albowiem,

1 Jeżeli niewięcey iak do tego tylko Ludźi przywodźićie, że trzeba im śię poddać, albo zginąć, to na ich obraniu iest iedno, albo drugie uczynić, w tey mierze zostawieni oni są w ręku woli swey, *in manu consilii sui.* Nie są

to

ſont donc plus vos jugemens qui les détermi-
nent forcément à l'un des deux, mais leur propre volonté qui leur fait choiſir l'un ou l'autre. Et qu'eſt ce-que cela, ſinon le fond même de leur liberté, & par conſéquent l'excluſion formelle du pouvoir coactif?

2 Les ordonnances ou les déciſions de l'Egliſe ont-elles donc plus de force que les loix & les commandemens de Dieu même? & ſes divins préceptes n'impoſent-ils pas aux hommes la néceſſité de les obſerver ou de ſe perdre? Qui cependant a jamais penſé, ou dit, que les commandemens de Dieu ayent ſur les hommes un pouvoir coactif?

3 N'eſt-il pas évident qu'on équivoque pitoyablement dans les termes? Autre eſt une néceſſité d'obligation, autre eſt une néceſſité d'exécution. Toute ordonnance portée par une autorité légitime, impoſe, ſans doute, une néceſſité d'obligation, en conſéquence de laquelle celui que cette ordonnance regarde, eſt obligé de ſe ſoumettre, ou ſe rend coupable de déſobéiſſance; mais cette autorité n'opére la néceſſité d'exécution, que lorſqu'on ſuppoſe qu'elle a de quoi faire exécuter ſes ordres, malgré la réſiſtance même de celui qui refuſeroit de s'y ſoumettre. N'eſt-il pas ſurprenant qu'on ait confondu ces deux choſes, qu'il eſt tout à la fois ſi néceſſaire & ſi facile de diſtinguer, & qu'on ait conclu ſi gravement de l'une à l'autre?

Que

to tedy wafze wyroki, ktore ich mocą nakłaniaią do iednego zedwoyga, ale ich właśna wola, ktora śprawia, że obieraią fobie iedno, albo drugie, a coż to innego, ieżeli nie grunt fam wolności Ich, a co zatym idźie, oddalenie formalne władzy przymufu.

2 Przykazania y wyroki Kośćioła więceyż maią mocy iak Prawa y Przykazania famego Boga? a święte Jego przykazania nieśprawuiąż tego, że Ludźiom trzeba zachowywać ie albo zginąć, przećię ktoż pomyślił kiedy albo mowił: Ze przykazania Bofkie moc maią przymufu nad Ludźmi?

3 Nie ieftże oczywifta, że mylą śię niezmiernie w terminach iedne biorąc za drugie. Infza ieft potrzeba uczynienia zobowiąfku, a infza potrzeba wykonania. Każdy przykaz wydany od władzy przyzwoitey wkłada bez wątpienia potrzebę uczynienia zobowiąfku, z ktorey potrzeby uczynienia wynika, że do kogo przykaz ten śćiąga śię, obowiązany ieft bydź mu pofłufznym, albo ftać śię winnym niepofłufzenftwa; ale tu władza nie śprawia potrzeby wykonania, tylko kiedy na przykład ma czym przywieść do wykonania fwych rozkazow na przećiw wfzyftkiemu opieraniu śię tego, ktoryby Jey nie chćiał bydź pofłufznym; nie ieftże to dźiwna, że pomięfzano te dwie rzeczy, ktore oraz y potrzeba, y łatwo bardzo dyftyngwować można, a że iednę z drugiey wnofzono tak poważnie?

Coż

Que veut-on nous dire encore, quand on oppoſe les exemples d'Ananie puni de mort, & d'Elymas frappé d'aveuglement, pour établir le prétendu pouvoir coactif de la puiſſance Eccléſiaſtique?

On convient que ſi dans le cours ordinaire les Evêques avoient un ſemblable pouvoir, ce pouvoir ſeroit véritablement coactif, ſurnaturel, cependant non juriſdictionel : mais que prouvent ces allégations qui ne conviennent guère qu'à M. l'Archevêque d'Embrun? Ces cas ſont trop rares pour fonder une induction au pouvoir ordinaire. A ces deux exemples M. l'Archevêque d'Embrun lui-même ne ſçauroit ajoûter que celui de Simon; & quand ces exemples ſeroient plus communs, un miracle extraordinaire, dit M. Fleury, pourroit-il être de régle d'un droit ordinaire? On devroit craindre de faire une pareille application dont on induroit, comme Santarel, Bellarmin, & les autres, que le Pape a le pouvoir d'infliger des peines temporelles, comme ſaint Pierre a eu celui de faire tomber Ananie & Saphire à ſes pieds : & quand quelques Peres ont appliqué le miracle de la mort d'Ananie, & celui de l'aveuglement d'Elymas, pour expliquer ces termes de l'Ecriture, *in virga veniam ad vos*; loin qu'on en doive tirer

Coż chcą nam ieſzcze tym dowieść, kiedy zarzucaią przykłady Ananiaſza śmierćią ſkaranego, y Elimaſa ſlepotą dotknionego na ugruntowanie pretendowaney mocy przymuſu władzy kośćielney?

Przyznaiemy, że gdyby w poſpolitym rzeczy ſwiata tego biegu Biſkupi moc mieli podobną, ta moc byłaby właśnie mocą przymuſu, byłaby iednak nadprzyrodzoną, a nieznaczącą Jurysdykcyą. Ale czego dowoczą przytoczone te przykłady, ktore tylko Arcy-Biſkupowi Embruńſkiemu zdały śię bydź do rzeczy. Przypadkow tych bardzo ieſt mało, aby można było uczynić z nich illacyą do władzy ordynaryiney. Do tych dwoch Przykładow ſam Arcy-Biſkup Embruńſki niemogłby przydać tylko ow ieſzcze ieden Szymona, a gdyby y częſtſze przykłady te były? Cud extraordynaryiny, mowi Pan de Fleury, mogłżeby bydź regułą prawa ordynaryinego? Obawiaćby śię, owſzem trzeba czynić podobney applikacyi, z ktoreyby wnośił kto, iak Santarell. Bellarmin, y inni wnośili, że Papież ma moc włożenia kar doczeſnych, tak iak S Piotr miał moc uczynienia, że Ananiaſz y Saphira u nog Jego trupem padli. A kiedy niektorzy zoycom świętych przytoczyli Cud śmierći Ananiaſza, y cud ow ślepoty Elimaſa, dla wytłumaczenia ſłow tych Piſma Swiętego, *in virga veniam ad vos*, "rozgą przyidę do was, tak przytoczyli, że nie tylko nie trzeba pociągać

rer avantage pour établir la juriſdiction coactive, il faudroit craindre d'employer ces autorités dont on pourroit induire, que les paroles de ſaint Paul, *Voulez-vous que je vienne à vous les verges à la main*, n'ont de rapport qu'à ſaint Paul même opérant des miracles, & non aux ſucceſſeurs des Apôtres, qui depuis long-tems n'ont pas été favoriſés des mêmes dons.

Mais pourquoi refuſer à la puiſſance Eccléſiaſtique un pouvoir & une force d'exécution qu'on accorde ſi libéralement à la puiſſance temporelle ? La réponſe eſt facile pour deux raiſons également déciſives : l'une priſe dans la nature des choſes, & l'autre dans l'ordre des choſes.

La premiére raiſon, priſe dans la nature des choſes, réſulte de tout ce qu'on a dit juſqu'ici. On ne refuſe cette ſorte d'exécution à la puiſſance Eccléſiaſtique, que parce qu'il eſt impoſſible qu'elle l'ait ; attendu la nature de l'homme, qui ne lui étant aſſujetti que pour être rendu meilleur, par l'amour de la juſtice & de la vérité, & ne pouvant devenir meilleur à cet égard, qu'autant qu'il eſt libre, ne peut être le ſujet de la puiſſance Eccléſiaſtique, qu'autant qu'il eſt capable de mérite ou de démérite, à raiſon de ſa liberté. Or une force d'exécution & de contrainte, à l'égard d'un ſujet libre, qui ne ſçauroit être dépouillé du domaine de ſes propres actes, eſt une

force

tego na pomoc do ugruntowania Jurysdykcyi przymuſu, aleby bać ſię trzeba zażywać tych świadectw, z ktorychby wnieść można, że słowa S. Pawia, "chcećieſz abym z rozgą przy„ſzedł do was, nie ſtoſuią ſię tylko do S. Pawła ſamego, cuda czyniącego, a nie do ſukceſſorow Apoſtołow, ktorzy od dawnego iuż czaſu nie ſą udarowani tymże ſamym cudow czynienia darem.

Ale czemu przeczy ſię władzy Duchowney moc y potęga wymuſzaiąca wykonanie, ktora ſię tak obfićie pozwala władzy świeckiey? Odpowiedź ieſt łatwa dla dwoch przyczyn rownie gruntownych, z ktorych iedna wźięta ieſt z iſtoty rzeczy, druga z rzeczy porządku.

Pierwſza wźięta z iſtoty rzeczy przyczyna wynika ze wſzyſtkiego tego, cośmy dotąd mowili. Nie przeczy ſię wykonania wymuſzenie władzy kośćielney, tylko dla tego, że niepodobna rzecz, aby ią miała, uważaiąc iſtotę człowieka, ktory nie będąc iey podległym, tylko dla tego, żeby go uczyniła lepſzym przez miłość ſprawiedliwośći, y prawdy, a niemogąc ſtać ſię co do tego lepſzym, tylko tyle, ile wolnym ieſt, nie może podlegać władzy kośćielney, tylko tyle, ile ieſt ſpoſobnym do zaſłużenia, albo do nie zaſłużenia z racyi wolnośći, y gwałt ſprawuiąca względem człeka wolnego, ktory niemogłby bydź wyzuty z rządow w ſprawach ſobie właśćiwych, ieſt mocze

force contradictoire à tous égards. Dieu lui-même agissant dans cet ordre, ne l'exerce pas à l'égard de l'homme, & supposé qu'il l'exerçât, tout mérite & toute liberté cesseroient. Comment donc se pourroit-il faire que la puissance de l'Eglise eût dans l'ordre de la Religion une force qui par la natnre des choses, détruisant tout mérite & toute liberté, détruiroit conséquemment le fond même de la Religion dans tous ces différens rapports? Telle est la réflexion de saint Chrysostôme dans le beau passage que nous avons cité de lui. Non-seulement, dit-il, les loix n'ont point donné aux Evêques la puissance de réprimer les pécheurs par la force; mais encore, quand ils l'auroient, ils ne sçauroient sur qui l'exercer: *Ac nè si data fuisset quidem, haberemus ubi vim hujusmodi, potentiámque exercere possemus*; parce qu'il s'agit pour nous, dit-il, de rendre les hommes dignes des récompenses que Jesus-Christ ne donne qu'à ceux qui s'abstiennent du péché, non par contrainte, mais par une affection libre de leur volonté: *Cùm Christus eos æternâ coronâ donet, non qui coacti, sed qui certô animi propositô à peccatis abstinent.* Or il n'en est pas de même de la puissance temporelle. Son objet n'est pas de rendre les hommes meilleurs: c'est leur affaire & non la sienne. Mais les prenant tels qu'ils sont, ou qu'il leur plaira d'être; son objet est de les faire vivre tranquillement dans la vie pré-

wſzyſtkich względow temu śię ſprzećiwiaiąca. Bog ſam według porządku tego czyniąc, nie zażywa mocy tey nad człowiekiem, a położywſzy, żeby iey zażywał, zaſługa wſzyſtka, y wſzyſtka wolność upadłaby; iakżeby tedy bydź mogło, żeby władza Kośćielna w ſtanie wiary miała mieć moc, ktora z iſtoty rzeczy zaſługę wſzyſtkę, y wſzyſtkę wolność obalaiąc, obaliłaby zatym fundament ſam wiary we wſzyſtkich tożnych tych Konnexyach. Jaka ieſt uwaga S. Chryzoſtoma w pięknym tym texćie Jego, cośmy przywiedli, nie tylko, mowi on, Prawa niedały bynaymniey Biſkupom władzy grzeſzących mocą chamować, ale też choćby dały były, niemieliby Jey ſprawować nad kim, *ac nè ſi data fuiſſet quidem, haberemus ubi vim hujusmodi potentiámque exercere poſſemus*, poniewaſz, mowi daley, rzecz naſza ieſt, żebyśmy uczynili Ludźi godnemi nadgrody, ktorą Chryſtus Pan nie daie tylko tym, co wſtrzymuią śię od grzechu, nie przez przymuſzenie, ale przez wolną woli Jey rządzą; *cùm Chriſtus eos æternâ coronâ donet, qui non coacti, ſed qui certô animi propoſitô à peccatis abſtinent.* Nie ieſt zaś toż ſamo co do władzy ſwieckiey. Tey nie ieſt celem, żeby Ludźie lepſzemi czyniła, należy to do Ludźi ſamych, a nie do niey, lecz takich, iacy ſą, albo iakiemi im śię bydź podoba ona biorąc, Cel iey ieſt żeby żyli ſpokoynie w żyćiu teraźnieyſzym, zabiegaiąc za-

présente, en prévenant ou réprimant les désordres que leurs différentes passions pourroient causer dans l'ordre de la Société. Le principe de leurs actions n'est donc pas de son ressort, mais elle a dans son partage les actions des hommes, tant par rapport à leurs corps, que par rapport à leurs biens. Qu'ils prennent donc garde à ne rien faire qui mérite qu'on leur en enléve le domaine ; car ils peuvent le perdre : & ce n'est pas sans raison que le Prince porte l'épée pour venger à cet égard tout injuste usage que l'homme feroit de son corps, ou de ses biens. Tel est donc le partage du Sacerdoce & de l'Empire: l'ordre éternel, le principe de tout ordre l'a fait ce partage ; l'homme tout entier en est l'objet pour être ramené & maintenu dans le devoir, ou par un libre usage de sa liberté, quant à cette partie de lui-même qui ne peut cesser d'être libre (& c'est-là la part du Sacerdoce) ou par la perte de sa liberté, quant à cette autre partie de lui-même qui peut la perdre, & par rapport à laquelle il mérite en effet de la perdre toutes les fois qu'il en abuse: telle est la part de l'Empire. Dans ce partage si juste, si conforme à la raison, & dont la Religion elle-même n'a fait que nous développer le

plan

mięſzaniom, albo uśmierzaiąc zamięſzania, ktore rożne namiętnośći Ludzkie ſprawieby mogły w porządku ſpołeczeńſtwa. Nie początek tedy, z ktorego pochodzą ſprawy ich do niey należy, ale ſprawy Ich ſame iey ſą zoſtawione, tak co do ćiał, iako co do dobr. Niechże śię ſtrzegą tedy Ludźie żeby nie uczynili nic takiego, przez coby zaſłużyli na to, żeby odebrana im była moc rządzenia ćiałem y dobrami, utraćić bowiem ie mogą; y nie bez przyczyny miecz nośi Monarcha, na zemſtę pochodzącą ze względu niegodźiwego zażywania, ktoreby czynił człowiek, ćiała ſwego, albo dobr ſwoich. Taki ieſt tedy podźiał uczyniony miedzy Państwem, y Kapłańſtwem. Porządek wiekow wſzyſtkich, początek porządku wſzyſtkiego podźiał ten uczynił. Człowiek cały celem ieſt podźiału tego, aby był przywiedźiony do powinnośći ſwey, y w niey zachowywał śię, albo przez wolne zażywanie woli ſwoiey, co do tey połowy człowieka, krora nie może przeſtać bydź wolną; A to ieſt część władzy Duchowney, albo przez utratę wolnośći ſwey, co do tey drugi połowy człowieka, ktora ią może ſtraćić, y względem ktorey tyle razy zaſługuie na to, aby ią ſtraćił, ile razy nie dobrze iey zażywa; Ta ieſt część władzy Państwa w tym podźiale tak ſprawiedliwym, tak zgadzaiącym śię z rozumem, y ktorego wiara ſama odkryła nam tylko z więkſzą doſkonałośćią ułożenie. Kto nie widźi,

plan avec plus d'exactitude, qui ne voit que par la nature même des choses, il est impossible que l'Empire n'ait pas une force de contrainte & d'exécution, que le Sacerdoce ne sçauroit avoir?

Une seconde raison de ces principes, plus profonde peut-être, mais qui n'en est pour cela ni moins solide, ni moins véritable, est prise dans l'ordre des choses.

La puissance temporelle ayant pour objet l'ordre à conserver dans la vie présente, on conçoit aisément que cet ordre ne souffre point de délai dans son exécution. Sera-t-il question de mettre l'ordre dans les choses présentes, quand elles seront passées? Comme elles passent donc tous les jours, il a fallu que la puissance établie pour y maintenir l'ordre, eût en main une exécution journaliére, dont l'ordre des choses ne sçauroit se passer. En est-il de même de la puissance spirituelle? Etablie, non par rapport aux choses qui passent, mais par rapport à celles qui ne passent point; non dans l'ordre des choses présentes, mais des choses futures; non seulement l'exécution forcée de ses ordres n'a rien de pressé, mais la disposition même & l'arrangement des chose futures demande qu'elle soit différée. La sanctification des ames est son objet, & c'est par-là qu'elle entre dans les vûes de Dieu, qui ne l'a établie que pour la formation de ce monde invisible, dont il est seul le maître & le roi.

Mais

że z iſtoty ſamey rzeczy niepodobna, żeby rząd Państw niemiał mocy do przymuſzenia, y do wymożenia wykonania, ktorey Duchowieńſtwo nie może mieć.

Druga Przyczyna fundamentow tych głębſza pono, ale niemniey dla tego gruntowna, ani mniey prawdźiwa wźięta ieſt z porządku rzeczy.

Władza ſwiecka maiąc za cel porządek w życiu ninieyſzym utrzymywać, łatwo poiąć, że ten porządek zwłoki żadney w wykonaniu ſwym nie przypuſzcza, gdyż w ten czas, żeby mowaby miała byćź o uczynieniu porządku w rzeczach ninieyſzych, kiedy, owe miną? Że tedy one nie miiaią codźiennie, trzeba było, żeby władza poſtanowiona na utrzymywanie w nich porządku w ręku miała moc do wymuſzenia wykonania codźiennego, bez ktorey porządek rzeczy nie obſzedłby śię. Toż że to ſamo ieſt, co do władzy Duchowney? Ta poſtanowiona ieſt, nie względem rzeczy, co miiaią, ale względem tego, co nigdy niemiia, nie co do rzeczy teraźnieyſzych, ale co do przyſzłych; nie tylko tedy nie ma nic coby przynaglało do wymuſzonego uſtaw iey wykonania, ale ułożenie ſamo, y porządek rzeczy przyſzłych wyćiąga, aby było odłożone, Duſz poświęcenie ieſt celem, a to ieſt, przez co zgadza śię ona z wolą Boſką, ktory iey niepoſtanowił, tylko na ułożenie ſwiata tego niewidomego, ktorego on ſam ieſt Panem y Krolem.

Mais dans la formation de ce monde invisible, & dans l'ordre que le Roi des siécles veut y mettre, à quoi destine-t-il les jours de la vie présente ? Qui ne sçait que ces jours sont le tems favorable, les jours du salut, les jours de la préparation & du travail, les jours du mérite de l'homme, & de la patience de Dieu ? Un jour viendra, sans doute, dans lequel le Maître & le Roi des Esprits exercera toute la puissance qu'il a, de perdre & les corps & les ames : encore ne l'exercera-t-il qu'à raison du mérite ou du démérite que les hommes auront acquis pendant leur vie. Ses jugemens, & les ordres qu'il a donnés, ou par lui-même ou par ses Ministres, auront alors une exécution éternelle : Alors, dit l'Ecriture, il fera triompher la justice de sa cause : *Donec ejiciat ad Victoriam Judicium*. Et qui pourroit résister à ce qu'il ordonnera ? Mais le Roi des Esprits est aussi leur pere, *Spirituum Pater*. Et il ne veut se montrer leur Juge & leur Roi, qu'après s'être montré leur Pere. Il ne fera donc pas triompher d'abord ses jugemens : il se contentera de les proposer, dit l'Ecriture, *Judicium gentibus nuntiabit*. Il en attendra l'exécution de la part de l'homme, il l'y invitera, il l'y sollicitera par la crainte, par la beauté de la justice qu'il

fera

Ale w ułożeniu ſwiata tego niewidomego, y w porządku tym, ktory w nim Krol wiekow wſzyſtkich chce poſtanowić, do czegoż on dni życia teraźnieyſzego deſtynował? kto niewie że te dni, ſą czaſem ſprzyiaiącym nam, dniami Zbawienia, dniami gotowania śię y pracy, dniami zaſługi człowieka y ćierpliwośći Boſkiey. Przyidźie bez wątpienia dźień, ktorego Pan y Krol Duchow wſzyſtkich ſprawować będźie władzą ſwą, co ma zatraćić ćiała y Duſze, a ieſzcze nie inaczey władzę tę będźie ſprawował, tylko według zaſług dobrych, albo złych, co Ludźie ucynili w czaśie życia ſwego, wyroki ſądu iego, y rozkazy ktore wydał albo ſam przez śię albo przez ſługi ſwoie, będą miały w ten czas wieczne wykonanie. Wten czas mowi Piſmo Swięte uczyni, że tryumfować będźie ſprawy Jego ſprawiedliwość, *donec ejiciat ad Victoriam Judicium*; poki niewyſtawi ſądu ku Zwyćięſtwu. A ktoby mogł ſprzećiwić śię temu, co w ten czas on rozkaże? Ale Krol Duchow wſzyſtkich ieſt też oras ich Oycem, *Spirituum Pater*, y niechce ſędźią ich y Krolem pokazać śię, aż pierwey Oycem śię bydź ukaże, nie uczyni tedy, żeby zaraz tryumfowały wyroki Sądu Jego, kontentować śię będźie przełożeniem ich mowi piſmo: *Judicium gentibus nuntiabit*; Wyrok ſądu narodom oznaymi. Czekać będźie wykonania onych ze ſtrony człowieka, wzywać go do tego będźie, wymagać to będźie

przez

fera ſentir à ſon cœur, & par la connoiſſance des devoirs dont il éclairera ſon eſprit: du reſte il s'interdira toute contrainte à cet égard, parce qu'il veut que la ſoumiſſion à ſes jugemens ſoit le fruit de la volonté libre de l'homme, & qu'elle entre ainſi dans l'économie du ſalut. C'eſt dans ce ſens que Jeſus-Chriſt lui-même a dit, Que le Pere n'a pas envoyé le Fils pour juger le monde, mais pour le ſauver. Et dans un autre endroit: Je ne ſuis pas venu pour juger le monde, mais pour le ſauver. *Non veni, ut judicem mundum, ſed ut ſalviſicem mundum.* Celui qui ne reçoit pas mes paroles, a qui le jugera: la parole que j'ai annoncée, c'eſt ce qui le jugera dans le dernier jour, *Qui non accipit verba mea, habet qui judicet eum; ſermo quem locutuss ſum, ipſe judicabit eum in noviſſimo die.* Jeſus-Chriſt lui-même n'a donc pas voulu dans la vie préſente exercer cette plénitude de jugement qui porte avec ſoi l'exécution forcée du jugement rendu: car ce n'eſt que dans ce ſens qu'il a pû dire, Qu'il n'étoit pas venu pour juger le monde. Il y étoit venu ſans doute pour y porter le jugement, *judicium proferet*, mais non pour le faire exècuter de force; parce qu'il n'eût pû le faire ſans renverſer l'ordre des choſes & l'économie du ſalut, qui ne peut s'opérer que par une exécution libre & non for-

przez boiaźn, przez powaby ſprawiedliwośći, ktore Sercu Jego da poznać, y przez powinnośći poznanie, ktorym myśl Jego oświeći; lecz nie pozwoli ſobie względem tego żadnego przymuſzania, bo chce, żeby poſłuſzeńſtwo wyrokom ſądow Jego było ſkutkiem wolney woli Ludzkiey; żeby tak wola ta wchodźiła w roſporządzenia zbawienia. W tym to Sensie, co ſam Chryſtus Pan powiedźiał, że Oyćiec nie poſłał Syna, aby ſądźił świat, ale żeby zbawił; a na drugim mieyſcu, "nie przy„ſzedłem, abym ſądźił świat, ale abym go zba„wił, *non veni, ut judicem mundum, ſed ut ſalvificem mundum*, "Ten, co nie przyimuie „słow moich, ma co go ſądźić będźie mowa, „ktorą mowiłem, ta go ſądźić będźie dnia o„ſtatniego. *Qui non accipit verba mea, habet qui judicet eum, ſermo quem locutus ſum, ipſe judicabit eum in noviſſimo die.* Sam tedy Chryſtus Pan niechćiał w Zyćiu ninieyſzym ſprawować ſądu w zupełnośći tey, ktora przywodźi z ſobą wymuſzone wykonanie oświadczonego ſądow wyroku, nie w inſzym bowiem chyba w tym ſensie mogł mowić, że nieprzyſzedł, aby ſądźił świat, gdyſz bez wątpienia przyſzedł nań, aby go ſądźił, ale nie aby gwałtem wymagał wykonania ſądu tego, albowiem niemogłbybył tego uczynić bez zniſzczenia porządku rzeczy, y Ekonomii zbawienia, ktore nie może bydź ſprawione, tylko przez wykonanie wolne, a nie gwałtowne, tak

da-

forcée ; de ſorte qu'en attendant de la part de l'homme cette exécution libre, toute exécution forcée a dû conſéquement être remiſe au dernier jour.

L'Egliſe a-t-elle donc une autre puiſſance que celle de Jeſus-Chriſt ? Peut-elle ſe propoſer d'autres vues, un autre plan, un autre ordre de choſes ? Un jour viendra, ſans doute, où les dépoſitaires fidèles de cette puiſſance jugeront pleinement avec Jeſus-Chriſt, *ſedebitis & vos judicantes.* Mais jusques-là peuvent-ils dire autre choſe de leur pouvoir & de leur miſſion, que ce que Jeſus-Chriſt a dit de la ſienne : Je ne ſuis pas venu pour juger le monde, mais pour le ſauver. Et ſi Jeſus-Chriſt agiſſant dans cet ordre du *Salut*, n'a pas voulu que ſes propres jugemens portaſſent leur exécution par eux-mêmes dans la vie préſente : comment ſeroit-il poſſible d'accorder ce pouvoir d'exécution aux dépoſitaires de ſa puiſſance ? L'ordre même des choſes qu'ils ne peuvent changer, ne s'oppoſe-t-il pas directement à cette prétention ? La puiſſance Eccléſiaſtique n'eſt donc qu'une puiſſance économique & paternelle, & non une puiſſance deſpotique & ſouveraine : c'eſt là ſa gloire, parce qu'elle n'entre que par-là dans les deſſeins de Dieu, qui dans la vie préſente ne veut avoir d'autre nom à notre égard que celui

dalece, że czekaią zestrony Człowieka wolnego tego wykonania, muśiało bydź więc odłożone wszystko wykonanie gwałtowne do dnia ostatniego.

Maż tedy Kośćioł inszą władzę iak tę, co miał Chrystus Pan? możeż on zakładać sobie inny cel, inne ułożenie, inny porządek rzeczy? Przyidźie bez wątpienia dźień, kiedy wierni władzy tey Sprawcy sądźić zupełnie będą z Chrystusem Panem. *Sedebitis & vos judicantes*, "śiedźieć y wy będźiećie sądząc, ale aż do tego tam dnia, mogąż co innego o ich władzy, y o ich posłaniu powiedźieć, iak co Chrystus Pan o swoim powiedźiał, nieprzyszedłem Ja, abym sądźił Swiat, ale abym, zbawił go A ieżeli Chrystus Pan czyniąc według tego porządku Zbawienia, niechćiał, aby własne sądy Jego przez śię same przynośiły wymuszenie wykonania onychże w żyćiu teraźnieyszym, iakżeby można było pozwolić mocy wymuszaiącey wykonanie Sprawcom władzy Jego? Sam porządek rzeczy, ktory odmienić śię niemoże nie przećiwiż śię w brew tey pretensyi? Władza tedy Kośćielna nie iest, tylko władza Ekonomiczna y Oycowska, a niewładza despotyczna y panuiących; W tym to iest iey chwała, gdysz nie przez co innego iak przez to do wyrokow stosuie śię Boskich, ktory w żyćiu teraźnieyszym niechce mieć względem nas Imienia innego, tylko Oyca. Zelżywość śię Jey czyni przez wszystkie wyrażenia

mocy;

lui de Pere. On la déshonore cette puiſſance par toutes ces idées de force, de coaction, de juriſdiction, de contrainte. Nulle puiſſance, dit ſaint Chryſoſtôme, n'eſt comparable à la nôtre; & pourquoi? Parce que la ſoumiſſion à nos ordonnances eſt toute entiére au pouvoir du malade, & non du médecin: *Illic enim curationis ſuſcipiendæ facultas omnis, non in eo, qui medicinam adhibet, ſed in eo, qui laborat, poſita eſt.*

Que M. de Laon nous diſe après cela, que le gouvernement de l'Egliſe eſt imparfait, ſi Jeſus-Chriſt ne lui a pas donné cette juriſdiction, cette contrainte, & qu'il s'agit ici du propre fond de ſon héritage. Nous lui laiſſerons le ſoin de s'accorder avec ſaint Chryſoſtôme, & avec les notions les plus ſimples du ſens commun: ou du moins il ne reſtra qu'à décider entre ſaint Chryſoſtôme & M. de Laon, lequel des deux a le mieux entendu la nature du gouvernement Eccléſiaſtique, & ce qui conſtitue le propre fond de l'héritage de l'Egliſe. C'eſt en vain qu'on citeroit, pour renverſer les principes établis juſqu'ici les autorités de Melchior Paſtor, & de pluſiers autres Canoniſtes. *Firmiorem habemus propheticum ſermonem:* les Ecritures, la Tradition de l'Egliſe, les idées qu'elles nous donent de la puiſſance Eccléſiaſtique, l'ordre de la Religion, l'autorité des loix Impériales, & l'évidence même des choſes, ſont des fondemens trop ſoli-

mocy, przymuſu, Jurysdykcyi, gwałtu, Zadna Władza mowi S. Chryzoſtom nie może porownana bydź z naſzą, a to czemu? Bo poddanie śię naſzym rozkazom w cale ieſt w mocy chorego, a nie w mocy lekarza, *Illic enim curationis ſuſcipiendæ facultas omnis non in eo, qui medicinam adhibet, ſed in eo, qui laborat, poſita eſt.* „Tu bowiem lekarſtwa y uzdrowie-„nia cała moc, nie w tym ktorey lekarſtwo „daie, ale ktory choruie, założona ieſt.

Niech że mowi Biſkup Laoduneńſki teraz, że rząd Kośćioła niedoſkonały ieſt, ieżeli Chryſtus Pan nie dał mu tey Jurysdykcyi, tey mocy przymuſzania, y że tu idźie, o część dźiedźictwa Jego. My mu zoſtawuiemy to ſtaranie, aby śię zgodźił z S. Chryzoſtomem, y z nayproſtſzym rozumu poſpolitego poięćiem, albo przynaymniey, nie zoſtanie nam, tylko rozſądźić rzecz miedzy S. Chryzoſtomem, y Biſkupem Laoduneńſkim, ktory znich lepiey rozumiał iſtotę rządu Kośćielnego, y to z czego śię ſkłada część właſna dźiedźictwa Kośćioła. Darmo by też przywiedźione były na zbićie fundamentow położonych Swiadectwa Melchiora Paſtora, y wielu innych Prawa Duchownego Piſarzow, *firmiorem habemus propheticum ſermonem:* „Zamocnieyſzą mamy mowę „Prorocką, Piſmo Swięte, podania Kośćielne, wyobrażenie władzy Kośćielney, ktore nam czyni wiary uſtawa, powaga Praw Państwa, oczywiſtość ſama rzeczy, ſą to fundamenta bar-

ſolides pour être ébranlés par des autorités, qui ne ſçauroient en avoir, qu'autant qu'elles ſont appuyées ſur ces mêmes fondemens. Les Auteurs qu'on nous oppoſe, gâtés par le nouveau droit des fauſſes Décretales, ſont preſque tous pénétrés des ſentimens qui favoriſent les entrepriſes des Evêques. On en trouveroit qui décident que l'Egliſe a de droit divin le pouvoir d'infliger des peines temporelles; & qu'elle a, comme le Pape, un droit ſur le temporel des Rois. Il y en a eu, & des Evêques même de France, qui ont ſoutenu que nos Rois doivent ſerment au Pape. Nous fera-t-on une loi de ces autorités? Ce qu'on objecte de la cenſure de Marſile de Padoue, & du Concile de Sens de l'an 1528, auſſi bien que la Cenſure de Dominis, & le Concile de Cambray de 1565, eſt à peu près de même force. M. l'Abbé Fleury nous ſuffira pour répondre à la cenſure de Marſile de Padoue, (Diſcours 7. page 300.) „Il faut obſerver, dit-„il, qu'entre les erreurs de Marſile de Pado-„ue, on comptoit une propoſition très-véri-„table; & la Faculté de Paris donna dans cet-„te mépriſe. La propoſition que l'on con-„damna eſt: *Que le Pape, ou toute l'Egliſe aſ-„ſemblée, ne peut punir de peine coactive aucun „homme, quelque méchant qu'il ſoit, ſi l'Em-„pereur ne lui en donne le pouvoir.* Cependant „la puiſſance que l'Egliſe a reçue de Jeſus-

„Chriſt,

dżo mocne, aby mogły bydź wzruszone świadectwami, ktore mocy nie maią, tylko tyle, ile na tychże samych zazadzaią się fundamentach. Authorowie ktorych naprzećiw nam stawiaią zarażeni nowym Prawem fałszywych Dekretow, są wszyszcy prawie napoieni maxymami sprzyiaiącemi przedśięwźięćiom Biskupim. Należliby się co decyduią, że Kośćioł ma prawem Boskim moc w kładania kar doczesnych, y że takze Papież ma Prawo nad dobrami doczesnemi Krolow. Byli y Biskupi we Francyi samey, ktorzy utrzymywali, że Krolowie Francuscy przyśięgać powinni Papieżowi. Maiąż to za Prawo stać nam te świadectwa? To, co zarzucaią z censury *Marsilii Patavini*, y z *Concilium* Senonskiego R. 1528, iako też z censury *Antonii de Dominis*, y z *Concilium* Kameraceńskiego R. 1565. tyleż prawie waży. Do odpowiedzenia na censurę *Marsilii Patavini*, dosyć nam przywieść, co Jmc de Fleury napisał w Rozmowie 7. na kar: 300. "Uważyć trzeba mowi on, że „miedźy innemi błędami *Marsilii Patavini* po„liczono propozycyą arcyprawdźiwą. A Aka„demia Paryska wtęz samę wpadła omyłkę. Pro„pozycya ktorą potępiono iest: Papież y Ko„śćioł cały zgromadzony nie może karać ka„rą przymuszaiącą żadnego człowieka, choćby „niewiem iak zły był, ieżeli Cesarz nie da mu „mocy do tego. A toli ta władza ktorą Ko-

„Chriſt, eſt toute ſpirituelle & toujours la „même. Je penſe l'avoir montré. Le reſte „vient de la conceſſion des Princes, & ſe trou„ve différent ſelon les tems & les lieux. La Cenſure de la Faculté de Paris n'empêche donc pas que la propoſition dont il s'agit, ne ſoit très-veritable. Et tout ce qu'on en peut conclure, c'eſt qu'à cet égard la Faculté de Paris eſt tombée dans la mépriſe.

On devroit encore beaucoup moins citer la Cenſure faite par la même Faculté, des ſentimens d'Antoine de Dominis par rapport à la queſtion dont il s'agit ici. Et cet abus ſuffiroit tout ſeul pour juſtifier l'appel interjetté par le Miniſtère public de tous les Mandemens où l'on s'efforce de donner du poids à cette Cenſure. Devroit-on ignorer que c'eſt pour cela même que le Parlement a toujours empêché qu'on ne la reçût, & qu'il y a déja plus d'un ſiécle que le Miniſtère public l'a ſi formellement condamnée, que M. Servin a dit: *Niſi Facultas Theologica ſuam Cenſuram hac in parte corrigeret aut explicaret, de illa ſe ad ampliſſimum Ordinem relaturum atque expoſtulaturum.* C'eſt à cette occaſion qu'il s'explique ſi diſertement, qu'il dit: *Si preſsè & pro-*

„ściół odebrał od Chrystusa Pana, iest w cale „Duchowna, y zawsze taż iest sama, zdaniu „się żem to pokazał, reszta pochodźi z poz„wolenia Monarchow, co do ktorey rożnie „się nayduie według czasow y mieysca. Censura tedy Akademii Paryskiey sprawić nie może, żeby propozycya, o ktorey rzecz iest, nie miała bydź arcyprawdźiwa, y wszystko co z Censury tey wnieść można, iest, że, co do tego, Akademia wpadła w omyłkę.

Bardźiey daleko ieszcze nie powinna by bydź przywodzona teyże Akademii censura zdania *Antonii de Dominis*, względem qwestyi, o ktorey tu rzecz iest; a to samo złe zażywanie mocy Akademii, dostateczne iest do usprawiedliwienia appellacyi, ktorą uczynił urząd publiczny od wszystkich Dekretow, co wyćiągaią tego, żeby ważna była ta censura. Nie wiadomożby miało bydź, że to dla tego właśnie Parlament zawsze zabraniał aby ona nie była przyięta, y że iuż więcey iak sto lat Urząd publiczny tak wyraźnie ią potępił, że JmćPan Sewerin powiedźiał; *Nisi facultas Theologica suam censuram hac in parte corrigeret, aut explicaret, de illa se ad amplissimum Ordinem relaturum, ac expostulaturum.* „Jeżeli Szkoła „Theologii swoiey censury nie poprawi, albo „nie wytłumaczy, Naywyższemu Urzędowi ią „doniosę, y mowić znim o tym będę. Z teyże to przyczyny explikuie śię on tak wyraźnie, iż mowi: *Si pressè & propriè loqui volumus,*

proprie loqui volumus, Dominium, Jurisdictionem, coercitionem, aut coactionem externam solis Principibus competere certissimum est. C'est ce que l'on croit avoir démontré jusqu'ici par tout ce qui peut fournir des preuves en ce genre.

A l'égard des Conciles de Sens & de Cambray, peut-on nous opposer, comme des autorités irréfragables, les décisions, au moins très faillibles, d'un petit nombre d'Evêques assemblés dans un Concile Provincial, la plûpart imbus sans discussion des principes faux & dangereux que le Cardinal du Perron dans sa malheureuse Harangue aux Etats de 1614, proposoit comme la foi de l'Eglise? Il faudroit donc souscrire à tout ce qui est dit dans le Concile de Rheims de 1564, contre l'Ordonnance d'Orléans & la jurisdiction temporelle; dans celui de Bourges de 1584, de l'usage des Censures pour le droit de Procuration, & contre les Officiers qui font contribuer les Ecclésiastiques aux charges publiques; dans celui d'Aix de 1585, qui attribue la coaction aux Evêques pour faire payer des au-

mus, *Dominium*, *Jurisdictionem*, *coercitionem*, *aut coactionem externam*, *solis Principibus competere certissimum est.* „Jeżeli tak iak rzecz „iest, y właściwie mowić chcemy nader pewna „iest; że Panowanie, Jurysdykcya, chamowa„nie, albo przymuszanie powierzchowne sa„mym Monarchom należy. I to iest co rozumiemy, żeśmy pokażali iuż przez wszystkie racye te, z ktorych dowody bydź mogą w tey materyi.

Co do *Concilium* Senoneńskiego, y Kameraceńskiego mogąż one zarzucane nam bydź iak niezbite Swiadectwa, Decyzye przynaymniey wątpliwe małey liczby Biskupow zgromadzonych na *Concilium* iedno Prowincyalne, ktorych większa część głowę miała nabitą maxymami temi fałszywemi, y szkodliwemi, co Kardinał Peron w ladaiakiey mowie swey miańey do stanow 1614, iak artykuły wiary Kośćioła przekładał. Trzebaby też tedy pozwolić na wszystko co na *Concilium* Remeńskim powiedźiano Roku 1564, przećiw wyrokowi Aurelianeńskiemu, y Jurysdykcyi świeckiey: Co powiedźiano na *Concilium* Bitureceńskim Roku 1584, o zażywaniu censur Kośćielnych, dla otrzymania Prawa Prokuracyi, y przećiwko tym, ktorym Urząd zlecony iest do wymagania na Duchownych, aby śię przykładali do ćiężarow publicznych; co powiedźiano na *Concilium* Aquisextańskim Roku 1585, ktore przyznaie Biskupom moc przymuszania Lu-

 dzi

aumônes aux Laïes ; & dans celui de Toulouſe de 1589, qui adopte & qui recommande l'obſervation de la Bulle *In Cœna Domini*. Mais toutes ces autorités ſont-elles donc plus infaillibles que les oracles prononcés par la Vérité même ?

Que deviendroient l'Egliſe & l'Etat, s'il falloit régler l'une & l'autre ſuivant les nouvelles déciſions, ſi contraires à l'Ecriture, & à l'autorité des ſaints Peres : déciſions peu propres à juſtifier les entrepriſes du Clergé, mais qu'il pourſuit opiniâtrément, depuis que l'eſprit de domination s'efforce de l'emporter ſur l'eſprit Evangelique ? Le Miniſtère public ne ſçauroit par conſéquent les réprimer avec trop de ſoin.

CONCLUSION.

On croit avoir démontré juſqu'ici par l'autorité des Ecritures, par les principes les plus certains & les plus conſtans de la Tradition, par l'ordre même de la Religion, & par les notions les plus ſimples de l'évidence & du ſens commun.

1 Que toute puiſſance dans l'ordre des choſe extérieures eſt dans la main du Prince.

2 Que dans cet ordre toute autre puiſſance, même Eccléſiaſtique, doit une ſorte de ſoumiſſion.

dzi ſwieckich do dawania Jałmużny; Co powiedźiano na *Concilium* Toloſańſkim R. 1589. ktore przyimuie Bullę: *In Cœna Domini*, y upomina do zachowywania iey. Ale wſzyſtko to Swiadectwa pewnieyſze ſą iak wyroki od ſamey Prawdy Przedwieczney ogłoſzone?

Coby śię ſtało z Kośćiołem y Kroleſtwem, żeby rządźić oboie to trzeba było według nowych tych decyzyi tak przećiwnych Piſmu y Swiazectwom Oycow Swiętych. Są to decyzye, co nie bardzo wymowić mogą imprezy Duchowieńſtwa, lecz Duchowieńſtwo uporczywie ich śię trzyma od tego czaſu, iak rządza panowania uśiłować poczęła w źiąć gorę nad Duchem Ewangelicznym. Aby mu tedy dał odpor urząd publiczny nie zmiernie ma śię ſtarać.

KONKLUZYA.

Rozumiem, że pokazaliśmy iuż przez ſwiadectwa Piſma Swiętego, przez Nauki iak naypewnieyſze, y iak naymocnieyſze tradycyi, przez ſamę wiary uſtawę, y przez naypróśćieyſze oczywiſtośći y rozumu poſpolitego poięćia.

1 Ze wſzelka władza co do rzeczy powierzchownych w ręku ieſt Monarchy.

2 Ze co do rzeczy powierzchownych, wſzelkaj władza, y ſama Kośćielna winna mu ieſt poſłuſzeńſtwo.

3 L'on a montré quelle est cette soumission, que la puissance Ecclésiastique doit à la temporelle en toute hypothèse, & quels en sont les différens effets suivant les différentes hypothèses qu'on peut faire à cet égard.

4 Qu'il n'y a rien de plus exactement vrai, que cette proposition de M. Servin, *qu'à la puissance temporelle seule appartient le domaine, la jurisdiction, la coërcition, & la contrainte.*

5 Que la puissance Ecclésiastique, bien loin d'avoir rien de pareil, consiste essentiellement dans l'exclusion du domaine, de la jurisdiction, & de la contrainte; soit qu'on la considére, cette puissance en elle même, c'est-à-dire, dans son objet, dans son action, dans sa fin, dans son principe, dans son ordre; soit qu'on l'envisage du côté de ses sujets, qui ne sçauroient être susceptibles, ni de domination, ni de contrainte, ni par conséquent de jurisdiction.

6 Que ce qu'elle en a donc, n'appartient pas au fond de sa puissance, mais lui est étranger, & ne peut lui venir que de la concession de la puissance temporelle.

7 Que tout ce qu'on objecte au contraire ne peut qu'établir ces vérités, & faire sentir combien il est important de les soutenir pour l'honneur même de la Religion & de la vérité. Mais peut-être ne sera-t-il pas inutile de faire observer, en finissant, de quelle conséquence il est pour l'Etat de s'opposer aux maxi-

3 Pokazało śię, co to ieſt poſłuſzeńſtwo, co władza Kośćielna winna ieſt, iak tylko mnie mać można Władzy Swieckiey, y że tak rożne poſłuſzeńſtwa tego mogą bydź ſkutki, iak rożne względem niego mogą bydź imaginowane przypadki.

4 Ze niemaſz nic prawdźiwego bardźiey, iak ta propozycya Pana Seweryna: "Ze do ſa-„mey władzy Swieckiey należy panowanie, Ju-„rysdykcya, chamowanie, y przymuſzanie.

5 Ze władza Duchowna nie tylko nie ma nic podobnego do tego wſzyſtkiego, ale też zaſadza śię iſtotnie na odrzuceniu panowania, Jurysdykcyi, y przymuſu, czy ią kto uważa tak, iak ieſt ſama w ſobie, to ieſt w tym, około czego ieſt cała w ſprawie iey, y iey końcu, w iey porządku, czy przypatrzy śię iey kto ze-ſtrony Duſz, co iey podlegaią, ktore niemogą podpadać, ani panowaniu, ani przymuſowi, ani co zatym idźie Juryſdykcyi.

6 Ze ieśli więc ktore z tych ma, to nie ieſt iey właſne, ale w niey ieſt obce, y nie może doſtąpić tego, tylko z pozwolenia władzy ſwieckiey.

7 Ze wſzyſtko, co naprzećiw temu zarzucaią, nie może tylko utwierdźić te prawdy, y pokazać, iak pożyteczna ieſt utrzymywać ie dla ſamego honoru Religii y prawdy. Ale kończąc, nie będźie pono rzecz nie potrzebna, podać do uwagi, iak wielka to ieſt potrzeba dla Państwa zaſtawiać śię maxymom

prze-

maximes contraires, dont les ſuites ne ſçauroient que lui être pernicieuſes. Il y en a deux ſur tout auxquelles on ne ſçauroit faire trop d'attention. La premiere regarde l'autorité du Prince, & la ſeconde le Prince même. Celle qui regarde l'autorité du Prince, n'eſt que trop développée. Les Evêques nous ont eux-mêmes épargné la peine de la mettre au jour: il ne faut, pour la faire ſentir, qu'expoſer leur prétention: elle ne va pas moins qu'à établir dans le ſein même de l'Etat, un for extérieur, une juriſdiction extérieure, une puiſſance portant coaction & contrainte extérieure, c'eſt à dire en un mot, une véritable domination avec tous ſes appanages: domination fondée, non ſur la conceſſion du Prince, qui dès-là même ſeroit en droit d'examiner ſi l'on n'abuſe pas de ſa confiance & de ſes bontés, mais domination en tout & par tout indépendante de la ſienne, comme faiſant partie du gouvernement établi par Jeſus-Chriſt, & le fond même de l'héritage de ſon Egliſe: domination par conſéquent dont les Evêques peuvent uſer, & qu'ils ſeroient en droit d'exercer à l'égard des ſujets du Roi, ſans que le Prince ait aucun droit de connître de cet éxercice, ni qu'il ait d'autre faculté que celle de prêter main forte à Noſſeigneurs les Prélats, qu'il eſt & ſera toujours

przećiwnym, ktorych konſeqwencye przynieść mu nie mogą, tylko zgubę. Jeſt dwie maxym tych nade wſzyſtko, na ktore iak naywięk?zy wzgląd mieć potrzeba; Pierwſza ściąga śię do władzy Monarchy; Druga do Monarchy ſamego. Ta, co ściąga śię do władzy Monarchy, nader ieſt dobrze odkryta, Biſkupi ſami uwolnili nas od prawa pokazania Jey na oko. Nie trzeba na ukazanie Jey tylko pretenſyą ich przełożyć. Ta nie zmierza do czego innego, tylko do ugruntowania w Pańſtwie ſamym Trybunału powierzchownego, Jurysdykcyi powierzchowney, władzy, w moc daie przymuſzania y gwałtu czynienia powierzchownego, to ieſt iednym ſłowem, do panowania zmierza prawdźiwego ze wſzyſtkiemi ſwemi okolicznośćiami. Nie do Panowania ugruntowanego na pozwoleniu Monarchy, ktoryby przez to ſamo Prawo miał weyrzenia, ieżeli nie na złe zażywaią powierzenia Jego, y iego dobroći, ale do panowania, coby we wſzyſtkim, y przez wſzyſtko nie zawiſło od panowania Jego, iako to, co należy do rządu poſtanowionego od Chryſtuſa Pana, y cząſtką ieſt Dźiedźictwa Kośćioła Jego. Do panowania zaczym ktorego by Biſkupi mogli zażywać y prawoby mieli ſprawować względem poddanych Krolewſkich, a Krol nie miałby Prawa żadnego w choźić w uznawanie, y nie miałby mocy inſzey, tylko tę rękę dać y przyrzec mocno IchMć X. X. Prałatom, iż ieſt, y obligo-

jours tenu d'en croire sur leurs paroles, toute discussion de leur conduite à cet égard lui étant absolument interdite. Tel est le principe des Evêques sur la prétendue jurisdiction Ecclésiastique : telles en sont les conséquences inévitables. On ne dit rien ici qu'ils n'ayent eux-mêmes répété dans les derniers Mandemens en mille maniéres différentes, & à quoi l'on n'ait, depuis long-tems préludé tant par les Avertissemens de M. de Soissons, que par les grandes & longues écritures de M. de Bissy. En un mot, à raison de cette prétendue jurisdiction, les sujets du Roi se trouvent, dans le sein même de l'Etat, totalement soustraits à sa protection royale, pour passer, du moins à certains égards, sous la domination d'une autre puissance, qui ne prétend pas moins que de les avoir à sa merci & de les traiter à discrétion, sans que le Roi puisse ni connoître des torts qui peuvent leur être faits, ni les en deffendre. Or qu'est-ce que cela, sinon partager l'Empire, s'il est vrai que ce ne soit pas l'opprimer? Comme si le même droit qui lie les sujets au Prince par le devoir d'une inviolable fidélité, dont nulle puissance dans le monde ne peut les décharger en aucun cas, ne lioit pas le Prince aux sujets par un droit de protection, auquel nulle puissance ne peut les dérober, ni les soustraire, sous quelque prétexte que ce puisse être. Comme si le droit royal de protection, le plus beau sans doute

& le

wany zawſze będźie ſpuśćić śię w tym na ich ſłowo zupełnie, nie będąc mu wolne badanie, iak śię ſprawiaią oni co do tego. Ta ieſt Maxyma Biſkupow w pretendowaney Jurysdykcyi Kośćielney, Te ſą konſeqwencye Jey nie uchronne, nic tu nie mowi śię, czegoby oni ſami tyśiąc ſpoſobami rożnemi niepowtorzyli w oſtatnich Mandatach ſwoich, y na coby dawno iuż nie gonili, tak przez przeſtrogi Imć Pana *de Soiſſons*, iako przez wielkie y długie Piſma Imći Pana *de Biſſi*. Jednym ſłowem, przez pretendowaną tę Jurysdykcyą poddani Krolewſcy obaczyliby śię oddalonemi bydź od protekcyi krolewſkiey wpoſrzodku Kroleſtwa ſamego, gdyż poſzliby, przynaymniey co do pewnych okolicznośći, pod panowanie inney władzy, ktora niechćiałaby więcey, tylko mieć ich po ſwoiey woli, y obchodźić śię znięmi, iakby śię iey zdało, a Krol żeby nie mogł ani wuznawanie wchodźić krzywd, ktoreby im mogły bydź czynione, ani Ich od nich bronić. Coż to zaś ieſt innego ieżeli nie podźiał czynić panowania, a niewiem czy nie prawdźiwiey, że to ieſt gwałt mu czynić? Jakoby toż ſamo Prawo, ktore poddanych wiąże do Monarchy przez obowiązek nie naruſzoney wiernośći, od ktorey żadna na świećie władza nie może ich w żadnym przypadku uwolnić; nie wiązała Monarchow do poddanych przez obowiązek protekcyi, od ktorey zadna władza oderwać y oddalić ich nie może pod żadnym,

coby

& le plus ſacré de la Couronne, n'autoriſoit pas invinciblement le Prince à tous égards, comme en tout état de cauſe, à recevoir les plaintes de ſes ſujets, & à les venger de tous les torts qui peuvent être faits à leurs perſonnes, droits, actions & prétentions, contre qui que ce ſoit qui puiſſe les y troubler ; ou comme ſi le même Dieu en établiſſant le Prince pour conſerver dans le ſiécle préſent la paix, le bon ordre, & la tranquillité, pouvoit avoir établi la puiſſance Eccléſiaſtique pour troubler ce bon ordre, à ſon bon plaiſir, & ſans en être comptable à celui que la divine Providence a chargé de le maintenir. Le mal eſt, que les Evêques dans leur conduite ne ſe conforment que trop à ces orgueilleuſes maximes. On en voit les triſtes effets dans la confuſion & le déſordre que chacun déplore, parce qu'il eſt plus facile de s'en affliger que d'y remédier. Et quelles réfléxions n'auroit-on pas à faire là deſſus ! Mais pour ne pas ſortir de notre ſujet, n'eſt-il pas viſible que les Evêques entreprennent aujourd'hui de nous faire un dogme de leur prétendue juriſdiction ? Quelques-uns ne l'ont-ils pas déja fait ? Doute-t-on que la plupart n'y ſoient très-diſpoſés ? qu'ils n'obtiennent aiſément la jonction du Pape, & que l'engagement une fois pris, les plus entreprenans, les plus exceſſifs, & les plus décidés ſur ces matiéres, ne ſoient en effet ceux qui les entendent le moins, & qui
ſont

coby mogł bydź kiedy pretextem ;' Jakoby Prawo Protekcyi, co Krol ma, Prawo Korony naypięknieysze zapewne, a nayświątobliwsze nie dawało mu władzy sposobem nigdy niewzruszonym wewszystkich okolicznościach, iako też wkażdym stanie sprawy, przyimować skargi poddanych swoich, y ścigać krzywdy, ktoraby uczyniona bydź mogła osobom ich, Prawom, uczynkom, pretensyom na kimkolwiek, coby mogł ich wtym naruszyć, albo iakby Bog sam stanowiąc Monarchę na utrzymanie w życiu ninieyszym pokoiu, porządku y spokoyności, postanowić miał władzę Duchowną na to, aby według swego upodobania mięszała ten porządek, a nie była winna odpowiedźieć temu, ktoremu Bog polećił utrzymanie onego. To iest zle, że Biskupi w swym sobie postępowaniu zbytnie stosuią się do wyniosłych tych maxym, Załosne widźimy tego skutki w zamięszaniu y nie porządku, ktory każdy opłakuie; łatwiey bowiem ubolewać nad tym, niż temu radźić, a iakich uwag czynićby nad tym niebyło! Ale żebyśmy z materyi naszey nie wychodźili, nie iestże oczywista, że przed sięwźięćie iest dźiśiay Biskupow uczynić nam wiary artykuły z pretendowaney swey Jurysdykcyi? Nie uczynilisz iuż tego niektorzy? Powątpiwasz kto, że większa część innych nader do tego nie iest też skłonna, y że łatwo nietrzymaliby, Papiez iżby się do nich przywiązał, aże związek ten raz uczyniwszy,

ſont les moins capables de les entendre ? Sur ce principe, qu'ils ſont les ſeuls juges de la doctrine, qu'il s'agit ici de doctrine, & que lorſque le plus grand nombre uni aux Pape, a dit qu'une telle choſe eſt un dogme, chacun doit ſe ſoumettre, ſans que qui que ce ſoit, pas même l'autorité publique, ait droit d'examiner, ni comment la déciſion s'eſt faite, ni comment il faut l'entendre, ni ſur quels principes elle eſt fondée, ſi les régles ont été gardées, & les parties ouïes : voilà ſans contredit la prétendue juriſdiction extérieure, & toutes ſes conſéquences, érigées tout-à-coup en dogme de foi.

Quelque inſoutenable qu'elle ſoit, auſſibien dans l'ordre de la Religion, que dans l'ordre de l'Etat, chacun ſera tenu d'y ſouſcrire, ſans quoi s'enſuivra la dépoſition des meilleurs ſujets, refus des Ordres, bouleverſement des Egliſes, déſolation des Monaſtéres, privation des Sacremens, & de la ſépulture; en un mot un trouble général & ſans remède. L'Etat pourroit-il ne pas ſentir de quelle conſéquence il eſt pour l'ordre public de s'oppoſer avec courage à une prétention dont les ſuites ne ſont en effet que trop certaines, trop fâcheuſes, trop ſenſibles, & trop inévitables ? Jéſus-Chriſt, le Dieu de la paix n'auroit-il donc établi les hommes dépoſitaires

niebyliżby zaiſte ći nayzuchwalśi, nayniepomiarkowanśi wtey materyi, ktorzy naymniey ią rozumieią, y naymniey rozumieć ią ſą ſpoſobni? To zaś na fundamenćie tym, iż ſami ſą w materyi nauki ſędźiami, że tu idźie o naukę, a że kiedy większa część Biſkupow z Papieżem złączona ogłośiła rzecz iaką wiary bydź artykułem, każdy powinien poddać śię temu. tak że ktokolwiek bądź, władza nawet publiczna Prawa nie może mieć do roſtrząſania, ani iak decyzya ſtaneła, ani iak trzeba ią rozumieć, ani na iakich fundamentach zaſadza śię, ieżeli uſtawy prawa były zachowane, ieżeli ſtrony wyſłuchane, otoż to bez wątpienia pretendowana Jurysdykcya powierzchowna, y wszyſtkie iey Konſeqwencye razem zaraz z nią uczynione wiary artykułem.

Utrzymywać choć Jurysdykcyi tey nie podobna, tak co do uſtawy wiary, iak co do uſtawy Kroleſtwa, każdy iednak będźie muśiał na nią zezwolić; inaczey naſtąpi z urzędu złożenie naylepszych Subjectow, do święcenia Kapłańſkiego nieprzypuszczenie, Zburzenie Kośćiołow, Spuſtoszenie Klaſztorow, Sakramentow y pogrzebu umknięćie, iednym słowem zamięszanie powszechne, y bez ſpoſobu mu radzenia. Możez nie widźieć Kroleſtwo, iak wielka to ieſt potrzeba dla porządku publicznego odważnie zaſtawiać śię pretenſyi, ktorey ſkutki śćiſłe bardzo ſą pewne, bardzo przykre, bardzo ćięszkic, y bardzo nieuchronne. Natożby to tylko Chryſtus Pan Bog po-

res de sa puissance, que pour les mettre en état de troubler impunément cette paix dans tous les lieux où l'on reconnoîtroit cette puissance? lui qui leur a dit si formellement de n'entrer nulle part, qu'én disant : La paix soit dans cette maison & parmi ceux qui l'habitent. Et tout le fruit que l'Empire retireroit de la protection qu'il donne à l'Eglise, ne se termineroit-il enfin, qu'à le priver non-seulement d'une partie de sa puissance. mais encore de toute ressource contre les entreprises de la puissance Ecclésiastique, qu'il seroit tenu de souffrir sans qu'il lui fût possible d'y apporter du remède?

Ce n'est pas tout, non-seulement cette jurisdiction extérieure, indépendante de la concession du Prince, partage l'Empire entre les Evêques & le Roi, mais elle iroit encore à s'établir sur le Roi même ; & c'est ici une seconde vue à laquelle on ne sçauroit donner trop d'attention. Qu'on suppose en effet ce for extérieur, cette puissance portant jurisdiction, contrainte, & coaction extérieure ; en un mot qu'on suppose une fois cette domination Episcopale établie, comme faisant partie du propre damaine de l'Eglise, & non de la police de l'Etat par la concession du Prince, la conséquence est inévitable, & les Rois n'ont plus qu'à choisir, ou de laisser là cette domination pour ce qu'elle est, ou de s'y reconnoître eux-mêmes assujettis, sans qu'il leur soit possible de se deffendre eux-mêmes des

koju postanowić miał Ludźi, co powierzoną sobie władzę Jego maiąc, aby tam wszędźie, gdźie uznaią zę władzę, w stanie byli mięszać pokoy ten bez kary? Chrystus, mowią, ktory im powiedźiał tak wyraźnie, aby nigdźie nie wchodźili nie mowiąc: "Pokoy niech będźie „temu Domowi, y w nim mięszkaiącym, Do tego wszystek żeby to tym kończył śię na resztę pożytek; Co Pańśtwo odniosłoby z Protekcyi kośćiołowi daney, że on by mu odiął nie tylko część iednę władzy Jego, ale też sposob ratowania śię przećiw imprezom władzy kośćielney, iż muśiałoby ie znośić, a radzenia im sposobu niebyłoby mieć podobna?

Jeszcze to nie wszystko; nie tylko, że ta Jurysdykcya obca, nie dependuiąca od pozwolenia Monarchy, Pańśtwa miedzy Biskupami, y Krolem podźieliłaby, ale też pomknęłaby śię gorę wźiąć nad Krolem samym, y to iest drugi Duchownych cel, na ktory baczność mieć trzeba bardzo wielką. Położmy zaiste bydź Trybunał ten obcy, władzę tę przywodzącą Jurysdykcyą, gwałt, y przymus powierzchowny, iednym słowem niech położy kto, że razby było ugruntowane to panowanie Biskupow, iako część właśćiwego panowania Kośćioła, a nie iako część ustawy należącey do porządhu Krolestwa od Monarchy im pozwolona, nie uchronnie to co śię rzekło idźie zatym, y Krolom niezostaie tylko obierać sobie, albo lekce sobie poważać panowanie to, y mieć go za nic, albo uznać samych śiebie bydź mu

des torts qui pourroient leur être faits, qu'en ſecouant le joug & ſe ſéparantde l'Egliſe. Ce n'eſt plus ſeulement à l'égard des ſujets du Prince que le for extérieur & toutes ſes conſéquences auront lieu, mais à l'égard du Prince même: & malgré qu'il en ait, il lui faudra renoncer à l'Egliſe, ou reconnoître dans ſon propre Etat un for extérieur devant lequel il peut être cité; une puiſſance extérieure, à laquelle il doit être aſſujetti; une juriſdiction extérieure qu'on peut exercer à ſon égard avec contrainte & coaction extérieure contre lui-même. Où nous méne-t-on? Et cette réfléxion toute ſeule ne devroit-elle pas avoir fait ſentir la témérité de ces dangéreuſes maximes!

On croit remédier à tout par des proteſtations d'une inviolable fidélité, & par des leçons qu'on fait aux peuples ſur l'obéïſſance & la ſoumiſſion qu'on doit aux Princes, comme ſi de pareilles leçons avoient empêché les fureurs de la Ligue, & l'aſſaſſinat de nos Rois. C'eſt donc très-mal parler que de réduire la *ſoumiſſion que nous devons aux puiſſances temporelles, aux droits qui regardent purement la vie civile.* On veut bien ſuppoſer que ceux qui ont établi ces dangereuſes maximes, n'en ont pas eux-mêmes ſenti les conſéquences; mais les principes & les maximes qu'ils établiſſement, n'en ſont pas moins inſoutenables: tant il eſt vrai que, pour peu qu'on s'écarte

mu poddanych; Tak że niebyłoby im samym podobna krzywdom zastawić się tym, coby im mogły bydź uczynione, tylko iarzmo zrzucaiąc, y oddźielaiąc się od Kośćioła. Nietylko to iest względem poddanych Monarchy, co Trybunał ten obcy, y Jego konsequencye mocby swoią miały, ale względem Monarchy samego, y choćiażby on miał Trybunał, to muśiałby go albo ustąpić, albo uznać w własnym Kroleſtwie swoim Trybunał obcy, do ktorego mogłby bydź pozwany, władzę obcą, Jurysdykcyą, ktorąby sprawowano, co do niego, z przymusem, y gwałtem powierzchownym przećiw niemu nawet. Dokądże to nas poprowadzą? A sama uwaga ta nie powinnaż była uczynić, żeby widźiano Zuchwałość Maxym tych niebezpiecznych.

Zabieżeć rozumieią wszystkiemu przez oświadczenia nienaruszoney wierności, y przez nauki, ktore Ludowi daią o posłuszeństwie, y winnym podleganiu Monarze. iakoby zabroniły podobne nauki wśćiekłości ligi, y Zaboystw Krolow naszych. Jest to tedy nader zła mowa, co przywiązuie, "Posłuszeństwo, kto„re winniśmy władzy Swieckiey iedynie do „Prawa śćiągaiącego się do żyćia obywatelow. Chcemy rozumieć, że ći co stanowili maxymy te nie bezpieczne, nie widźieli sami onych konsequencyi, ale iednakowo fundamenta y maxymy, ktore założyli bydź utrzymane nie mogą. Wielka to więc prawda, że kto cokolwiek od prawdy wyboczy, nie masz excessu do

carte de la vérité, il n'y a plus d'exces où cet écart ne puisse conduire. On croit avoir tout fait, quand on a reconnu que le Prince est dans le temporel indépendant de toute autre puissance; & dans le fond, si on entendoit ce qu'on dit, ce seroit tout dire en effet. Mais en modifiant cette proposition pour donner un objet à cette puissance extérieure qu'on veut établir, on détruit l'indépendance du pouvoir temporel du Roi; & tous les correctifs dont on accompagne cette prétention, ne sont qu'un masque des maximes Ultramontaines, qu'on voudroit introduire parmi nous, avec cette différence, qu'au lieu de soumettre le Roi au Pape, c'est aux Evêques de son Royaume, qu'on veut l'assujettir, & que si on n'ose le dire, on se réserve à n'en développer les conséquences, qu'après que les principes en auront été bien établis. Les Auteurs Ultramontains qui, pour adoucir ce qu'a de choquant de la part des Papes, la puissance directe sur le temporel des Rois, ont eu recours à la puissance indirecte, n'en sont pas moins arrivés à soutenir les plus grands excès de la puissance directe. On peut s'en convaincre par la lecture de Bellarmin & de Santarel. C'est ici la même chose, & quand une fois on aura consenti à l'établissement de cette prétendue puissance extérieure, indépendante du Prince, ayant jurisdiction, portant coaction & contrainte extérieure; il sera plus facile

do ktoregoby wyboczenie to przywieść go niemogło. Rozumieią, że wszystko iuż uczynili, co trzeba, kiedy uznali że Monarcha w rzeczach doczesnych od żadney inney władzy nie zawisł. I żeby z gruntu rozumieli, to co mowią byłoby to zaiste wszystko powiedźieć. Ale kładąc oni zamiar tey propozycyi dla naznaczenia celu władzy tey obcey, ktorą chcą postanowić, z noszą dependencyą doczesney Krola władzy, y wszystkie ogrodki, ktoremi zdobią pretensyą tę, nie są, tylko pozorem Maxym Nacyi zagornych, ktore maxymy w prowadźićby do nas chćieli ztą rożnośćią, że za miast Papieżowi Krola poddać, to Biskupom Krolestwa Jego podległym chcą go uczynić, y ieżeli nie śmieią tego mowić, zakładaią sobie nie odkrywać konsekwencyi maxym, aż potym, gdy dobrze fundamenta onych ugruntuią. Autorowie Nacyi Zagornych dla osłodzenia tego, co przykrego iest wewładzy Papieskiey prosto śćiągaiecey śię do dobr doczesnych Monarchow, udali śię do władzy nieprosto śćiągaiącey śię, a przyszli niemniey przez to do utrzymywania iak naywiększych zbytkow władzy prosto śćiągaiącey śię. Można pewność widźieć tego przez Santarella y Bellarmina czytanie. Toż samo iest tutay, y kiedy raz pozwoli śię na postanowienie pretendowaney władzy tey obcey niezawisłey od Monarchy maiącey Jurysdykcyą, przywodzącey przymus y gwałt powierzchowny łatwiey będźie zbytki wyraźić, do ktorych im przyśc

le de dire les excès où l'on peut aller, que de déterminer ceux où l'on n'ira point,

Tout dépend d'un seul point dans ces matiéres, & ce point consiste à renfermer chacune pes deux puissances dans l'ordre de la société, par rapport à laquelle chacune d'elles est établie. C'est dans ce sens & par cette raison que le célébre Monsieur Bossuet a dit, que la Religion & l'Empire ont été de telle sorte établis de Dieu, que l'une peut avoir toute sa perfection dans son gente, sans le secours de l'autre. Jamais l'Eglise n'a été plus éclatante, ni sa puissance plus véritablement grande & parfaite. que dans le tems même qu'elle paroissoit comme succomber sous les efforts de l'Empire conjuré contre elle. Qu'on l'a fasse encore consister cette puissance dans ce qu'elle est véritablement, rien de plus auguste ni de plus divin, & par conséquent rien de plus respectable qu'elle Toute sa force est dans la vertu, son courage dans la foi, & son immobile fermeté dans l'espérance inébranlable des promesses qui lui ont été faites. Elle ne parle & n'instruit que pour la vérité, n'ordonne que pour la justice, ne régne que par l'amour, & ne se fait obéir que par la confiance. L'exécution de ses jugemens est dans leur équité, la force de ses commandemens dans leurs avantages l'autorité de ses décisions dans la sagesse de ses conseils, & dans sa constance à persévérer invariablement dans la profession publique de sa doctrine. De gloire,

można, niż naznaczyć do ktorychby w cale nie przyszli.

W Materyach tych od iednego Punktu wszystko zawisło, a ten Punkt na tym stoi, żeby granice położyć każdey z tych dwoch władz w porządku społeczeństwa, względem ktorego każda z nich iest postanowiona. W tym to sensie y z tey przyczyny sławny JmPan Bossvet powiedział, że Wiara y Rząd Swiecki tym były sposobem od Boga postanowione, że iedno może mieć wszystkę swoią doskonałość w swoim rodzaiu bez pomocy drugiego. Nigdy Kościoł bardziey niesłynął, ani władza Jego większa prawdziwie, y doskonalsza była, iak w sam ten czas, kiedy zdawał się, iakoby upadać pod usiłowaniem sprzysiężonego przeciw niemu Rządu świeckiego. Daymy niech ieszcze władza ta zostanie czym iest, prawdziwie nic wspanialszego, nic świętszego, a co zatym idzie, nic coby było większego godno respektu, iak iest ona. Cała iey moc iest w cnocie, odwaga iey w wierze, a niewzruszony iey statek w mocney nadzieci obietnic ktore iey są uczynione. Nie mowi ona y nieuczy dla czego innego, tylko dla prawdy, nie rozkazuie tylko dla sprawiedliwości, nie panuie tylko przez miłość, a posłuszeństwa nie wyciąga, tylko przez ufność. Wykonanie sądu Jey wyrokow na ich sprawiedliwości zasadza się, moc iey przykązań na ich porządkach, powaga ustaw iey na iey rad mądrości, y na stateczności iey zostawania nieodmiennie w publiczuym Nauki swey wyznaniu. Z

ire, elle n'en connoît qu'à mépriser tout ce que l'homme peut être obligé de perdre malgré soi, & qui par ce la même, ne sçauroit être ses véritables biens; de grandeur, qu'à n'estimer que ceux que ni la mort, ni les accidens de la vie ne sçauroient enlever; de véritable noblesse, qu'à descendre de Dieu; ni de sublimité de vues, qu'à lui ramener les hommes. Ses sujets sont les enfans du Très haut: ses fonctions à leur égard se réduisent à les conduire en son nom; son élévation audessus d'eux, à leur être utile, & à mépriser toute domination, parce que la domination ne sçauroit les rendre meilleurs. L'étendue de son empire ne connoît de bornes que celles de l'univers: sa durée est la durée du monde même. Sa fin est l'immortalité, & son unique occupation, en l'attendant, est le soin de conserver les hommes dans la paix avec tout ce qui les environne, leur apprenant à respecter par Religion l'ordre public, à craindre de le troubler, & à se soumettre invariablement par l'ordre de Dieu aux puissances qu'il a lui-même établies sur la terre, pendant que le reste des hommes ne leur demeure assujetti, que par les vils & trop fragiles motifs de l'intérêt ou de la crainte.

Qu'y a-t-il de plus grand qu'une puissance de ce caractere? Que pourroit craindre l'Empire de son établissement, ou de ses progrés? Combien la jugera-t-il digne de toute sa protection quand il aura le bonheur de la connoître!

Tout

chwały niezna tylko gardźić wſzyſtkim tym, do utracenia czego człowiek przywiedźiony bydź może przeciw woli ſwey. Chwała dla tego ſamego nie może bydź prawdźiwym iey dobrem; Z okazałośći niezna, tylko nie poważać nic, procz rzecy, ktorych by ani Smierć, ani inne życia przypadki odiąć niemogły. Z prawdźiwego Szlachectwa niezna, tylko z Boga pochodźić, ani z zamyſłow dalekośći, tylko do Boga Ludźi prowadźić. Poddani iey dźieći ſą Naywyżſzego, ſprawowanie rządu iey względem nich do tdgo śię śćiąga, aby w imię Jego dźieći te wiodła. To że wyżſze od nich ma mieyſce na ich śćiąga śię pożytek, y na wzgardzenie wſzyſtkim panowaniem, panowanie bowiem nie może uczynić ie lepſzemi. Rozległość Pańſtwa iey nie ma granic innych, tylko te ktore ſą Swiata ſamego. Jey koniec, y iedyna iey zabawa ieſt nie śmiertelność, tym czaſem ſtaranie iey, ieſt utrzymywać Ludźi w pokoiu zewſzyſtkiemi temi, co ich otaczaią, ucząc ich wzgląd mieć z wiary inſtynktu na porządek publiczny, podawać śię nieodmiennie dla rozkazu Boſkiego władzom, ktore on ſam poſtanowił, kiedy Ludźie inni dla podłych tylko y ſłabych przyczyn pożytku albo boiaźni poddani im zoſtaią.

Coż większego bydź może iak władza Charakteru tego? czegoby śię obawiać miało Pańſtwo z poſtanowienia iey, z iey progreſſu? o iakże godną ſądźić ią będźie wſzyſtkiey protekcyi ſwey, iak będźie miało ſzczęśćie ią poznać!

Wſzy-

Tout cela ſans doute eſt très vrai. Que l'on ſubſtitue à ces idées ſi dignes de Dieu, celles que la vaine ambition de l'eſprit humain s'efforce de mettre à la place, & bientôt la jalouſie ſe fera ſentir entre le Sacerdoce & l'Empire. De la joloufie naîtront les inquietudes & les défiances; de la défiance les entrepriſes; des entrepriſes le trouble & la confuſion; de la confuſion la méſintelligence, & peut-être même les ruptures les plus fâcheuſes, que Dieu dans ſa miſéricorde veuille détourner. On ſentira la néceſſité de ſe démêler, & peut-être l'eſſayera-t-on, ſans qu'il ſoit poſſible d'en venir à bout, pendant que l'on tiendra trop fortement à des prétentions que les illuſions du cœur ont rendu chéres, & qu'on a voulu comme ſanctifier par de fauſſes vues de Religion. On ne ſçauroit rentrer dans l'ordre qu'en revenant à la régle que le Principe de tout ordre a lui-même établie; & cette régle, la voici dit S. Bernard, *forma Apoſtolica hæc eſt*: Les Rois exercent la domination ſur ceux qui leur ſont aſſujettis; mais pour nous, il n'en n'eſt pas ainſi. Régle Apoſtolique, & tout enſemble régle divine: c'eſt la voix du Seigneur qui l'a donnée, *vox Domini eſt*. Toute domination eſt interdite aux Apôtres & à leurs ſucceſſeurs, *Planum eſt; Apoſtolis interdicitur dominatio*. Deux ſortes de grandeurs ont par ſon ordre partagé toute puiſſance. La premiere eſt celle qui conſiſte à ſervir, à ſe rendre utile aux hommes qui veulent devenir meilleurs; & la ſeconde conſiſte à commander à ceux qui ne s'en embaraſſent guére, & qui, des-là même, méritent d'être commandés & dominés. Celle-ci s'appelle domination; la premiére, miniſtère, *dominatio, miniſtratio* Choiſiſſez de l'une ou de l'autre; car vous ne ſçauriez avoir les deux tout à la fois, *planè ab alterutro prohiberis*. Vous réduiſez-vous au miniſtère? Abandonnez la domination, qui vous eſt interdite en elle-même & dans ſes conſéquences. *Dominatio interdicitur, indicitur miniſtratio*. Laiſſez-donc la domination à l'Empire: car de vouloir vous l'arroger après avoir choiſi le miniſtére, ce n'eſt pas accorder le Sacerdoce & l'Empire, mais vous expoſer trop viſiblement à perdre l'un & l'autre: *quod ſi utrumque habere volueris, perdes utrumque*.

FIN.

Wſzyſtko to bez wątpienia ieſt arcyprawda, Poſtawmyſz za miaſt tych Sentymentow tak godnych Boga, Sentymenta te ktore prożno umyſłu Ludzkiego wynioſłość chce na mieyſce ich wprowadźić, a wnet zazdrość miedzy Państwem y Kapłaństwem powſtanie, z zazdrośći urośćie troſkliwość y niedowierzania, z niedowierzania przewagi, z przewag zamięſzania, z zamięſzania porożnienia, a może y ſame nayżałośnieyſze rozdzielenia; co przez miłośierdźie ſwe Bog niech odwroći. Wten czas dopiero poznamy potrzebę wywikłania śię z tego, y może ſtarać śię będźiemy przyść do tego, a nie będźie podobna, kiedy mocno bardzo naſtąpi śię na pretenſye, ktore omamienie ſerca mile uczyniło bardzo, y ktore chćiało śię poświęćić przez fałſzywe Religii pozory. Niemożnaby wroćić śię do porządku, tylko wracaiąc śię do uſtawy, co początek porządku wſzyſtkiego poſtanowił. A ta o to uſtawa ieſt, mowi S. Bernard: *Forma Apoſtolica hæc eſt.* Krolowie panowanie ſprawuią nad temi, co im ſą poddani, ale nam nie idźie taka. Uſtawa Apoſtolſka ieſt też oraz uſtawą Boſką a ten ieſt głos z uſt wydany Boſkich. *Vox Domini eſt.* Każde panowanie zakazane ieſt Apoſtołom y Ich Naſtępcom. *Planum eſt; Apoſtolis interdicitur dominatio.* Dwie Swiata tego powagi wielkie, podźieliłyby z rozkazu Boſkiego miedzy śię tę władzę. Pierwſza ieſt, ktora na tym zawiſła, aby ſłużyła, y pożyteczną ſtała śię tym, co chcą bydź lepſzemi, a druga zawiſła na tym, aby tym rozkazywała; co na nią nic nie dbaią, y przez to ſamo zaſłużyli, żeby rozkazywać im y panować. Ta śię nazywa panowaniem, Pierwſza Uſługą. *Dominatio, Miniſtratio,* Obierzćieſz ſobie iedę albo drugą, niemoglibyśćie bowiem razem mieć obuch, *planè ab alterutro prohiberis.* Wy trzymayćie śię uſługi, a zaniechaycie panowania, ktore wam y ſamo w ſobie, y w tym co za nim idźie, zakazane. *Dominatio interdicitur, indicitur Miniſtratio.* Zoſtawćieſz tedy Panowanie Państwu, chćieć bowiem panowanie ſobie przywłaſzczyć, y obrawſzy Uſługę, nie ieſt to pogodźić Państwo, y Kapłaństwo, ale oczywiśćie narażić śię na ſtracenie iednego, y drugiego. *Quòd ſi utrumque habere volueris, perdes utrumque.*

KONIEC.

Annotacye niektore do tey Xiąſzki ſłużące, ktore, aby łatwiey mogł wiedzieć Łaſkawy Czytelnik do ktorey należą materyi, wyrazaiąſię zołobna Propozycye, karty, y wierſze. Litera K. znaczy kartę, Litera W. znaczy wiersż, liczba przy nich położona, znaczy do ktorey karty y wiersża ktora annotacya nalezy.

Annotacye do Przeſtrogi.

K. 1. W. 5. Władzą Kluczy nazywaſię władza Duchowna, dla tego; że Chryſtus rżekł Piotrowi: *Tobie dam Klucże &c. Matt. 16. v. 19.*

W. 26. We Francyi od Edyktow Biſkupich appellacya wolna ieſt do Parlamentu, *qua ab abuſu vel errore*, to ieſt jako od złego iakiego zwyczaju albo od błędu.

K. 4. W. 10. Tak Ludwik Pierwszy Krol Francuſki poſtąpił ſobie Roku 525. gdy w Edykcie ſwym wyraził: *Hæc ſunt Capitula, quæ volumus ut diligen-*

ter inquirant missi nostri, primo de Episcopis, quomodo suum ministerium expleant, & qualis sit illorum conversatio, vel quomodo Ecclesias vel Clerum sibi Commissum, ordinatum habeant. Te są Punkta, oktorych, chcemy aby pilnośię pytali Posłani od nas, nayprżod o Biskupach, iakśię na swoich sprawuią urżędach, y iakie ich pożycie, albo w iakim porżądku Kośćioły, alboDuchowieństwo sobie powierzone maią.

Wspomina X. Daniel Soc. Jesu w Historyi Francuskiey. Tom. 10. Pag. 550.

W. 14. Duchowni wtych cżasach we Francyi Sakramentow umykac pocżęli tym,co wyznania pewnego ućynicby niechcieli, wto weyrzec mussał Parlament, to iest sąd swiecki.

Annotacye do Propozycyi Pierwszey.

K. 1. W. 20. Zkąd mowi Bosvet w Traktacie o Polytyce wżiętey z Pisma świętego na karcie 30. [redacted]: Prżez Władzą Urżędu stałośię to, że iedność postanowienia iest miedzy Ludźmi, prżez nią siły całego Zgromadzenia siłami staiąśię każdego zosobna.

K. 2. W. 5. Tenże Bosvet w tymże Traktacie

na

na Karcie 431. Tak mowi: niech ustanie Władza Zwierżchności w Krolestwie, tak zaraz wszystko w zamieszaniu będźie, iak swiat cały w niweczbysię obrocił tego momentu, ktoregoby moc Boska utrżymywać go prżestała.

W. 11. To iest wiary Kalwinskiey. A iest to Argument takze Bosveta wyrażony w Xiążce, ktorą napisał o niezgodzie heretykow.

Annotacye do Propozycyi Trżeciey.

K. 5. W. 8. Do Efezow w Roźdźiale 4. w Wierżu 12.

W. 16. *Licet is qui foris est noster homo corrumpatur, tamen is qui intus est, renovatur de die in diem 2. ad Corinth. c. 4. v. 16.* Choć ten co zewnątrż iest cżłowiek nasż, psuiesię, ten iednak co wewnątrż iest, odnawiasię dźień na dźień, w Liśćie 2. do Korynth: w Rozd. 4. w Wiersżu 16.

W. 23. w Ewangelii S. Jana w Rozdźiale 1. w Wiersżu 13.

W. 32. *Si autem Filii & haeredes ad Rom. 8. v. 17.* Jeżeli zaś Synami iesteśmy, to y Dźiedźicami. Do Rzym. w Roźd. 8, w Wiersżu 17.

Annotacye do Propozycyi Czwartey.

K. 6. w. 25. U Matheusza S. w Rozdz. 20. w
Wierszu 21.

K. 7. w. 12. U Jana S. w Rozdz. 20. w Wierszu 21.

W. 13. U Matheusza S. w Rodz. 28. w Wierszu 20.

W. 23. *Translato enim Sacerdotio, neceſſe eſt ut & Legis translatio fiat ad Habr. cap. 7. v. 12.* Za przenienieſieniem bowiem Kapłańſtwa, trzeba żeby y Prawa ſtałoſię przenieſienie. Do Zydow w Rozdz. 7. w Wierszu 12.

K. 8. W. 15. Do Rzymian w Rodźdz. 13. w. Wierszu 1.

W. 23. Tamże w Wierszu 3.

K. 9. w. 9. S. Chryzoſtom Homilia 23. in Epiſt. ad Rom.

W. 12. w Rozdz. 15. do Rzymian w Wierszu 1.

W. 16. Tamże w Wierszu 5.

W. 21. Tamże y wtymże Wierszu.

W. 31. Tamże w Wiersz 3.

K. 10. W. 2. Tamże w Wierszu 4.

W. 5. Tamże w Wierszu 3.

W. 7. Tamże w Wierszu 2.

Annotacye do Propozycyi Piątey.

K. 11. W. 8. Do Rzymian w Rozdz 2. w Wierſzu 28. y 29.

W. 19.

W. 19. Do Rżymian w Rozdz. 10. w Wierſżu 17.
W. 19. Do Rżymian w Rozdz. 10. w Wierſżu 17.
W. 22. Tamże w Wierſżu 14. y 15.

Annotacye do Propozycyi Szoſtey.

K. 14. w. 6. S. Chryzoſtom Homilia 23 in Epiſt. ad Rom.

W. 10. Ad Rom. c. 13. v. 7.

K. 15. w. 23. Tak mowi Lactanius Inſtit. de Juſt. lib. 5. n. 19. *Non eſt opus vi & injuria, quia Religio cogi non poteſt, verbîs potiùs quam verberibùs res agenda eſt, ut ſit voluntas, diſtringant aciem ingeniorum ſuorum, ſi ratio eorum vera eſt afferatur, parati ſumus audire ſi doceant, tacentibus certè nihil credimus, ſicut nec ſævientibus quidem cedimus.* Niepotrżeba gwałtu y krzywdy, bo Wiara niemoże bydz przymuszona, bardziey ſłowami, a niżeli biciem to cżynić potrżeba, aby była wola, niechay natężą byſtrość dowćipow ſwoich, ieżeli ich przycżyna prawdziwa ieſt, niech ią powiedzą, ieſteśmy gotowi ſłuchać, ieżeli będą ucżyć; milcżącym zapewne nic nie wierżemy, iako też ani ſrozeiącym nieuſtąpiemy.

K. 16. w. 1. Ad Rom. cap. 13. v. 7.

W. 13. Gregorius Turon. l. 5. Hiſt. cap. 19.

W. 19. 1. Reg. cap. 8. v. 9.

W. 24. 1. Reg. cap. 10. v. 25.

K. 17. W 15. Do Żydow w Rodz. 13. w Wierszu 14.
K. 19. W 9. u Matheusza S. w Rozdz. 24. w Wier. 9.
W. 18. w Pierwszym Liście S. Piotra w Rozdz. 2.
w Wier. 13. y 14.
W. 21. Tamże w Wierżu 15.
W. 24. Tamże w Wierżu 17. y 18. y 19.
W. 25. Tamże w Wier. 21.
W. 28. Tamże w Wier. 23.
K. 20. W 3. u. S. Jana w Rozdz. 19. w Wier. 11.
W. 10. U S. Matheuſza w Rozdz. 26. w Wier. 52.
W. 25. U. S. Jana w Rozdz. 18. w Wier. 36. y 37.
W. 26. Tamże w Rozdz. 19. w. Wier. 9,
K. 21. W. 1. U. S. Lukasża w Rozdz. 23. w Wier. 22.
W. 3. U. S. Jana w Rozdz. 19. w Wier. 8. y 12.
W. 6. U. S. Łukasża w Rozdz 23 w Wier. 25.
W. 10. U. S. Piotra w Liście pierwſzym w Rozdz.
2. w Wier. 21.
W. 26. w Dźieiach Apoſtolſkich w Rozdz. 25.
w Wier. 11.
K. 22. w. 19. Apologia S. Juſtyna Antoninowi, y
Aureliuſzowi Ceſarzom przypiſana.
K. 23. w. 18. U Łukasża S. w Rodz. 28. w Wier. 11.
W. 26. Do Rżymian w Rozdz. 8. w Wierszu 36.
K. 24. W 5. Do Rzymian w Rozdz. 13. w Wier. 2.
W. 21. Tertulian w Apologii.

An-

Annotacye do Propozycyi Osmey.

K. 28. w 3. W Liscie 1. do Koryncz. w Rozdz 3. w Wier. 9.

W. 8. Do Efezow w Rozdz. 4. w Wier. 11. y 12.

W. 13. Tenże w Wier. 15.

K. 29. W 5. Słowa S. Tomaſza in ſuplementum Quæſtionis 21. Art. 4. *Excommunicatio etiamſi ex parte excommunicantis injuſtè lata ſit, ſcilicèt ex ira vel odio, habet effectum ſuum.* Exkommunika choć zeſtrony Exkommunikuiącego nie ſłuſznieby była rżucona, to ieſt zezłośći, albo z nienawiśći, ma ſwoy ſkutek; ſłowa te mowię rozumiećſię maią *in caſu contemptûs* w przypadku pogardy mocy Kośćioła od exkommunikowanego powźiętey, gdysż inaczey, kalumnią byłobyło kłaść na ſprawiedliwość Boſką, mowić: że ſkutek klątwy Bog applikuie zeby nieſprawiedliwośći złośći, y nienawiśćiſię ſtało doſyc.

W. 29. W Liscie 1. do Koryncz. w Rozdz. 3. w Wier. 9.

K. 3. W 11. Tamże w Rozdźiale tymże, w Wier. 6.

An-

Annotacye do Propozycyi Dźiewiątey.

K. 31. W 1. U S. Jana w Rożdźiale 18. w Wier. 36.

W. Tamże w Wierszu 6. 37.

W. 9. Tamże y w tym Wierszu.

W. 21. U. S. Matheusza w Rozdz. 10. w Wier. 16.

W. 22. Tamże w Wier. 24.

W. 23. *Deus cognitionem sui docuit potiùs, quàm exegit. S. Hilarius libro 10. ad Constan.*

W. 24. Wnosisię to że słow, co tamże w Wier. 25, są położone, Dosyć Uczniowi żeby był iak Nauczyciel Jego, y słudze, zeby był iako Pan Jego.

W. 26. Na całą ziemię wyszedł głos ich, y na koniec ziemi okrągu. Słowa Ich do Rżymian w Rozdz. 10. w Wier. 18.

K. 23. W. 16. U S. Łukasza w Rozdz. 9. w Wier. 56.

W. 17. U. S. Jana w Rozdz. 20. w Wier. 21.

W. 24. U. S. Marka w Rozdz. 10. w Wier. 45.

Annotacye do Propozycyi Dziesiątey.

K. 37. W. 7. U Łukaſza S. w Rozdź: 22. w Wierſzu 25.

W. 9. Paweł S. do Korynth: w Liście 2. w Rozdź: 1. w Wierſzu 23.

W. 11. Piotr S. w Liście 1. w Rozdz: 5. w Wierſzu 3.

W. 13. *Marca de concord: Sacerd: & Imperij:* to ieſt o pogodzeniu Kapłańſtwa y Pańſtwa w Xiędze 2. w Rozdz: 16, pod liczbą 6.

K. 38. od W. 18. aż do 26. Słowa ſą S. Bernarda *de Off: Epiſ:* w tytule 1. ná karcie 462.

Annotacye do Propozycyi Jedenaſtey.

K. 41. W. 10 Ze słow tych Autora widzieć można, iż on nie approbuie propozycyi tey Janseniuſza, ale ią przywiodł tylko dla podobieńſtwa pewnego.

W. 30. Autor nieutrzymuie tey propozycyi,

 ale

śle przywodzi ią szczegulnie dla pokazania, iż Duchowni delikatni są bardzo, kiedy mowa iest o mocy Boskiey nad człowiekiem, á całe tey delikatności nie maią, kiędy mowa iest o mocy ich nad ludźmi, choć moc cała ich y władza od BOGA im iest dana iak sami przyznáią.

K. 43. W. 9. W Liście 1. u S. Piotra w Rozd: 5. w Wierszu 2. Tak y S. Bernard do Eginiusza Papieża mowi: *Præsis ut provideas, ut consulas, ut serves, præsis ut prosis, præsis ut dispenses, non imperes.* Bądź przełożonym, abyś opatrywał, abyś radził, abyś záchował, bądź przełożony, abyś był pożytecznym, bądź przełożonym, żebyś rozporządzał, nie rozkazywał. *S. Bern: lib: 3. de Consid: cap: 10. tit: 1mo. pag: 426.*

W. 23. U S. Piotra w Liście 1. w Rozdz: 5. w Wierszu 2. A S. Bernard mowi: *Si interdum severitate opus est, Paterna sit, non tyrannica.* Jeżeli surowości potrzeba, niech będzie Oycowska, nie tyrańska *S. Bern: serm: 23 in Cantic: Tomo 1mo, pag: 1339.*

K.

K. 44. W. 22. Dobra też iest racya S. Hilaryusza, ktory mowi: *DEUS cognitionem sui docuit potius, quam exegit. S. Hil: lib: 1mo ad Constan: Aug: pag: 1220.*

K. 46. W. 17. U Mateusza S. w Rozd. 16. w Wierszu 19.

W. 19. U Mateusza S. w Rozd: 18. w Wier: 17.

K. 47. W. 11. U S. Pawła w Liście do Tytusa. w Rozd: 3. w Wierszu 10.

Annotacye do Propozycyi Dwunastey.

K. 64. W. 19. U Mateusza S. w Rozd: 12. w Wier: 20.

W. 28. U Mateusza S. w Rozdz: 12. w Wier: 18.

K. 65. W. 14. U Jana S. w Rozd: 12. w Wier: 47.

W. 19. U Jana S. w Rozd: 12. w Wier: 48.

K. 66. W. 11. U Mateusza S. w Rozd: 19. w Wierszu 28.

K. 68. W. 11. Była to pretensya Bonifacego Ośmego względem Francyi, iak znać w Bulli Jego, co się záczyna: *Unam Sanctam.* A wyraźnie z tym Bonifacy oświadczył się przez X. Jakuba *des Normans* Archidyakona Narbońskiego, iak pisze *Joannes Villani l. 8. cap: 62.* Wszákże iak mu się dobrze stawił Filip Czwarty názwany *Piękny*, niechciał popierać po tym swoiey tey pretensyi, owszem wstydził się iey nieiako; co pokazuie dobrze X. Daniel *Societatis JESU* w Historyi Francuskiey *ad annum 1303.* w Zyciu Filipa Czwartego.

Annotacye do Konkluzyi.

K. 72. W. 24. Wszystko to więc, czego przykładami dowodzi *Autor Listu sędziwego Domatora* utrzymuiąc jurysdykcyą Duchowną, pokazuie, że niewiadomym był Historyi Kościelney. Pominąwszy tysiąc inych przykładow, stawiam ia tu kilka tylko, z ktorych wydaie się, że náwet w rzeczach Duchownych, kiedy porządku tykały się publicznego Krolowie w dawnym Kościele Prawa stanowili, *Prawo novella*

vella 17. Leonis w materyi Chrztu dawania Położnicom nowo do Wiary przyiętym, od Cesarza iest postanowione; y tak w nim wyraźnie mowi Cesarz do Patryarchy Konstantynopol: y Biskupow innych; *Quoniam nos citra Concilium Decretum facere posse dicitis admonitionem suscipientes, quibus de rebus postulationem emisistis, de iis constitutionem emittimus, Novella Just: 123. cap: 11.* Postanowione iest to Prawo od Cesarza względem Exkommuniki, áby nie była rzucana tylko dla racyi w Kanonach wyrażonych, y Prawem ugruntowanych, á to Prawo cytowane iest náwet *in corpore Juris Canone C. 24. Quæst: 3. de illicita Excommunicatione.* Prawo stanowili Walens, Walentynian, y Gracyan Cesarze Roku 737. o niepowtarzaniu Chrztu lib: 1mo. Cod: *Ne Sanctum Baptisma iteretur.* Także Honoryusz, y Theodozyusz w Roku 413. Także Theodozyusz, y Walentynian w Roku 428. A S. Augustyn Prawa tę z wielką przywodzi pochwałą *Epist: 105. al: 166. ad Donatistas*, á do tego dobrze mowi nasz Autor, że wszelka Jurysdykcya co maią Ducho-

wni

wni pozwolona ieſt im tylko od Monarchow, á Monarchom ſamym ieſt właściwa, gdyż inaczey nie mogliby byli mowić Papieżowi Roku 1561. Posłowie Francuſcy: *Moribus noſtris & Regum Chriſtianiſſimorum antiquis Conſtitutionibus nihil in Gallia publicè quod ad ſacras vel humanas res pertineat pro Lege ſtatuitur, quod non ſit Parlamenti arreſto publicandum.* Z Kąd Parlament tam y Duchownych, y w rzeczach ſądzi Duchownych.

K. 78. W. 15. Wielka to prawdziwie y rozumna ieſt bardzo reflexya. Stawiacby powinni ſobie przed oczy Monarchowie żałoſne przykłady Wamby Krola Hiſzpańſkiego, co ná *Concilium* Toletańſkim Roku 681. był z Kroleſtwa od Biſkupow złożony, á poſtrzyżony ná Mnicha, y Ludwika Pierwſzego Krola Francuſkiego, z ktorym podobnaſz 833. ceremonia odprawiła ſię.

K. 82. W. 16. *S. Bernar: de Off: Epiſt: tit: 1mo, pag: 461.*

No-

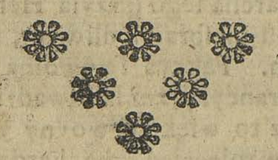
Notandum.

Do Propozycyi ſzoſtey opuſzczona ieſt Annotacya ná

K. 25. W. 30. Liga była to fakcya we Francyi uformowana pod pozorem gorliwości o Wiarę Katolicką przeciw Kalwinom w Roku 1576. zá Henryka Trzeciego, co pierwey był Krolem Polſkim, maxyma iedna z pryncypalnych Fakcyi tych była, że wolno Katolikowi każdemu przeciw Monarſze ſwemu powſtać, y niezáchowywać mu wierności. Owſzem (iak ná oſtatek decydowano) wolno zabić go, kiedy ktoremu zdałoby ſię, że Monarcha iego ſprzyia Heretykom, y że ieſt nieſprawiedliwym, nie ieſt dobrym. Fakcya ſwywolna ta trwała we Francyi przez lat dwadzieścia dwa, coraz to więkſze woyny y konſpiracye wznieciaiąc, naybardziey zaś utrzymywana była przez Duchownych, ktorzy ná Kazániach y Dyſputach ſwych wſzyſtkim ią iak naylepſzą ſprawę zálecali, á Papieżow ią kilku approbowało, lubo Syxtus Piąty z początku niebardzo iey ſprzyiał. Sku-

tek

tek iey był, że Henryka pomienionego Klemens Dominikan zábił zdradziecko z suspicyi tey, że sprzyia Heretykom; że Jan Chatel Student zábić chciał Henryka Czwartego, y tylko go ranił, z teyże samey suspicyi, że Francya cała woyną została zniszczona domową, y Theatrum była przez lat kilkadziesiąt obrzydliwych BOGU excessow. Sprawiedliwie więc Autor nasz ligę tę niegodziwą zárowno z herezyami kładzie, w niczym albowiem od nich nie iest lepsza, iak widzieć można z Historyi Francuskiey X. Daniela *Soc: JESU* w Tomie 6. *in Quarto edit: Amstel: An: 1720. fol: 122. ad annum 1584.*

Omyłki popraw.

W Prefacyi.

Fol. 6. v. 2. włady, *lege* Władzy

W Przestrodze.

Fol: 2. v. 10. Przymusić, *l:* przymusu

Fol: 4. v. 11. pilnościł, *l.* pilnością

W samey Xiążce.

Fol: 1. v. 4. rozolwania, *l:* rezolwowania

Fol 3. v. 24. na swiecie społeczności, *l:* ná świecie dwa społeczności

Fol: 4. v. 2. quid *l:* quod

v. 6. teśmi, *l.* temi

Fol: 8. v. 11. podlegał, *l:* podlega

v. 16. sam, *l:* są. ta. *l:* te

Fol: 9. v. 15. Im, *l:* Iey

v. 16. bądziecie, *l:* bądźcie

Fol: 15. v. 12. Odwazłyby, *l:* odważyćby

Fol: 16. v. 3. było, *l.* by to

Fol: 21. v. 27. ydź *l.* bydź

Fol: 23. v. 8. Prawo, *l:* Prawa

Fol: 25. v. 26. pozkazuie, *l:* zakazuie

Fol: 27. v. 7. a to, *l:* a co

v. 8. co, *l:* to

v. 17. przodek, *l:* śrzodek

Fol: 28. v. 19. władzy, *l:* władzą

Fol: 29. v. 23. złych, *l:* z tych

v. 29. Boscy, *adde* iesteśmy

Fol: 30. v. 29. dowod, *l.* dowody

Fol: 31. v. 16. wytrzymywam, *l:* wytrzymam

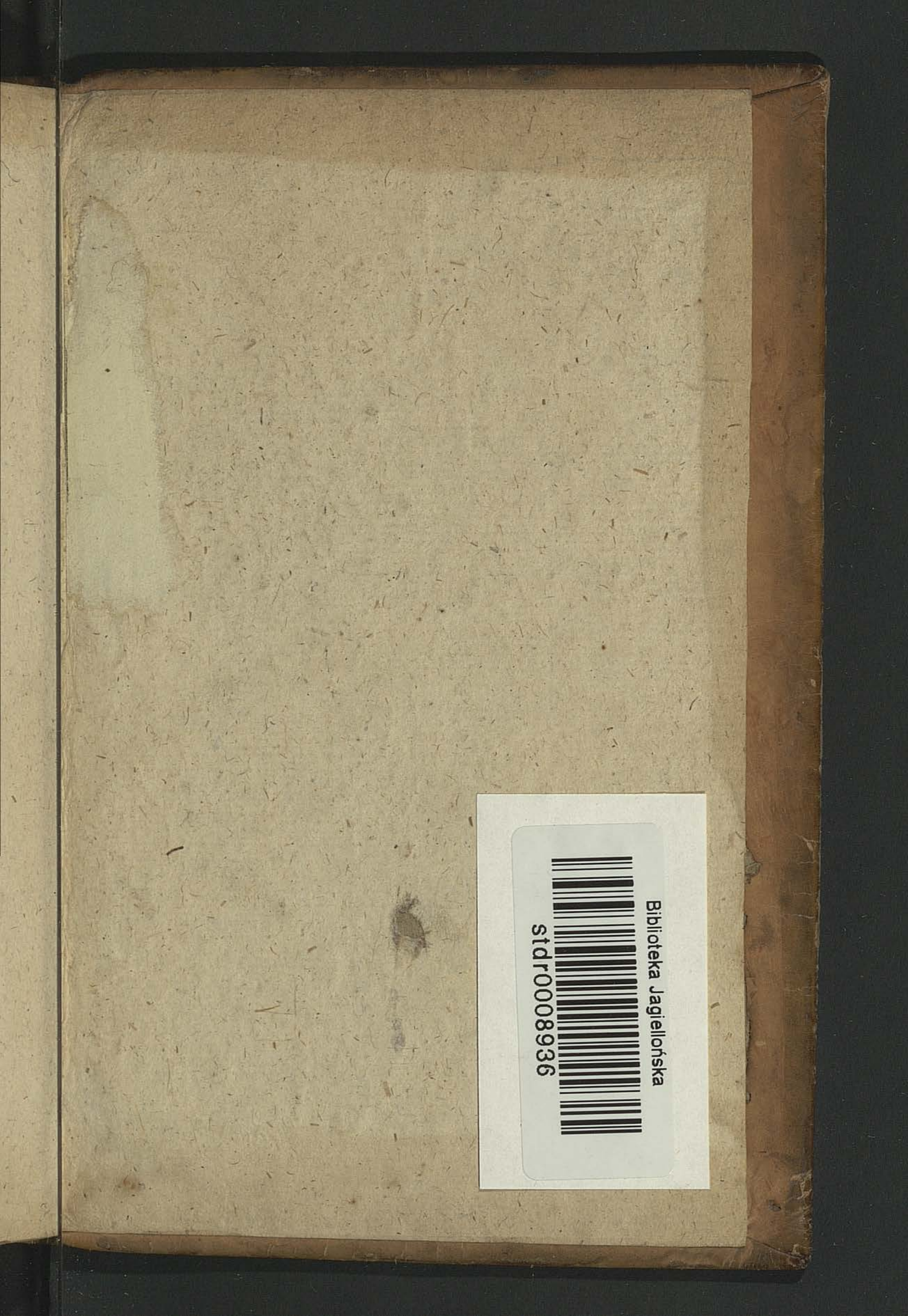
Fol:

Fol: 34. *v*. 19. nienayduieśię, *l*: nie nayduią śię
Fol: 41. *v*. 15. ſamo, *l*: ſama
Fol: 49. *v*. 16. opieraiących cię, *l*: opieraiących ſię
Fol: 52. *v*. 21. Prawo, *l*: Prawa.
Fol: 57. *v*. 13. materyach bez, *l*: materyach tak bez.
Fol: 58. *v*. 23. Tu, *l*: Ta
Fol: 59. *v*. 27. Oycom, *l*: Oycow
Fol, 60. *v*. 28. wolności, *adde* moc
Fol: 61. *v*. 10. Jaka, *l*: taka
Fol: 63. *v*. 15. niemiiaią, *l*: miiaią
v. 28. ieſt, *adde* Jey.
Fol: 66. *v*. 1. czekaią, *l*: czekaiąc
Fol: 68. *v*. 6. Dekretow, *l*: Dekretałow
v. 21. Imć, *adde* Pan
Fol: 71. *v*. 4. wſzyſtko, *l*: wſzyſtkie
v. 5. to, *l*: te. pewnieyſze, *l*: pewnieyſzeſz
v. 13. rządza, *l*: Żądza
Fol: 73. *v*. 8. prawa, *l*: pracy
v. 13. w moc, *l*: co moc
29. wchozić, *l*: wchodzić
Fol: 75. *v*. 30. nietrzymaliby, *l*: nieotrzymaliby
Fol: 76. *v*. 30. ściſle. *omitte*
Fol: 77. *v*. 3. że, *l*: tę
v. 4. mowią, *l*: mowię
v. 17. Państwa, *l*: Państwo
Fol: 81. *v*. 12. tdgo, *l*: tego
Fol: 82. *v*. 22. podzieliłyby, *l*: podzieliły
v. 34. przywłaſzczyć y *l* i przywłaſzczyć

W Annotacyach.

Fol: 1. *v*. 8. Wierſz 5. *l*: Wierſz 7.

Biblioteka Jagiellońska
stdr0008936

